

T. C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI

MAKEDONYA'DA MÜSLÜMAN TOPLUMUN
ÖRGÜN ve YAYGIN DİN EĞİTİMİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Ümmi MURATİ

İSTANBUL 2015

T. C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI

MAKEDONYA'DA MÜSLÜMAN TOPLUMUN
ÖRGÜN ve YAYGIN DİN EĞİTİMİ
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Ümmi MURATİ

Danışman

Prof. Dr. Halis AYHAN

İSTANBUL 2015

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ Anabilim Dalı DİN EĞİTİMİ Bilim Dalı TEZLİ
YÜKSEK LİSANS öğrencisi UMMI MURATİ'nin MAKEDONYA'DA MÜSLÜMAN
TOPLUMUN ÖRGÜN VE YAYGIN DİN EĞİTİMİ adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim
Kurulunun 21.05.2015 tarih ve 2015/18-16 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği /
oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 2...../.....6...../2015.....

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

1.	Tez Danışmanı	Prof. Dr. HALİS AYHAN	
2.	Jüri Üyesi	Prof. Dr. YURDAGÜL MEHMEDOĞLU	
3.	Jüri Üyesi	Doç. Dr. NURİ TINAZ	

ÖZET

Makedonya’da Müslüman toplumun tarihi geçmişi dikkate alınarak, örgün ve yaygın din eğitimi araştırması yaptım. Bu çalışmayı yaparken Osmanlı yönetimi dönemi, Osmanlıdan sonra Kraliyet dönemi, Yugoslavya dönemi, ve günümüz Makedonya’sında örgün ve yaygın din eğitimi kurumlarını araştırdım. Amacım ülkede yapılmakta olan din eğitimini tespitle beraber aynı zamanda; ileriki yıllarda ülkenin soysal, ekonomik, kültürel gelişmeleri doğrultusunda örgün ve yaygın din eğitiminin Müslüman toplumun (Arnavut, Türk, Torbeş ve Romen) bireylerinin ruh sağlığını geliştiren ülkenin sağlıklı bir toplum olarak yaşamasına olumlu anlamda katkıda bulunan din eğitim ve öğretiminin nasıl olabileceği araştırmasına katkıda bulunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Din, Eğitim, Makedonya, Medrese

ABSTRACT

In Macedonia, research on formal and non-formal religious education considering the history of Muslim society is made. While making the research, formal and non-formal religious education institutions are researched in Ottoman period, and in the post-Ottoman period Kingdom, Yugoslavia and in today's Macedonia period. The goal is to determine religious education in the country together with the goal of contributing to the research in order to find the kind of religious education and training positively contributing to the healthy society promoting mental health of individuals of the Muslim society (Albenian, Turkish, Torbesh and Roman) with respect to social, economic and cultural developments of the country in the future.

Key Words: Religion, Education, Makedonya, Madrasah

İÇİNDEKİLER

TÜRKÇE ÖZET.....	i
İNGİLİZCE ÖZET.....	i
KISALTMALAR	v
EKLER	vi
ÖNSÖZ	vii

<u>GİRİŞ</u>	1
<u>A. ARAŞTIRMANIN AMACI</u>	2
<u>B. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ</u>	2
<u>C. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ</u>	3
<u>D. ARAŞTIRMANIN KAPSAM VE SINIRLIKLARI</u>	3
<u>E. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ</u>	4

BİRİNCİ BÖLÜM

MAKEDONYA HAKKINDA GENEL BİLGİLER

A. COĞRAFİ VE ETNİK YAPI	5
B. MAKEDONYA TARİHİ.....	6
1. Osmanlı Dönemi Öncesi.....	7
2. Osmanlı Dönemi.....	8
3. Osmanlı Sonrası Dönem.....	10

İKİNCİ BÖLÜM

MÜSLÜMANLARIN MAKEDONYA'DA ÖRGÜN VE YAYGIN DİN EĞİTİMİ

A. OSMANLI DÖNEMİ MAKEDONYA'DA DİN EĞİTİMİ.....	13
1. Osmanlı Dönemi.....	13

2. Osmanlı Döneminde Makedonya’da Örgün Din Eğitimi.....	14
2.1. Meddah Medresesi.....	18
2.2. İsa Bey Medresesi.....	19
3. Mesleki Medreseler.....	22
3.1. Daru’l Kurra.....	22
3.2. Darul Hadis.....	22
4. Osmanlı Dönemi Yaygın Din Eğitimi.....	23
B. KRALLIK YUGOSLAVYASI’NDA MAKEDONYA’DA DİN EĞİTİMİ.....	26
1. Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı.....	26
2. Krallık Yugoslavya’sında Din.....	27
2.1. İslam Birliği Tüzüğü.....	28
3. Krallık Yugoslavyası’nda Örgün Din Eğitimi.....	30
3.1. Krallık Medrsesi (Velika Medresa Kralija Aleksandra I u Skopju).....	31
3.2. Meddah Medresesi.....	32
C. YUGOSLAVYA DÖNEMİ MAKEDONYA’DA ÖRGÜN ve YAYGIN DİN EĞİTİMİ (1945-1991).....	33
1. Yugoslavya Dönemi.....	34
2. Yugoslavya Makedonya’sında Din.....	35
2.1. Yugoslavya İslam Birliği Yönetim Sistemi.....	38
3. Yugoslavya Dönemi Makedonya’da Örgün Din Eğitimi.....	43
3.1. İsa Bey Medresesi.....	43
4. Yugoslavya Dönemi Örgün Ve Yaygın Din Eğitiminde Örnek: Vrapçište.....	45
4.1. Kemal Aruç.....	45
4.2. Mehmedali Zekiri.....	46
4.3. Cavid İbrahimi.....	46
5. Yugoslavya Dönemi Dini Faaliyetler.....	47
D. BAĞIMSIZLIKTAN SONRA MAKEDONYA’DA DİN EĞİTİMİ.....	48
1. Hukuki Yapı.....	48
2. Makedonya Anayasasında Din.....	49
3. Makedonya Anayasasına Göre Din ve Vicdan Hürriyeti.....	50
4. Dini Kurumlar ve Faaliyetleri.....	51

5. Makedonya’da Eğitim- Öğretim Kanunu.....	53
6. Makedonya’da Eğitim Öğretim Sistemi.....	55
7. Din Eğitimi.....	58
8. Devlet Okullarında Din Dersi.....	58
8.1. 2002-2003 Eğitim Yasasında Din Eğitimi ve Uygulaması.....	58
8.2. 2007 Eğitim Yasasında Din Eğitimi ve Uygulaması.....	61
8.3. 2010 Eğitim Yasasında Etik/ Ahlak Dersi ve Uygulaması.....	61
9. Özel Okullarda Din Dersi.....	63
10. İsa Bey Medresesi.....	63
11. Din/ Ahlak Dersi Kitapları.....	64
12. Din Dersi Öğretmeni.....	65
13. Üsküp İslami Bilimler Fakültesi.....	66
13.1. Müfredat.....	67
14. Makedonya’da Yaygın Din Eğitimi.....	67
14.1. Yaygın Eğitim Yeri Olarak Cami.....	67
15. Kur’an Öğretimi Faaliyetleri.....	68
SONUÇ.....	70
KAYNAKÇA.....	75
EKLER.....	80

KISALTMALAR

İSAM:	İslami Araştırmalar Merkezi
İFAV:	İlahiyat Fakültesi Araştırma Vakfı
A. g..e. :	Adı Geçen Eser
y.y.y. :	Yayın Yılı Yok
b.y.y. :	Basım Yılı Yok
ASNOM:	Anti Faşistickoto Sobranie na Naradnoto Oslobo Duvanje na Makenonia (Yugoslavya Kurulurken Partizanlarının Makedonya Şubesi)
MOK:	Makedon Ortodoks Kilisesi

EKLER

EK 1 Krallık Yugoslavyası Dönemi Meddah Medresesi Kurucularından Ataullah Kurtiş ve Medrese Hocaları.

EK 2 Yugoslavya Dönemi İslam Birliği Hafızlık Merasimi 1978 (Hafız Osman Hasani).

EK 3 Yugoslavya Dönemi İsa Bey Medresesi İlk Mezunları.

EK 4 Yugoslavya Dönemi Yaygın Din Eğitiminde Kur'an Okumayı Öğreten Kadınlar.

EK 5 Makedonya İslam Birliği Tüzüğü.

EK 6 Makedonya İslam Birliği Kur'an Kursu İlanı.

EK 7 Makedonya Cumhuriyeti Kuran Kursu Merasimi.

ÖNSÖZ

Din eğitimi toplumların tarihi gelişim süreçlerinde, sosyal ve içtimai yaşamlarında rol oynayan önemli faktörlerden biridir. Makedonya’da dini geleneğin yayılmasıyla beraber dinî eğitim faaliyeti anlam kazanarak gelişmiştir. Tarihsel süreçte ise birçok değişikliklere uğrayarak bu günkü halini almıştır. Araştırma konusu olarak seçtiğim “Makedonya’da Müslüman Toplumun Örgün ve Yaygın Din Eğitimi” adlı çalışmamızda Osmanlı döneminden sonraki Birinci ve İkinci Yugoslavya dönemlerindeki uygulamaları ve bugünkü durumunu ortaya koymaya çalıştım

Bu yolla günümüz Makedonya’ında ileride yapılacak olan din eğitim öğretim ve faaliyetlerine olumlu katkıda bulunmayı amaçladı

Çalışmamda bana güvenen ve daima olumlu yaklaşarak yüreklendiren, sürekli varlığını yanımda hissettiğim, süreç içerisinde her anlamda yardımını benden esirgemeyen, tezin kaynak bulma ve yazma aşamasında birikiminden faydalandığım çok değerli danışmanım, Sn. Prof. Dr. Halis AYHAN hocama saygılarımla teşekkür ederim.

Ayrıca Tez ile ilgili hukuki mevzuata ulaşmamda her zaman yardımcı olan Anayasa Mahkeme Üyesi Sn. Salih Murati’ye teşekkür ederim. Tez izleme ve değerlendirme jürisinde yaptıkları olumlu katkılarından dolayı değerli hocalarım Sn. Prof. Dr. Yurdağül MEHMEDOĞLU ve Sn. Doç. Dr. Nuri TINAZ’a teşekkürlerimi sunarım.

Bu çalışmanın Günümüz Makedonya’ında yapılan din eğitimi ve öğretimi çalışmalarına olumlu katkılar sunması ve Din Eğitimi biliminin literatürüne katkı sağlaması dileğiyle...

Ümmi MURATİ

GİRİŞ

Din, sosyal gruba iyi ve doğru hedefler gösterir. Grubun moral desteğini sağlayarak, uyumlu ahenkli, nazik ve toleranslı bir toplum oluşmasına yardımcı olur. Sosyal psikoloji alanında yapılan araştırmalar göstermiştir ki, grupların ahlak anlayışı, fertlerin ahlak anlayışından daha geride kalmaktadır. Fertlerle karşılıklı görüşmede nazik olduğu halde o ferdin de içinde bulunduğu etnik gruba dahilinde farklı davranışlar gösterebilir. Gruplar içinde fertleri uyumlu ve nazik yapabilmek için, insanlık dışı olayların önlenmesi için din eğitime çok büyük ve önemli bir iş düşmektedir. Toplumun mayasına iyilik hamuru ancak din eğitimiyle katılabilir. ¹

Makedonya gibi çok dinli, çok uluslu toplumlarda, ferdin kendini, ait olduğu grubu ve birlikte yaşadığı diğer grupları tanıması insanların farklı gruplara hoşgörü ile bakması barış içinde yaşamalarına zemin hazırlar, bu da ancak din eğitimi yoluyla gerçekleştirilebilir.

Din eğitimi kişinin kendini tanımasında, kişiliğini oluşturma ve geliştirmesinde rehberlikler yapabilir. Çeşitli sosyo-ekonomik ve kültürel olayların etkisi altında yıpranmış modern insanın yeniden hayata kazandırılmasında, dinin tedavi edici özelliklerinden faydalanılabilir. Dinin öğrettiği bilgiler sonucu, çeşitli ideolojik bölünmeler karşısında insanın manevi hayatını geliştirmek suretiyle dayanma gücü artırılabilir.

Manevi yaşam boyutundaki gelişme, bireyin kendiyle, toplumla, doğayla ve evrenle, kısacası yaşamın her yönüyle nasıl ilişki içinde olduğunu ona gösterir ve en derin ilke ve değerlerini keşfetmesine yol açar.²

Her türlü sosyal ve ekonomik sıkıntıları çözmek ve birliğimizi korumak için, manevi gücümüzden eğitim yoluyla faydalanabiliriz. Ayrıca dil, edebiyat, ahlâk, örf ve

¹ Ayhan Halis, Türkiye’de Din Eğitimi, Dem Yay. İstanbul 2004, s.18.

² Ayhan Halis, a.g.e., s.19.

adet, sanat anlayışlarında dinin çok büyük etkileri olduğu açıktır. O halde din eğitime genel öğretim içinde yer vermeyi, vazgeçilmez bir toplum ve fert ihtiyacı olarak görmek gereklidir.³

A. Amacı

Din eğitimi kişinin kendini tanımasında, kişiliğini oluşturmada ve geliştirmesinde rehberlik yapması, çeşitli sosyo-ekonomik ve kültürel olayların etkisi altında yıpranmış modern insanın yeniden hayata kazandırılmasında olumlu katkılarının olması, çeşitli ideolojik bölünmeler karşısında insanın manevi hayatını geliştirerek suretiyle dayanma gücü artırması şeklinde sayabileceğimiz işlevlerini çok uluslu ve kültürlü bir yapıya sahip olan Makedonya toplumunda ortaya koymaya çalışmak temel amacımızdır.

Ayrıca Din eğitiminin Makedonya’da tarihsel süreç içerisinde geçirdiği evreleri objektif bir bakışla ortaya koyarak hem din eğitimi bilimi literatüre katkı sağlamak hem de gelecek dönemde günümüz Makedonyası’nda yapılacak din eğitimi faaliyetlerine ışık tutmak diğer bir amacımızdır.

B. Önemi

Bugün iyi bir din eğitimi yapılabilmesi için tarihsel süreç ve din eğitiminin Makedonya’nın tarihine paralel olarak geçirdiği evreler ortaya konulması gereklidir. Bu yolla yapılan din eğitiminin olumlu ve olumsuz yönleri tespit edilip gelecekte kurulacak olan eğitim programlarına ışık tutacaktır. Çünkü; Makedonya tarihine baktığımızda Osmanlı dönemi bittikten sonra, birçok farklı yönetim sürecinden geçmesine rağmen, devletin tüm dinlere eşit uzaklıkta durması ve din eğitimi konusunda halkın isteklerini fark ederek huzurlu bir toplumun oluşması için din eğitimin özgür bırakılması ihtiyaç olduğunu fark etmiş ve buna uygun programlar düzenlemiştir.

³ Ayhan Halis, Eğitim Bilimine Giriş, İst. Aydın Üniversitesi Yay., İstanbul 2011, s.133.

C. Hipotezler

Çalışmamızda yola çıktığımız Hipotezlerimiz şöyle sıralanmaktadır:

- Din eğitimi bireyin evrenle, toplumla, doğayla ve kendisiyle, kısacası yaşamın her yönüyle ilişki kurması açısından gereklidir.
- Makedonya'nın çok dinli, çok uluslu ve kültürlü yapısı gereği din eğitimi, Müslümanların bu toplumda ayakta durabilmeleri ve birlik içinde sağlıklı ilişkiler yürütme açısından gereklidir.
- Gelecek dönemde yapılacak din eğitiminin sağlıklı ve etkili olabilmesi, geçmiş dönemlerdeki din eğitimi öğretim sürecinin ortaya konması gereklidir.
- Din eğitimi programları oluşturulurken ülkenin çok uluslu kültürlü ve dilli yapısı gereği oluşan sosyolojik ve kültürel hafızası dikkate alınmalıdır.

D. Kapsam Ve Sınırlılıklar

Çalışmamız Osmanlı dönemi ve sonrasında kalan müesseseleri içine alacak şekilde günümüz Makedonyası'nda Din eğitimi öğretimi faaliyetleri ile sınırlandırılmıştır. Çalışmamızda Osmanlı döneminde Makedonya bölgesinde din eğitimi kurumları özellikle medreseleri tespit çalışıp, ulaşılabilen medreseler hakkında fazla bilgi olmadığı ve dikkat çekilmek istenen dönem Osmanlı dönemi sonrası olduğu için, şehirlere göre sadece isimlerini yazılıp, Osmanlı dönemi sonrasında da eğitim öğretime devam eden İsa Bey ve Meddah Medresesi hakkında genel bilgi verilmiştir. Konumuz gereği sadece örgün ve yaygın din eğitimi araştırılmış, genel eğitim sistemi hakkında kısa bilgiler verilmiştir.

Krallık Yugoslavya'sı dönemi tarih olarak günümüze yakın bir dönem olmasına rağmen tekrar açılışlı bu döneme rast gelen Meddah Medresesi ve ilk defa açılan Kral Aleksander Medresesi hakkında yeterli ve sağlıklı bilgiye ulaşılamamaktadır.

Çalışmamız literatür taraması ve ulaşılabilen kanunlar, ve dönemin gazete ve dergilerinde yer alan bilgilerle sınırlanmaktadır.

E. Yöntemi

Çalışmamızda literatür taraması ve ulaşılabilen kanunlar, , maarif salnameleri, Yugoslavya döneminden günümüze kadar bu konuda yayın yapan dergi ve gazetelerin taranması şeklinde veri elde edilmiştir. Tezimizin konusu ile ilgili yapılmış tezler incelendi. Veriler konunun başlığı göz önünde bulundurularak objektif bir şekilde analiz edilmeğe çalışılmış ve hipotezleri ortaya koyacak şekilde düzenlenmiştir.

Genel olarak çalışmamızda günümüz Makedonyası'nda gelecek dönemde yapılacak din eğitiminin sağlıklı ve etkili olabilmesi için geçmiş dönemlerdeki din eğitimi öğretim sürecinin ortaya konmaya çalışılmıştır. Din eğitimi programları oluşturulurken ülkenin çok uluslu kültürlü ve dilli yapısı gereği oluşan sosyolojik ve kültürel hafızası dikkate alınması gerektiği vurgulanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MAKEDONYA HAKINDA GELEN BİLGİ

A. COĞRAFİ VE ETNİK YAPI

Dilimize Fransızcadan geçen ve aslı Yunanca olan Makedonya kelimesinin sözlük anlamları arasında, ‘Karışık’, ‘türlü’, ‘muhtelif parçalardan oluşan’, ‘yamalı bohça’ tabirlerinin olduğu söylenmektedir.⁴ Farklı dillerin, dinlerin, ırkların ve kültürlerin iç içe olduğu Makedonya, bu manada Balkanların en karmaşık bölgelerinden biridir.⁵

Makedonya Cumhuriyeti Balkan Yarımadası’nın ortasında yer almaktadır.⁶ Makedonya güneyde Ege denizinin kuzeybatı kıyılarından, kuzeyde Vardar nehrinin orta kısımlarına, doğuda Marta nehrinden batıda Tesalya ve Şar dağına kadar uzanan sahayı kaplar ise de sınırları kesin bir şekilde hiçbir zaman belli olmamıştır. Daha doğrusu bugünkü anlamda Makedonya coğrafi bir bölgeden öte XIX. Yüzyılın sonlarında ortaya çıkmış siyasi bir terimdir.⁷ George Castallani’nin tanımına göre “*milletler salatası, barut fıçısı ve Avrupa’nın harp meydanı.*”⁸

Avrupa’nın güneydoğusunda kabaca elips biçiminde bir konuma sahip olan Makedonya Arnavutluk, Kosova, Sırbistan, Bulgaristan ve Yunanistan ile komşudur. Yerel resmi ismi Republika Makedonija (Makedonya Cumhuriyeti), bazı komşu ülkelerin itirazı dikkate alınarak, adı Stara Yugoslavenska Makedonija diye de isimlendirilir. Yüzölçümü 25.333 km, nüfusu 2.046.209’dur.⁹ Dağılımları tartışmalı olmakla beraber sırasıyla Makedon, Arnavut, Türk, Çingene, Sırp ve diğer etnik gruplar yer almaktadır. Ülke nüfusunun çoğunluluğunu Ortodoks ve Katolik Hristiyanlar oluşturmaktadır.

⁴ Saraç Tahsin, *Büyük Fransızca Türkçe Sözlük*, TDK, 1976.

⁵ Turan Ömer, “*Makedonya’da Türkler*”, Düünden Bugüne Makedonya Sorunu, s. 167.

⁶ Pajaziti Ali, *Geçiş Sürecinde Makedonya Üniversite Gençliği ve Din Olgusu*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1998, s.4.

⁷ İnbaşı Mehmet, *Makedonya Sorunu Düünden Bugüne*, ASAM, Ankara 2002, s.43.

⁸ Castellan Georges, *Balkanların Tarihi*, Türkçeye çeviren Yaraman-Başbuğ Aysegül, Milliyet Yay, Ankara 2000, s.11.

⁹ Hacısalihoğlu Mehmet, *Makedonya* mad., *DİA*, XXVII, s.437.

Müslüman nüfusu da Arnavut ve Türkler oluşturmaktadır, çok az sayıda Yahudiler de bulunur. Tek meclisli, çok partili cumhuriyetle yönetilen Makedonya'nın başkenti Üsküp, diğer önemli şehirleri Manastır, Kumanova, Pirlepe, Kalkandelendir.

Dağlık bir ülke olan Makedonya, çok yaşlı araziyle kaplı olmasına rağmen yakın jeolojik dönemdeki tektonik hareketler sonucunda gençleşmiş bir arazi görünümü kazanmıştır. Makedonya'da en önemli akarsu başşehir Üsküp'ten geçerek ülkeyi ikiye bölen Vardar, nehridir.¹⁰

Ülkenin sahip olduğu büyüklü küçüklü göller arasında, Ohrid, Doyran, Prsespa gölleri komşu ülkelerle de bağlantısı olan göllerdir. Ülkenin dörtte bir kadarı tarım alanı olup, ülke genelinin % 10 unu sağlar. Ülke gelirinin %32 endüstriye % 58 hizmetler sektörüne dayanır.¹¹

¹⁰Hacısalihoğlu Mehmet, *Makedonya mad. DiA*, XXVII, s.437.

¹¹ Hacısalihoğlu Mehmet, s.437.

B. TARİH

1. Osmanlı Öncesi Dönem

Makedonya adının nereden kaynaklandığı hakkında birçok görüş vardır. Fakat bilim adamları arasında “Makedonya” adının eski Makedonca olan “makos” (büyük, yüksek) ve “don” (yer, toprak) ve kelimelerden geldiğini yani Makedonya kelimesinin lugat anlamı büyük, yüksek, dağlık olan bir yerdir.¹²

Etnik kökenleri tam olarak bilinmeyen Makedonlar MÖ 5 yy. Perdikkas ve ardıllarının önderliğinde Haliakmon Irmağı kıyısındaki yurtlarından doğuya yönelirler.¹³

Heredotos’a göre MÖ 5. yüzyılda bu adla vardar Bistrica ırmakları arasında yer alan bölge isimlendirilir ve ismini Makedon isimli ilk hükümdarından almıştır. Daha sonra adı geçen bölgenin ismini merkezi Pella’da olan eski Makedonların ilk devleti almıştır.

Tarih öncesinde Makedonya’nın daha çok Yunanistan ve Anadolu ile ilişkileri vardı. MÖ. 359-336 yıllarında Makedonya’nın Üstünlüğü bütün bölgeye hakim olmuştur. Büyük İskender (336-323) Makedonya’nın egemenliği Nil ve İndus ırmaklarına kadar genişletti. İskender’in ölümünden sonra İmparatorluk toprakları komutanlar arasında uzun süren savaşlar sonucu parçalanmıştır.¹⁴

Romalılar önce dört bağımsız cumhuriyete böldükleri Makedonya’yı MÖ.156’da dört yönetim biriminden oluşan bir Roma eyaletine dönüştürdüler.

Makedonya sorunu ilk çağdan beri, çalkantılı, savaşlarla dolu bir geçmişe sahip olması Yunanistan ve Balkanlar arasındaki ticaret yollarının ortasında yer alması bölge halklarının karmaşık etnik yapısı ve doğal sınırlarının yokluğundan dolayı sürekli siyasi kargaşa içinde bulunmuştur.¹⁵

¹² Stoymilov Aleksandar, *Geografiya na Makedoniya*, Posvetno Dello, Skopje 1994, s.4.

¹³ *Makedonya mad.*, Ana Britannica, IV, s.206.

¹⁴ *Makedonya mad.* a.g.e., s.207.

¹⁵ *Makedonya mad.* a.g.e., s.207.

Dördüncü yüzyılda Roma İmparatorluğu'nun Doğu ve Batı olarak ikiye bölünmesinden sora Makedonya Doğu Roma (Bizans) sınırları içinde kalmıştır. Bu dönemde büyük ölçüde Hristiyanlaşan bölgenin etnik yapısı 6. ve 7. yüzyıllarda Slav istilas ile değişmiş ve Slav ağırlıklı bir yapı kazanmıştır. Makedonya 9. yüzyılda Bulgaristan imparatorluğuna 11. yüzyılda da yeniden Bizans imparatorluğuna bağlanmıştır.

Balkanların, dolayısıyla Makedonya'nın Türklerle tanışması IV. Yüzyılda Hun Türklerinin buralara gelişlerine dayanır. Hun Türklerini Avar, Bulgar, Kıpçak ve Peçenkler takip ettiler. 1292 yılından itibaren, Makedonya'nın bazı yerlerine Batı Anadolu'dan gelen Selçuklu ve Osmanlı Türkleri yerleşmeye başladılar. Türk ailelerin gelişile Türk şehir anlayışına uygun şehirleşmede vakıf müesseseleri önemli bir yere sahiptir.

Ortaçağ boyunca bölgenin çeşitli kesimleri zaman zaman Bulgar, Bizans, yada Sırp egemenliğinde kaldı. Günümüzde de bu sıkıntılar görülür. Makedonya'nın istikrarlı dönemi 14. yüzyıl sonlarında Osmanlı topraklarına katılmasıyla başlar. Bu istikrar 20. yüzyıl başlarına kadar sürer.¹⁶

2. Osmanlı Dönemi (1382-1912)

Yaklaşık 500 yıl Osmanlı hakimiyeti altında kalan Makedonya en huzurlu, istikrarlı zamanını geçirmiş, ülkede pek çok dini ve sivil mimari eserleri yapılmıştır.

Osmanlı Padişahlarından I. Murat Hüdavendigâr (1362-1389) zamanında 1389-1392 tarihinde Kosova'nın alınmasıyla Osmanlılara Balkan coğrafyası vatan olarak yerleşime açılmaya başlamıştır. Makedonya ise Yıldırım Beyazıd'ın uç beylerinden Paşa yiğit 1389-1392 Üsküplü alışıyla Makedonya toprakları Osmanlı idaresine girmiş oluyordu.

¹⁶Makedonya mad. a.g.e., s.208.

Makedonya şehirlerinin fetih tarihleri Osmanlı Bizans ve Sırp kaynaklar arasında farklılıklar göstermekle beraber Danişmend'e göre 1371 Çirmen zaferinden sonra 1373 tarihine kadar geçen iki sene içinde tamamıyla fethedilmiş olmaları kuvvetli bir ihtimal olarak kabul edilebilir.¹⁷

Bununla beraber başlıca şehirlerin fethi, tarihçiler tarafından şöyle tespit edilmiştir. İştîp, Manastır, Prilepe 1380 -182 tarihleri arasında tahmin edilmektedir, Ohri-1385, Üsküp-1390/1392.¹⁸

6 Ocak 1392 yılında Makedonya'nın tamamı Osmanlı idaresi altına geçmiştir. Üsküp'ün fethinden bahseden Avrupa tarihçisi Castellani şu sözleri söylüyor: “1392 yılında Sultan'ın bayrakları artık Üsküb'de dalgalanmaya başlıyordu. Çok geçmeden Beyazıt Vardar Ovası'na binlerce Türk yerleştirerek Makedonya'yı Osmanlıların diğer fetihlerine başlangıç noktası teşkil edecek bir vilayet haline getirmiştir.”¹⁹

Üsküp, Manastır, Selanik ve civarına yerleşen Türk toplulukları diğer yerlerde olduğu gibi buranın da etnografik görünüşünü de büyük çapta değiştirmişlerdi. Şehir ve kasabalarda yerleşenlerden başka köylerde de yerleşmek ve toprağı işlemek suretiyle bu toprakları ikinci bir yurt olarak benimsemişlerdi.

Osmanlı idari teşkilatında Makedonya, Selanik, Manastır ve Üsküp olarak üç vilayete ayrılmıştır. Bunların hepsine birden “vilayeti selase” denilmiştir.²⁰ .

Makedonya'nın tarihi gelişimi içinde olan siyasi ve askeri gelişim tarihini konumuzun dışında bırakarak, konumuz sınırları içinde olan örgün ve yaygın eğitim kurumları cami medrese ve diğer eğitim kurumları hakkında Osmanlıların yapmış olduğu eserleri tespiti çalışacağız.

Osmanlı'nın Makedonya ve Balkan bölgesinde varlığı yaklaşık 500 yıl sürdürmesinin sebebi üzerinde araştırma yapanlar devlet yönetiminin bütün halka karşı

¹⁷Danişmendi İsmail Hami, *Osmanlı Tarih Kronolojisi*, İstanbul 1995, I, S.156.

¹⁸ Hacısalihoglu İsmail, A.G.E., S.437.

¹⁹ CastellaniGeorge, *Balkanlar'ın Tarihi*, Çev. Ayşegül Yarman, Doğan Yay., İstanbul 1995, S.73.

²⁰ Danişmendi İsmail Hami, *Osmanlı Tarih Kronolojisi*, İstanbul 1995, IV, S.334.

dini, ırkı, dili ne olursa olsun hakkaniyet ve adalet ölçüleri içinde muamele yaptığı gibi yapmış olduğu eğitim öğretim ve sosyal kurumların kalıcı etkisi olmuştur.²¹

Rumeli'deki Osmanlı iktidarının sona ermesi Makedonya'dan çekilmekle başlamıştır (1913) Kendilerini bölgeden ayrılan Osmanlı Devleti'nin ayrılmaz bir parçası olarak gören Müslüman halk ve dönemin uleması, kurulan yeni Krallık Yugoslavya'sı ve onun getirdiği yeni şartlar altında yaşamının bir hayli zor olduğunu anlamışlar.²²

3. Osmanlı Sonrası Dönem

Osmanlının ülkeden çekilmesinden sonra Makedonya coğrafyası Yunanistan, Sırbistan ve Bulgaristan devletleri tarafından paylaşılmıştır. Bu dönemdeki eğitim ve öğretim faaliyetleri konumuzun dışında kalmıştır. 1913'ten sonra, Makedonya üç devlet arasında: Sırbistan, Bulgaristan ve Yunanistan tarafından bölünmüştür. Demek oluyor ki, Türklerle yapılan harbin sonucu, Türklerin bu yerlerden gönderilmesi Makedonya milletine hürriyet getirmemiştir.²³

Modern Makedonya'nın doğuşu Balkanlarda ulusallaşma hareketlerinin en genç örneklerinden birini oluşturmaktadır. Ülkenin bu durumu batı Avrupa ve balkanlarda hala tartışma konusu olmaktadır. 1943'te (Jajce) Bosna Hersek'te gerçekleşen Yugoslavya halk kurtuluş kurulunun ikinci toplantısında Makedonya'nın Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya, Karadağ ve Bosna Hersek'le birlikte kurulacak Yugoslavya devletinin altı cumhuriyetinden biri olması kararlaştırıldı.

²¹ Durmuş Ahmet, *"Bir Zamanlar Makedonya'da İslam Kültürü"* Makedonya'da Dini Hayat, Avrupa Diyanet Dergisi, İstanbul 2009, s.6.

²² Aruçi Muhammed, *İki Dünya Savaşı Arası Makedonya'da İslami Eğitim Müesseseleri-3*, sayı:15, Üsküp 2006, s.37

²³ *Mareşal Tito Ve Lazar Kolişevski'nin Beş Yıl Makedonya Halk Cumhuriyeti Merasimlerinde Demeçleri*, Yay. Makedonya Halk Cephesinin Genel Heyeti, 1949 Üsküp, s.6

2 ağustos 1944'te ilk defa toplanan Makedonya halk kurtuluş kurulu (ASNOM) Makedonya devletinin kuruluşunu ilan etti. Kurulun hedeflediği devlet tarihi Makedonya'nın tamamını kapsamaktaydı. 1946'da Yugoslavya federal halk cumhuriyetinin ilk anayasasının yapılmasıyla bu devlete eşit bir federal birim olarak katılmıştır.²⁴

1944 yılında Tito'nun isteği ve Yugoslavya Komünist Partisi'nin kararıyla Yugoslavya Federasyonu'na dahil olmak üzere bir Makedonya Cumhuriyeti kurulmuştur.²⁵ Çok uluslu Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyetinde, altı Cumhuriyetten birisi olan Makedonya Sosyalist Cumhuriyeti'ni oluşturan halk olarak Makedonlar, Sırlar, Hırvatlar, Slovenler, Karadağlılar ve Müslümanlar ile birlikte "kurucu halk" anlamında ulus sayıldılar.²⁶ Türkler ise ulusların arkasından gelen ve herhangi bir Cumhuriyetin kurucusu olmayıp, azınlık statüsünde sayılan etnik gruplardan birisi olarak çeşitli azınlık haklarına sahip oldular.

Tito'nun savaş sırasında vaat etmiş olduğu eşitliğin aslında tam anlamıyla bir eşitlik olmadığı ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, Türklere, diğer azınlık gruplarıyla birlikte, özellikle eğitim alanında olmak üzere çeşitli haklar tanınmıştır. 23 Aralık 1944'te, Makedonya Türklerinin toplumsal ve kültürel yaşamında önemli bir yeri bulunan Birlik Gazetesi yayımlanmaya başlamıştır.

28 Aralık'ta günde sadece beş dakika olmak üzere ilk Türkçe radyo yayını başlamıştır. 1946 yılında ise Makedonya Türklerinin yoğun kültür ve spor faaliyetlerini gerçekleştirdikleri fakat bir yıldan kısa bir süre içerisinde kapatılan "Zafer Cemiyeti" kurulmuştur.²⁷

1980 yılında ölen Yugoslavya Devlet Başkanı Tito'dan sonra Cumhuriyetler arasında doğan otorite boşluğu sonucunda diyalog kopma noktasına gelmiş. Sırlar, Yugoslav Federasyonu içinde 1985'den itibaren Sırp milliyetçiliğini sistematik olarak uygulamaya koymuşlardı. Sırp, Hırvat ve Slovenler arasında silahlı çatışmaya kadar varan antlaşmanın

²⁴ Hacısalıhoğlu İsmail, a.g.e., s.438.

²⁵ Oktay Emel Osmançavuşoğlu, "Çözülme-yen Doğum Makedonya Sorunu ve Makedonya Türkleri", Balkan Türkleri, Erhan Türbedar (der.), ASAM yayınları, Ankara 2003, S.138.

²⁶ Oktay Emel Osmançavuşoğlu, a.g.e, S.138.

²⁷ Oktay Emel Osmançavuşoğlu, a.g.e, S.148.

ardından 1991 yılında Slovenya ve Hırvatistan'ın federasyondan ayrılma kararıyla, Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti parçalanmıştır.

Makedonya'nın bu dönemde bağımsızlığını ilan etmesiyle birlikte Türkler açısından da yeni bir dönem başlamış oldu. Yeni bağımsızlığına kavuşan Cumhuriyetler arasında Türkler çoğunlukla Makedonya'da yaşamaktadırlar.²⁸

Makedonya Anayasasının giriş kısmında “*Tarihi gerçeklik gibi, Makeonya , Makedon milleti için kurulmuş ancak Makedonya’da Türkler, Arnavutlar, Boşnaklar, Romenler, ve başka milletlerin eşitlik içinde ve ortak yaşadıkları bir devlettir*” diye ifade edilmektedir.

Makedonya’da Makedon ve Arnavutlardan sonra en büyük etnik topluluk Türklerdir. Bu yüzden yeni kurulan Makedonya’nın anayasasında da Türkler azınlık olarak değil kurucu millet olarak tanımlanmışlardır.²⁹

²⁸ Kut Şule, “*Makedonya ve Sorunları*” Balkanlar’da Kimlik ve Egemenlik, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2005, s.28.

²⁹ Bozkurt, Giray Saynur, *Tito Sonrası Dönemde Eski Yugoslavya Bölgesindeki Türkler ve Müslümanlar*, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, X/2, 2010, s.58.

İKİNCİ BÖLÜM

MAKEDONYA MÜSLÜMANLARININ ÖRGÜN VE YAYGIN DİN EĞİTİMİ

A. OSMANLI DÖNEMİ DİN EĞİTİMİ (1382-1912)

1. Osmanlı Dönemi

Osmanlının Selçuklu dedelerinden tevarüs ettiği geleneğe göre almış olduğu her yerleşim merkezine coğrafi ve sosyal konumuna göre camiler, medreseler, tekke ve zafiyeti yanında işaret, hamam ve benzeri sosyal amaçlı kurumlar yaptırmıştır. Bu örnekleri Makedonya'nın Osmanlı topraklarına katıldığı yıllardan itibaren görmekteyiz.

Bölgedeki gelişme ve düşünce yapısını anlamak için önce Osmanlı zamanında Makedonya'da Din Eğitiminin ne şekilde verildiğine bakmamız gereklidir. Balkanlarda din eğitimi, devletin idaresi altında düzenlenmiştir; Camilerde imamlar tarafından geleneksel dini vaazlarla cemaat, ilk okul seviyesindeki mekteplerde müderrisler tarafından din dersleri ile de çocuklar eğitmektedir. Medreseler ile camiler arasındaki en bariz farklılık ise, medreselerde birer yüksek okul olarak dini eğitim ile din adamları yetiştirilirken, camilerde cemaate sadece dini bilgiler veriyor olmasıydı. Bunun yanı sıra İslami literatürün oluşmasında tekkelerin klasik tasavvuf eserlerini tefsir etmeleri de etkili olmuştur.³⁰ Osmanlı Döneminde İslam düşüncesinin alt yapısını mektep ve medreseler oluşturmuş, şehirlerde yaşayan insanların çoğu, mnekteplerde eğitim görmüştür.

³⁰ Hodzić Dzevad, *Vakuf i Islamska Prosvejeta u Našim Krayevima, Islamska Misano*, VI/66, Sarajevo 1984, s.30.

Balkan Müslümanlarının dini kurumları Saraybosna'daki meşihat vasıtasıyla İstanbul'daki Şeyhülislam'a bağlı kalmıştır. Osmanlı idaresi döneminde Balkan Müslümanlarının dini lideri olan Reisu'l ulema'ya, İstanbul'daki Meşihat vasıtası ile Osmanlı Padişahı tarafından verilen ve Boşnakça 'Menşura' denilen bir yetki belgesi verilirdi.³¹

1878 ve 1912 yılları arasında Balkan Müslümanlarının dini idareleri kısmen kendi içinde özerk faaliyet göstermiş, ancak bu dönemde de Reisu'l ulema'ya İstanbul'daki Meşihat makamından menşur verilmesi uygulamasına devam edilmiştir. İlk 'menşur' belgesi, 17 Ekim 1882'de seçilen Reisü'l ulema Mustafa Hilmi Hadziomerovic'e resmi merasimle takdim edilmiştir. Takdim edilen menşur metni, Türkçe ve Arapça okunmuştur. İstanbul'daki Meşihat vasıtasıyla Osmanlı Sultanı ve Halife tarafından menşur verilen Reisü'l ulema sayısı dördtür.

Makedonya Müslümanlarının dini hayatları da Üsküp'te bir müftülük tarafından yönetiliyordu. Mali imkanları ise Sancak beyi olarak sağladığı büyük gelirlerin bir bölümünü hayrata sarf eden Îsâ Bey Üsküp'te kendi adını taşıyan bir cami (Îsâ Bey Camii), mescid, kervansaray, hankah, medrese yaptırdı; ayrıca su kemerleri inşa ettirerek şehrin su ihtiyacını karşıladı. Bu eserlerden medrese ve han-kah için tanzim ettirdiği (Ağustos 1469) tarihli bir de vakfiyesi bulunmakta olup bu vakfiye yayımlanmıştır.³²

2. Osmanlı Döneminde Makedonya'da Örgün Din Eğitimi

Makedonya'da Örgün din eğitimi konusunda öncelikle medreseler, mektebler, tekkeler ele alınmalıdır. Evliya Çelebi'ye göre XVII. Asırda sadece Üsküp'te 10.060 ev, 2150 dükkan, 120 cami ve mescid, 70 sıbyan mektebi, 20 tekke vardı.³³

İslam eğitim sisteminin temel kurumu olan medreselerin, Osmanlı hâkimiyeti boyunca, Anadolu şehirlerinde olduğu gibi Balkan şehirlerinde de devlete kadı, müderris

³¹ Saatçi Meltem Begüm, *Osmanlı İmparatorluğunun Son Döneminde Makedonya Sorunu*, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, Ankara 2002, s.47

³² Pelidija Enes – Emecen Feridun, *Yugoslavya mad.*, DİA, XXII, s.476.

³³ Çelebi Evliya, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, İstanbul 1970, IX, s.97.

ve müftü yetiştirmek ve İslam dini ve kültürünü yaymak amacıyla kurulmasına büyük önem verilmiştir.³⁴

Osmanlı Devleti'nin Balkan topraklarındaki en önemli bölgelerinden biri olan Makedonya'da, özellikle stratejik konumları sebebiyle Üsküp ve Manastır şehirleri başta olmak üzere, armağan ettiği 80 civarında medrese kurulmuştur. Fakat daha detaylı yapılacak çalışmalarla bu sayının 100'e kadar ulaşması son derece mümkün görünmektedir. Bu medreseler arasında bulunan İsa Bey Medresesi ise, günümüze kadar faaliyetleri devam eden ve din hizmetlerinde bulunacak kadrolar yetiştiren önemli bir eğitim-öğretim kurumu olmuştur.³⁵

Osmanlı döneminde Makedonya şehirlerinde tespit edilebildiği kadar açılan medreseler şunlardır:

Debre; Yeni Cami-i Şerif Medresesi,³⁶ Tekke Medresesi, Hacı Abdi Ağa Medresesi, Debre Medresesi³⁷

Doyran; Mehmed Fahreddin Efendi Medresesi, Doyran Medresesi³⁸

Gostivar; Cami-i Cedid Medresesi, Saat Medresesi³⁹

İştîp; Hüdavendigar Medresesi, Hamidiye Medresesi,⁴⁰ Mehmet Emin Ağa Medresesi, Çınarlı Medresesi⁴¹

Kalkandelen (Tetova); Oruç Paşa Medresesi, Yukarı Çarşı Medresesi,⁴² Saat Medresesi, Köprü Medresesi⁴³

Kırçova; Hacı Ali Ağa Medresesi⁴⁴

³⁴ Recepi Nasir, I.H.L. *İsa Bey Medresesi'nin Dünü ve Bugünü*, Yayınlanmamış Tebliğ, s.1.

³⁵ Recepi, Nasir, I.H.L. *İsa Bey Medresesi'nin Dünü ve Bugünü*, Yayınlanmamış Tebliğ, s.1.

³⁶ Salnâme-i Vilâyeti Manastır, Vilâyet Matbaası, 1308, s. 192.

³⁷ Salnâme-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye 1321, 669.

³⁸ Albayrak, a.g.e., III/137-138.

³⁹ Salnâme-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye 1321, s. 669;

⁴⁰ Ağanoğlu, Yıldırım, Üsküp Kitabı, Fide Yay., Ocak 2008, s. 74.

⁴¹ Albayrak, a.g.e., III/131.

⁴² Ayverdi Ekrem Hakkı, a.g.e., c. III/3, s. 78.

⁴³ Salnâme-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye 1321, s. 636.

⁴⁴ Salnâme-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye 1321, s. 669.

Koçana, Hasan Bey Medresesi⁴⁵

Kumanova; Eski Medrese; Yeni Medrese⁴⁶

Köprülü (Titov Veles); Ali Bey Hacı Medresesi, Havlular Medresesi, Köprübaşı Medresesi, Mehmed Medresesi⁴⁷

Kıratova; Mustafa Bey Medresesi⁴⁸

Manastır; Yeğen Ali Paşa Medresesi, Kadı Mahmud Efendi Medresesi, Hacı Mahmud Bey Medresesi,⁴⁹ İshakiye Medresesi, Koca Kadı Medresesi,⁵⁰ Sungur Çavuş Medresesi, Şehzade Hatun Medresesi, Şerif Bey Medresesi,⁵¹ Dülbend Kadı Medresesi,⁵² Yeni Cami Medresesi, Türkler Medresesi, Tefikiye Medresesi, Haydar Kadı Medresesi, Atik Cami-i Şerif Medresesi, Feyziye Medresesi⁵³

Ohri; Sultan Süleyman Han Tekke Medresesi, Zeynelabidin Paşa Medresesi, Şerif Bey Medresesi, Eski Siyavuş Paşa Medresesi, Hamza Bey Medresesi, Ali Paşa Medresesi⁵⁴

Palanka; Bayram Paşa Medresesi⁵⁵

Pirlepe (Prilep); Mehmed Bey Medresesi, Osman Bey Medresesi, Bekir Ağa Medresesi⁵⁶ Cami-i Evsat Medresesi⁵⁷

Radovişte (Radoviş); Cami-i Cedid Medresesi, Cami-i Kebir Medresesi⁵⁸

Tikveş; Tahir Ağa Medresesi, Orta Medrese, Peşte Medresesi, Marine Medresesi⁵⁹

⁴⁵ Ayverdi Ekrem Hakkı, a.g.e., III, s. 85.

⁴⁶ Ayverdi Ekrem Hakkı, a.g.e., III, s. 87.

⁴⁷ Salnâme-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye 1321, s. 636.

⁴⁸ Salnâme-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye 1321, s. 635.

⁴⁹ Salnâme-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye 1321, s. 669.

⁵⁰ Asani Eljesa, a.g.e, s. 47.

⁵¹ Salnâme-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye 1321, s. 669.

⁵² Evliya Çelebi, a.g.e., V, s.573.

⁵³ Salnâme-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye 1321, s. 669.

⁵⁴ Salnâme-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye 1321, s. 669;

⁵⁵ Salnâme-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye 1321, s. 635.

⁵⁶ Salnâme-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye 1321, s. 669.

⁵⁷ Asani Eljesa, a.g.e., s.37.

⁵⁸ Salnâme-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye 1321, s. 635.

⁵⁹ Salnâme-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye 1321, s. 522.

Ustrumca ; Abdülhalim Bey Medresesi⁶⁰, Hacı Abdullah Efendi Medresesi⁶¹, Mehmed Efendi Medresesi⁶²

Üsküp; Atiye Binti Yaşar Bey Medresesi, Hacı Hasan İbn-i Ali Medresesi⁶³, Hacı İsmail Ağa Medresesi, İshak Bey Medresesi⁶⁴, Burmalı Medrese⁶⁵, İsa Bey Medresesi, Meddah Baba Medresesi⁶⁶, Mehmed Bey Medresesi⁶⁷, Sultan Murad Medresesi⁶⁸ Mustafa Paşa⁶⁹ Medresesi, Tophane Medresesi⁷⁰, Tütünsüz Medrese, Yahya Paşa Medresesi⁷¹, Emir İsmail Medresesi⁷²

Salih Asım'ın (1866-1935) “*Üsküp Tarihi ve Civarı*” adlı eserine göre; Üsküp'te on iki medrese olduğu bunlardan dördünün kullanılmaz ve çalışmaz hale geldiği, sekizinin de 1912'e kadar dini ilimlerin bütün kısımları İstanbul medreselerindeki gibi eğitim öğretim yaptığını söyleyebiliriz.⁷³ Osmanlı döneminde yaptırılan fakat mevcut olmayan medreselerden bahsettikten sonra, “şimdiki halde yalnız eski Yeni Hamam civarındaki Emir İsmail ile Meddah Medreseleri mevcuttur”⁷⁴ diye bildirmektedir. Bu medreselerden Kraliyet dönemi, Yugoslavya dönemi ve günümüz Makedonya'sında zaman zaman kapatılıp açılmasına rağmen çeşitli kesintiler olmakla beraber eğitim ve öğretime devam eden, Meddah Medresesi ve İsabey Medresesi hakkında kaynaklarda ulaşabildiğimiz bilgileri Müslüman toplumun örgün din eğitiminde Makedonya'da nasıl kurumsal çalışmalar yaptığını temas etmek amacıyla çalışmamızda yer verilmiştir.

⁶⁰ *Salnâme-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye 1321*, s. 522.

⁶¹ *Salnâme-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye 1321*, s. 522.

⁶² *Salnâme-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye 1321*, s. 522.

⁶³ Ayverdi, a.g.e., III, s. 290.

⁶⁴ *Salnâme-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye 1321*, s. 635.

⁶⁵ Evliya Çelebi, a.g.e., s.556.

⁶⁶ Aruçi Muhammed, *Üsküp'te Meddah Medresesi, Balkanlar'da İslam Medeniyeti*, Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri, Sofya 2000, s. 191

⁶⁷ Kumbaracı Bogoyeviç Lidiya, *Üsküp'te Osmanlı Mimari Eserleri*, Çev. Suat Engüllü, İstanbul 2008, s. 52.

⁶⁸ Ayverdi Ekrem Hakkı, a.g.e., III, s. 263.

⁶⁹ *Salnâme-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye 1321*, s. 635.

⁷⁰ *Salnâme-i Vilâyeti Kosova 1314*, s. 191; Ayverdi, a.g.e., III, s. 290.

⁷¹ Çelebi, Evliya, a.g.e., V, s.556.

⁷² Âsım Salih, *Üsküp Tarihi ve Civarı*, Rumeli Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul 2004, s.9.

⁷³ Âsım, Salih, a.g.e., s22.

⁷⁴ Âsım, Salih, a.g.e., s.31.

2.1. Meddah Medresesi

Üsküb'ün fethi esnasında (1391/1392) Paşa Yiğit ve Meddah Baba isimlerine rastlanmaktadır. Birincisi Üsküb'ü fetheden kumandan ikincisi de onun hocası ve Şeyhi Meddah Baba'dır.

Meddah Baba Külliyesinin içinde bulunan medrese hakkında yeterli derecede bilgi belge, doküman ve bibliyografya olmadığından, bu medresenin ne zaman yaptırıldığı, faaliyeti, medresede okutulan ders müfredatı, hocaları, öğrencileri tarihi seyr içerisinde medresenin tarihçesi, toplumdaki yeri ve benzeri konular hakkında bilgi edinilememiştir.⁷⁵ Üsküb tarihi yazarı Salih Asım'ın verdiği bilgiye göre “Elyevm, ulûm-ı dîniyye aksâmıyla kavâid-i Arabiyye okutulmakta belki de hat ve hesap gösterilmektedir, halbuki bu medreselerin irâd ve akârı yoktur. İhtiyacatı zamana göre ders programlarının tanzim ve tatbiki her halde evkaf hasılatından muavenet suretiyle idame ve ıslahı mümkün ve elzemdir.”⁷⁶

Osmanlı döneminin ilk devirlerinde yaptırılmış olan meddah medresesi hakkında tarihi süreç içerisinde nasıl gelişme gösterdiği programı, fonksiyonu hakkında yeterli bilgi bulunmamasına rağmen Osmanlı sonrasında yeniden faaliyete geçen meddah medresesinin günümüz Makedonya'sı için çok büyük önem arz ettiği düşünülmektedir. Osmanlı döneminde, hem de Osmanlı sonrası çeşitli kesintilerle devam eden Meddah Medresesi 1920'li yıllardan sonra tekrar faaliyete geçtiği çok değerli ilim adamları yetiştirdiği anlaşılmaktadır.

Osmanlının son dönemlerinde İstanbul'da öğrenim gören Ata Efendi (Ataullah Kurtiş) (1910-1963) tarafından I ve II dünya savaşları arasında faaliyette bulunan bu medresede Makedonya ve İstanbul için çok değerli ilim adamları yetiştirdiği görülmektedir. Bu medresede yetişen Bekir Sadak (1920-1993) 1931 yılında Mezun

⁷⁵ Aruçi Muhammed, *Üsküpte Meddah Medresesi, Balkanlar'da İslam Medeniyeti*, Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri, Sofya 2000, s. 183.

⁷⁶ Âsım Salih, Sadeleştiren, Süleyman Baki, *Üsküb Tarihi ve Civarı*, Rumeli araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul 2004, s.31.

olduğu medreseyi şöyle anlatmaktadır; “Medresede Hocalarımdan Buhari’nin bir kısmı ile aruz ve kafiye dersleri aldım. Hocalarımız hayat ve günlük olaylarla ilgisini göstererek ders anlatırlardı, başka bir ifade ile bilgiyi içtimaileştirmek, derslerde meselelere talebenin anlayacağı şekilde ayrıntılı bir şekilde anlatırlardı. Hocalarımız buhranlı anlarda telaşa düşmeden ve münakaşalara girmeden ilgili dersin konusuna göre derslerini anlatırlardı.”

Bekir Sadak’ın Hilal dergisinde yayınlanan “Biz oralarda kalmalıydık” hatıra niteliğindeki yazılarında anlattığına göre: bu medresenin ders programında Anadolu medreselerinde olduğu gibi Emsile, Bina, Maksut, Merah, İzzi, Avamil, Emali, Halebi Sagir, Sagoji, Mullit Tullab Şemsiye ve Fenari’den bazı bölümler tasavvurat ve tasdikat kitaplarının da sırayla okutulduğunu bildirmektedir.⁷⁷

Bekir Sadak’la aynı dönemde okuyan Varpçişte’li Kemal Efendi (Kemal Aruçi) mezun olduktan sonra Vrapçişte’ye Cami yakınında bir medrese açarak bölgede dini hayatın devam etmesi için önemli çalışmalar yaptığı görülmektedir.

Osmanlı 1912 de Balkanlar’dan ayrıldıktan sonra, İslam Dini öğretimi yukarıda yazdığımız Meddah Medresesi Makedonya için din alimleri yetiştirmede faydalı olmuş, alimler bütün sıkıntılara rağmen ihtiyaç olan bölgelerde halkın dini eğitimden uzak kalmamalarını sağlayarak büyük bir ihtiyaca cevap vermişlerdir. Mezun olan kişiler, ihtiyaca ve imkanlara göre Makedonya’nın her yerine giderek, camilerde ve camilerin yanında sınıflar kurarak dini hizmet vermişlerdir.

Bu yıllarda Anadolu’da örgün anlamda din eğitim öğretim kurumlarının 1931-1933 yıllarında kapatıldığı 16 yıl sonra 1949 Şubatında tekrar başladığı düşünülürse Krallık Yugoslavya’sındaki (1918-1945) Makedonya’daki böyle öğretim kurumlarının olması dikkate değer görülmüştür. EK.1.

2.2.İsa Bey Medresesi (Üsküp)

⁷⁷ Sadak Bekir, *Biz Oralarda Kalmalıydık*, El-Hilal, IV, 23, Üsküp 1991, s.15.

İsa Bey, Üsküp fatihi Paşa Yiğit Bey'den sonra Üsküp'ün idaresini üstlenen İshak Bey'in oğludur.⁷⁸ Üsküp sancak beyi olan babası İshak Bey'le birlikte Balkanlardaki fütuhata katılan İsa Bey kardeşleriyle birlikte Kosova, Arnavutluk, Makedonya, Sırbistan ve Bosna bölgelerinde mücadele etmiştir⁷⁹ İsa Bey, Saraybosna ve Yeni Pazar (Novi Pazar) şehirlerinin kurucusudur.⁸⁰ Üsküp'teki eserleri yanı sıra Saraybosna'da yaptırdığı sarayın ihtişam ve güzelliğinden dolayı şehre Sarayova adı verilmiştir. Makedonya'nın Osmanlı topraklarına katıldığı günden 1912'ye kadarki dönemde, ülkenin komşuları arasında huzurlu, müreffeh bir ülke olarak yer almasında katkıda bulunmuştur.

İsa Bey sahip olduğu imkanları, Saraybosna ve Yeni Pazar şehirlerin kurulması, bu şehirlerde çok sayıda yapının inşa edilmesi, Üsküp'te ise kendi adını taşıyan cami, mescit, kervansaray, hanikah, ayrıca bir de şehrinin su ihtiyacını karşılamak için su yolu⁸¹ yaparken kurmuş olduğu İsa Bey medresesinde İstanbul ve Anadolu'da bulunan medreselerin ders programı ve metodunu uygulayan bir medrese kurduğu görülmektedir.

Evliya Çelebi'nin Seyatnamesinde Üsküp'ün en meşhur medreselerinden biri olarak zikredilen İsa Bey Medresesi, 1469 tarihli vakfiyede kayıtlı olup cami ve hankâhın da olduğu arsaya inşa edilmiştir. Vakfiyede medresenin yapı olarak on hücreden oluştuğu, on hücrede oturan on talebeye günde on akçe, hücre başına iki ekmek ve içinde etiyle iki çanak yemek verilmesi gerektiği bildirilir. Vakfı dışında medreseyle ilgili kaynak teşkil edecek başka belgeye şimdiye kadar ulaşılamamıştır. Medresede 1689 yılında eğitim-öğretime ara verildiği bilinmektedir.⁸² İlerde anlatacağımız gibi bu medrese günümüzde aynı isimle yeni şartlara göre öğretime başlamıştır.

İsa Bey Vakfına gelir sağlayan Kapan Han, Çifte Hamam gibi kurumların günümüze kadar ayakta olması, 1305/1888'de kütüphanesine atanan Yenikapıcı vesilesiyle kütüphanenin o tarihlere kadar faaliyette olduğunu ve caminin günümüze kadar hala ibadete açık olması, 1689'dan sonra medresenin neden tamir edilmediği ya da

⁷⁸ Hacısalihoğlu Mehmet, a.g.e. s.437.

⁷⁹ Pelidija Enes-Emecen Feridun, *İsa Bey* mad., *DİA*, XXII, s. 476.

⁸⁰ Pelidija Enes-Emecen Feridun, *İsa Bey* mad., *DİA*, XXII, s. 476.

⁸¹ El-Hilal, IV, Üsküp 1995, s.23.

⁸² Recepti Nasir, a.g.e., s.2.

edildiyse Osmanlı döneminde hangi tarihlerde tekrar faaliyet gösterdiği sorularını aklımıza getirmektedir.⁸³

Âsım Bey 1932 yılında yayımladığı eserinde Üsküp'te on iki medrese olduğunu, bunlardan dördünün daha önce kullanılamaz hal geldiğini, sekizinin de yirmi yıl öncesine kadar faaliyette olduğunu bildirir.⁸⁴ Albayrak *Son Devir Osmanlı Uleması* adlı eserinde Kosova Vilayetinin Komanovo kazasının Nikoştak köyün de 1870 yılı doğumlu Hayreddin Efendi'nin Mart 1884'te Üsküp Gazi İsa Bey Medresesinde ders okumaya başladığını 1895 tarihinde de İstanbul'a gidip orada eğitimini tamamladığını kaydeder. Bu kayıttan o tarihlerde İsa Bey Medresesinin faaliyette olabileceğini düşündürmektedir. 1903 yılına ait Maarif Salnamesinde de İsa Bey Medresesi kayıtlıdır. Banisinin İsa Bey olduğu, müderrisi Nabi Efendi ve talebe sayısının da otuz dokuz olduğu kaydedilir.⁸⁵ Aynı şekilde Asım Bey sekiz medreseden birinin İsa Bey Medresesi olabileceğini aklımıza getirmektedir.⁸⁶

Yirminci yüzyılın başlarına kadar faaliyetlerini sürdüren Üsküp'teki İsa Bey Medresesinin kütüphanesinde beş bin kadar Türkçe el yazması eserin bulunduğu bilinmektedir. Buna Türk kültürünün ürünü olan Arapça ve Farsça eserleri de dahil ettiğimiz zaman bu rakam birkaç katına çıkar. Türklerin Balkan Savaşları ile bölgeden çekilmesinden sonra, yüzyıl içinde sıcak çatışmalara sahne olan Makedonya'da diğer kültür varlıkları gibi Türkçe el yazması eserlerin de zarar gördüğü ve dağıldığı muhakkaktır.⁸⁷

Müderrislerinden bazıları:

- 1- Alaeddin Efendi: 50 akçe ile burada müderris ve Üsküp'te müftü.
- 2- Hayreddin Efendi: 50 akçe ile burada müderris ve Üsküp'te müftü.
- 3- Abdülhay Efendi: 50 akçe ile burada müderris oldu ve burada vefat etti.
- 4- Ahmed Efendi: 50 akçe ile burada müderris ve Üsküp'te müftü.

⁸³ Eljesa Asani, a.g.e., s.37.

⁸⁴ Âsım Salih, a.g.e., s. 9.

⁸⁵ Salnâme-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye 1321, s. 635.

⁸⁶ Asan Eljesa, a.g.e., s.37

⁸⁷ Aydemir Yaşar, *Makedonya Ohri Arşivi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, Türk Kültürü Ve Hacı Bektaşî Veli Araştırma Dergisi, 2007/41, s.3.

5- İbrahim efendi: 60 akçe ile burada müderris olarak bir yıl çalıştı.⁸⁸

2.3.Mesleki Medreseler

Makedonya’da var olan düz liselerin dışında bir kısım ihtisaslaşma yapan özel medreseler de var olmuştur. Daru’l kurra ve daru’l –hadisler bu medreselerdendir. Bu medreseler hakkında bilgi veren ana kaynak Makedonya’daki Üsküp, İştîp ve Ohri’de böyle medreselerin var olduğundan bahseden Evliya Çelebi’nin “Seyahatname”sidir.

2.3.1. Daru’l-Kurralar:

Makedonya’da, Üsküp’te Kur’an-ı Kerim öğrenmek için daru’l-kurra ismiyle bilinen dokuz medrese mevcut olmuştur. Bunlar müstakil binalarda değil camilerdeydi ki burada Kur’an-ı Kerim öğretiliyordu.⁸⁹ Ekrem Hakkı Ayverdi bazı isimlerden bahseder. Bunlardan bazıları şöyledir: Yahya Paşa, Hünkâr Mustafa Paşa, İsa Bey, İshak Bey ve Kebir Mehmet.⁹⁰ İştîp’te daru’l kurra varmış. Kur’an-ı Kerim öğrenmek için hocaları her hafta Kadın Ana Camii, Hüsam Paşa Camii, Çarşı Camii, olmak üzere üç camide Kur’an-ı Kerim’in yedi kıraat tilavetinin keyfiyeti hakkında konuşmalar düzenliyorlardı.⁹¹ Ohri’deki daru’l-kurra ve daru’l-hadis ile aynı yerde olup burada Kur’an-ı Kerim sadece “hafs” kıraatiyle öğretilmiştir. Bu medresede, kendi zamanında Kur’an-ı Kerim tilaveti ve tecvidini en iyi bilen Hafsal-Karı lakabıyla bilinen Hafız İbn Ömer müderris olmuştur.

2.3.2. Daru’l-hadisler:

Makedonya’da İştîp ve Ohri’de iki şehirde vardı. Evliya Çelebi, İştîp’te I. Sultan Murat Camii’nin karşısında olan Muradiye isminde bir medresenin olduğundan bahsetmektedir. Genel özelliklerinde ise, irade eden bir müderrisin olduğu bu medresede

⁸⁸ Baltacı Cahit, 15. 16. Yüzyıllarda Osmanlı Medreseleri, İFAV yayınları, İstanbul, 2005. s.491.

⁸⁹ Evliya Çelebi, a.g.e., V, s.297.

⁹⁰ Ayverdi Ekrem Hakkı, *Yugoslavya’da Türk Abideleri ve Vakıfları, Vakıflar Dergisi*, TTK Basımevi Ankara 1956, III, 160.

⁹¹ Çelebi Evliya, a.g.e., VI, s.63.

özellikle hadis ilmi anlatılır. Yukarıda zikrettiğimiz gibi Ohri’de daru’l-kurra ile birlikte, daru’l-hadis’te Sahih-i Buhari öğretilmektedir.⁹²

3. Osmanlı Dönemi Yaygın Din Eğitimi

Osmanlı dönemi yaygın din eğitimi konusunda öncelikle camilerden bahsetmek gereklidir. Camiler, ülkenin bütün şehir, kasaba ve köylerine yayılmış aralıksız Cuma ve bayram namazlarında bölge cemaatinin kullandığı dile göre (Arnavutça, Türkçe, Makedonca) hitap edilmiş, halkın din bilgilerinin gelişmesine vaazlar ve hutbelerle katkıda bulunulmuştur. Ayrıca Kur’an öğretiminde de camiler bölgenin ihtiyacına göre kullanılmıştır.

Osmanlı izleri olarak ayakta kalabilen camilerimiz ve diğer tarihi eserlerden bazıları şunlardır: Üsküp şehrinde bulunan camiler: Gazi Yahya Paşa Camii (1504, ibadete açık), Gazi Kara Mustafa Paşa Camii (1492), Mehmet Paşa Camii (yıkılarak yerinde yeni binalar yapılmıştır), İshak Bey Camii “Alaca Camii” (1438), Gazi İsa Bey Camii (1435), Murat Paşa Camii (17. Asır), II. Sultan Murat Camii (1436) ki bunların hepsi ibadete açıktır. Burmalı Arif Karıllı Mehmet Paşa Camii (yıkılmıştır), Meddah, Tophane, (her ikisi de yıkılmıştır), Tütünsüz Camii (banisi, içmekte olduğu tütünü terk ederek ömrünün geri kalan kısmında biriktirdiği akçe ile söz konusu camii inşa ettirmiştir) ve Yelen Kapan, ya da Yılan Kapan camii (şimdi yerinde adliye sarayı inşa edilmiştir), Dükkancık Camii (minaresi duruyor, cami yeniden Türkiye tarafından inşa edilerek 2006 da ibadete açılmıştır) ve Hacı Balaban camiidir.⁹³

Nitekim bir araştırmacının belirttiği gibi “Türkler Balkanlarda 550 yıl kaldılar. Bu nasıl olmuştur? Adaletleri, insanlara insanca muameleleri sayesinde. Kimsenin dinine, diline karışmamışlardır. İnsanca bir düzen kurdular, kimseye haksızlık, zulüm etmediler, herkesin hakkını teslim ettiler. Osmanlı İmparatorluğu Yugoslavya’da 523 yıl kaldı. Bu müddet içerisinde: 3500 cami ve mescit, 1500 mektep, 300 medrese, 400 tekke, 1000 çeşme, 500 han, 200 hamam, 25 misafirhane, 50 türbe, 40 saat kulesi, 15 bedesten, 60

⁹²Çelebi Evliya, a.g.e., s.64.

⁹³ Durmuş Ahmet, *Bir Zamanlar Makedonya’da İslam Kültürü*, Makedonya’da Dini Hayat, Avrupa Diyanet Dergisi, İstanbul 2009, s.6.

imaret, 40 kervansaray, 15 kütüphane, 1000 sebil, 25 dar'ül- hadis, 100 köprü ve 50 kale yapmıştır.”⁹⁴

Osmanlı döneminde yaygın din eğitimi sadece camiler yoluyla değil aynı zamanda vakıflar yoluyla da gerçekleştirilmiştir. Osmanlı döneminde faaliyet gösteren vakıfların etkinliği onlardan günümüze kalan vakıf eserleri ile de anlaşılabilir. Bugüne kadar ki araştırmalar neticesinde Makedonya'da 1912 yılına kadar Türk vakıf eserlerinin sayısı 12 76'dır. Günümüze kadar tabii afetlere, zaman araştırma ve bütün siyasi entrikalara karşı göğüs gererek ayakta kalabilen vakıf yapılarının sayısı 468'dir.

Makedonya'da Türk vakıf eserlerinin tahribatı özellikle Doğu Makedonya'da Türk nüfusunun yoğun olarak göç yaşadığı bölgelerde olmuştur.⁹⁵

İbrahimgil'in tespitine göre Makedonya'da Osmanlı döneminde inşa edilen 1276 vakıf eserinin kullanım amacına göre dağılımı şu şekildedir:⁹⁶

731Cami-Mescid, 71 Medrese, 6 Kale, 3 Darülkurra, 178 Mektep, 72 Tekke, 40 Türbe, 13 Saat Kulesi, 2 Su Kemerleri, 6 Kervan Saray, 39 Hamam, 7 Sebil, 23 Köprü, 75 Han, 10 İmaret.⁹⁷

Osmanlı döneminde vakıfların eğitim alanına yaptığı diğer bir katkıda kütüphaneler kurmasıdır. Bu dönemde yapılan kütüphaneler, genellikle taştan yapılmış odalar şeklinde cami, medrese ve tekke bünyesinde veya müstakil binalara konulan yegâne birimdir. Vakıf, kitapların nasıl muhafaza edileceği ve kullanılacağına ilişkin gerekli şeyleri tedarik edip vakıf imkânlarıyla maaşlı bir kütüphaneci tayin ederdi.⁸⁰ Makedonya'da kendisi hakkında en az araştırma yapılan müesseselerden biri, kuşkusuz ki geleneksel doğu bilimleri kütüphaneleridir.⁹⁸

Osmanlı Devleti, İslam dini ile renklenmiş olduğundan çok kültürlü ve çok dinli bir devlet idi. Onun diğer dinlere mensup olanlara karşı hoşgörüsü, müsamahası

⁹⁴ Durmuş Ahmet, *Bir Zamanlar Makedonya'da İslam Kültürü*, Makedonya'da Dini Hayat, Avrupa Diyanet Dergisi, İstanbul 2009, s.9.

⁹⁵ İbrahimgil Mehmet, *Eski Yugoslavya I*, III. Kutlu Doğum İlmi Toplantısı, Günümüz Dünyası Müslüman Azınlıklar TDV, İstanbul 1998, s.163.

⁹⁶ İbrahimgil, Mehmet, *Eski Yugoslavya I*, III. Kutlu Doğum İlmi Toplantısı, Günümüz Dünyası Müslüman Azınlıklar TDV, İstanbul 1998, s.163.

⁹⁷ İbrahimgil Mehmet, a.g.e. s.163.

⁹⁸ Baltacı Cahit, 15. 16. Yüzyıllarda Osmanlı Medreseleri, İFAV yayınları, İstanbul, 2005. s.78.

veya yakın ilgisi tarihsel bir hakikattir.⁹⁹ Balkanlar' da yaşayan Ortodokslar tarafından yaygın olarak dile getirilmiş olan "Katolik Kilisesi'nin allında olmaksansa Türklerle (Osmanlılarla) olmayı tercih ederiz" sözü Osmanlı'nın hoşgörüsünü ve kültürel çoğulculuğunu gösteren en güzel örnektir.¹⁰⁰

⁹⁹Nesimi Qani, *Bitola Sicilieri'ne Göre Osmanlı Devleti'nin Himayesinde Bulunan Makedonya Hristiyanlarının Dini Hürriyeti*, Milel ve Nihal Dergisi, IX/ 2, 2012, s.41.

¹⁰⁰ Duriç Marka, *Izrnadu Turskog Islami Katoličkog Hrišćanstva*, Forımı Bosne, Sayı 19, Sarayevu, 2002, s. 157.

B. KRALLIK YUGOSLAVYA’SINDA DİN EĞİTİMİ (1918-1945)

1. Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı- Yugoslavya Krallığı

Osmanlı topraklarından ayrıldıktan sonra, Bulgarlar, Sırlar tarafından el değiştirilerek yönetilen Makedonya Birinci Dünya Savaşından sonra 1918’den itibaren Yugoslavya Krallığına bağlanmıştır. Makedonya Sorunu I. Dünya savaşı sonrası Balkanların yeniden yapılanması sürecinde de devam etmiştir. Savaş sonunda, Makedonya topraklarının yüzde 50’si Yunanistan’ın, yüzde 40’ı Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı’nın ve yüzde 10’u da Bulgaristan’ın eline bırakıldı.¹⁰¹

Birinci Dünya Savaşı sırasında, 1918 Haziranında, Sırbistan, Karadağ ve Avusturya-Macaristan Korfu Paktı’nı imzalayarak, Karayorgieviç ailesinin hükümdarlığı altında bir birlik kurmaya vermişlerdi. Ekim 1918’de Zagreb’de Yugoslav (Güney Slav) Milli Konseyi kuruldu. Karadağ Meclisi Kralını tahtından indirerek Sırbistana katıldığını ilan etmiştir. 1921 yılında ilan edilen anayasa ile de Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı kuruldu ve başına da Sırbistan Kralı Aleksander getirildi.¹⁰² Ocak 1929’da Kral Aleksander Karayorgieviç, meclisi ve 1921 anayasasını feshederek istikrar adına yönetime el koydu. SHS Krallığının adını “ Yugoslavya Krallığı”na dönüştürdü. 1941’de Kral’a yapılan darbe sonucunda Alman ordusu Yugoslavya’ya girdi. Böylece Yugoslavya toprakları içinde bulunan Makedonya da işgal edilmiş oldu.¹⁰³

I.Dünya Savaşı’ndan itibaren Yunanistan, Sırbistan ve Bulgaristan elde ettikleri topraklardaki egemenliklerini kuvvetlendirici önlemleri arttırdı. I. Dünya Savaşı’ndan

¹⁰¹ Öksüz Hikmet -Mehmet Okur, “*Birinci Dünya Savaşı’nda Balkanlar*”, Balkanlar El Kitabı, Cilt: I, Tarih, Der.: Osman Karatay - Bilgehan A. Gökdağ, Ankara, 2006, s. 638.

¹⁰² Armaoğlu Fahri, *20. Yüzyıl Siyasi Tarih 1914-1980*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1988, s.182.

¹⁰³ Sönmez Mehmet, *Üsküp’te Yaşayan Türklerin Sosyal Hayattaki Durumları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1993, s. 13.

sonra kurulan Krallık Yugoslavya'sı (Kralyevina SHS) döneminde bu devletin bir parçası olan Makedonya (Güney Sırbistan) hem Türk hem de Arnavut Müslümanların çabalarına rağmen azınlık statüsüne layık görülüşler, Müslümanların büyük bir kısmı çaresizliğe itilmiş ve çoğunlukla Türkiye'ye göç etmişlerdir.¹⁰⁴

2. Krallık Yugoslavya'sında Din

Kurulan yeni devletin egemenliğini oluşturan Sırp, Hırvat ve Sloven milletler yanında Müslüman unsurlar bölgenin yerli halkı gibi muamele görmek yerine asırlarca bölgede hakimiyetini sürdüren Osmanlı Devleti'nin bir kalıntısı unsuru olarak görülmüştür. Merkezi Üsküp olan Makedonya çoğunluğu Türk ve Arnavutlardan oluşan bir Müslüman kitleye sahipti. Osmanlı sonrası dönemden itibaren Makedonya Müslümanları dini ve içtimai bakımdan İstanbul'la bağlarını devam ettirememişlerdi. Bosna Hersek'i de kapsayan Krallık Yugoslavyası, Belgrad merkezli bir dini ve milli eğitim politikasına yöneldi.

Krallık Yugoslavya'sı Batılı ülkelere verdiği sözler gereği sınırları içerisinde yaşayan Müslüman toplulukların din eğitimini bir düzene koymuştur. Makedonya'dan başka Kosova ve Sancak bölgelerine de hitap ediyordu. Nitekim Saraybosna'ya bağlı Vakufska Direkcija adındaki dini işlerden sorumlu bir müessese bölgedeki Müslümanlara yönelik faaliyetlerini sürdürdü ve bu kurumların üstünde bir konuma sahip bulunan Ulema Meclisi de tesis edildi.¹⁰⁵

¹⁰⁴ Aruçi Muhammed, *İki Dünya Savaşı Arası Makedonya'da İslami Eğitim Müesseseleri-1*, Köprü Dergisi, Sayı 13, Üsküp 2006, s.27.

¹⁰⁵ Arif Kadir, *Bağımsızlıktan Sonra Makedonya'da Din Eğitimi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010, s.27.

2.1. İslam Birliği Tüzüğü

Yugoslavya Krallığı İslam Dini Birliği Anayasası (4 Nisan 1930)

1. İslam Dini Yugoslavya Krallığı'nın tanıdığı dinlerden olup, resmi olarak tanınan diğer dinleri ile eş görölmektedir. Yugoslavya Krallığının bütün Müslümanları bağımsız bir İslam Dini Birliği'ni oluşturmaktadır. Bunların başında Reis-ul-Ulema ile üst din müşaviri vardır.
2. Yugoslavya Krallığının İslam Dini Birliği diğer İslam dini birlikleriyle manevi birlik içerisinde.
3. İslam Dini Birliği açıktan İslam dinini yaşar ve öğretir, açıktan dini görevlerini yerine getirir, bağımsız bir şekilde dini, din eğitimi, ve vakıf-mali işlerini düzenler ve yürütür.
4. İslam Dini Birliği'nin çalışmaları, bir üst maddeye göre dini ve din eğitimi, vakıf-mali düzenlemeleri üzerinde kurulmaktadır.
5. İslam Dini Birliği şunlarla yönetilmektedir.
 - a) Şeriat kanunları
 - b) Yugoslavya Krallığı'nın İslam Dini Birliği ile alakalı kanunlar
 - c) Bu anayasa hükümleri
6. Dini anlamda Müslümanları geliştirerek, İslam Dini Birliği'nin hedefi aynı zamanda aralarında İslam ahlakını geliştirecek kültürel kalkınmadır.
7. İslam Birliği kendi hedefine şu yollardan ulaşmaktadır:
 - Cami, mektep, medrese ve diğer dini eğitim ve yardım kurumların kurulması ile,
 - Dini görevlerini, kendi, devlet ve diğer okullara din eğitim öğretmenleri yetiştirmesi ile,
 - Müslüman gençlerin kendi, devlet ve diğer okullarında din ve ahlak konularındaki yönlendirmesi ile,
 - Müslümanlar arasında din ve ahlak konulu kitap ve yayınların yapılması
 - Din karşıtı eser ve propagandalara karşı çıkarak, önyargı, kötü alışkanlıkların oluşmasını engelleyerek.

- Hayırsever kurum ve derneklerin kurulmasıyla, İslam ruhunda din, ahlak, eğitim, sağlık, sanayi, sosyal ve kültür alanlarında Müslümanların kalkınmasına yardım ederek.
8. İslam Dini Birliği ve kurumları yasaldir (provno lice) menkul ve gayrimenkul mallarını kanunen elde etme ve elde tutma hakkına ve bunlara dair bütün haklara sahiptir.
 9. İslam Dini Birliği'nin mal ve mülkünden sadece kendi amaçları doğrultusunda istifade edebilir, yasal eksporpirasyonu hariç herhangi bir şekilde elden çıkarılmaz veya başka amaçlar için kullanılmaz.
 10. İslam Dini Birliği bağımsız bir şekilde kendi dini, dini eğitim ve vakıf- mali işlerini düzenler ve yürütür. Devlet gözetimi altında bağımsız ve hür bir şekilde bütün mal vergilerini kullanıma sahiptir. Bu anayasa ile düzenlenen İslam Birliği kanunlarında ön görülen bütün görevlerini, İslam Dini Birliği'nin kendi dini ve idari organları üzerinden yerine getirilmektedir.¹⁰⁶

¹⁰⁶ Ustav İslamske verska Zayednice Kralyevine Jugoslavije od 9.Jula 1930.

3. Krallık Yugoslavyası'nın Örgün Din Eğitimi

Bu Krallık, eski kraliyetten kalan ilkokulları aynı statü içerisinde tanımıştır. Din eğitimi, ilkokul ve orta okula giden bütün çocuklara veriliyordu. Teolojik bilimlerin öğretildiği liselere dönüşen mektep ve medreselerin masraflarını vakıflar karşılıyordu. 1918'de Saraybosna'da şeriat eğitimi için bir lise açıldı. Şeriat hakimlerinin yetiştiği kolejler 1937'ye dek var oldular. Bu zaman zarfında fakülte sayesinde, İslam şeriat ve İlahiyat Yüksek Okulu açıldı. Mektepler ise Kur'an-ı Kerim okumayı öğreten okul dışı kurumlar haline gelmişti¹⁰⁷

1933 yılında medreselerle ilgili öncü reformlar yapılmaya başlandı ve 1939 yılında medreseler ile ilgili kesin bir program benimsenmiştir. Buna göre bu okullar, bir alt seviyedeki lise düzeyinde genel bir eğitim vermek zorundaydı. Gazi Hüsrev Bey Medresesi lise seviyesinde genel bir eğitim vererek bunun bir istisnası olmuştur. I. Dünya Savaşından II. Dünya Savaşına kadar (1918-1941) Bosna Hersek'ten yaklaşık 30 öğrenci Mısır'daki Ezher Üniversitesi'nden mezun olmuştur.¹⁰⁸

Rumeli'deki Osmanlı iktidarının sona ermesi ile Makedonya'dan çekilmekle başlamıştır (1913). Kendilerini bölgeden ayrılan Osmanlı Devleti'nin ayrılmaz bir parçası olarak gören Müslüman halk ve dönemin uleması, kurulan yeni Krallık Yugoslavya'sı ve onun getirdiği yeni şartlar altında yaşamının bir hayli zor olduğunu anlamışlardır.¹⁰⁹ Gelenekçiler, Ataulah Kurtiş'in öncülüğündeki Meddah Medresesi'nin klasik Osmanlı eğitiminin devamını sağlayan bir hareket olarak görülmektedir.¹¹⁰

Batı aydınlanma felsefesinin İslam Dünyası'na yansması ve "yeni usul" adlı eğitim hareketinin etkisiyle ortaya çıkan muhtelif yelpazelerdeki akımlar Makedonya'da da kendini göstermeye başlamıştır. XIX. Yüzyılın sonlarına kadar Makedonya ve etrafındaki Rumeli ilk, orta ve lise seviyesindeki öğretim şehirlerde medrese bünyesinde gerçekleştirildi. Köylerde gerçekleşen ilköğretim ise camilerin yanında bulunan

¹⁰⁷ Popoviç Aleksandar, *Balkanlarda İslam*, s.206.

¹⁰⁸ Rıza Husein, *Hüseyin Cozo Ve İslami Modernist Düşünce'nin Yugoslavya'ya Yansması*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2002, s.72.

¹⁰⁹ Aruçi Muhammed, *İki Dünya Savaşı Arası Makedonya'da İslami Eğitim Müesseseleri-3*, sayı:15, Üsküp 2006, s.37

¹¹⁰ Aruçi, Muhammed, *İki Dünya Savaşı Arası Makedonya'da İslami Eğitim Müesseseleri-3*, s.15, Üsküp 2006, s.36

mekteplerde geleneksel yöntemlerle yürütülerek sadece okuma yazma ve ilmihal bilgisi öğretiliyor, ayrıca Kur'an'dan bazı surelerin ezberlenmesiyle yetiniliyordu.¹¹¹

3.1 Krallık Medresesi (Velika Medresa Kralja Aleksandra I u Skoplju)

O dönemlerde Yugoslavya hükümeti tarafından dini hayata eğitim aracılığıyla müdahil olma amacıyla kurulan bir medrese de vardır. 1924'te krallık izni ile kurulan Kral Aleksandar (Velika Medresa Kralja Aleksandra I u Skoplju) Medresesidir.¹¹²

1919'da Üsküp'te büyük bir Müslüman Kongresi düzenlenmiş, arkasından Ferhat Bey Draga liderliğinde "Cemiyet" adlı bir siyasi parti kurulmuş, yapılan siyasi anlaşmalar sonucunda Üsküp'te söz konusu Medrese'nin açılışı için harekete geçmişlerdir. Cemiyet Partisinin benimsediği ilkelerin dışında hareket edilmiş Yugoslavya'daki Müslümanların Yugoslavların ayrılmaz bir parçası olduğu şeklindeki düşüncelerini yaymaya çalışmış olsalar da halkın destek görmediler.¹¹³

İki yüzden fazla öğrenciye sahip olan bu medrese'de eğitim Sırpça veriliyordu. Bütün harcamaları devlet tarafından karşılanan¹¹⁴ bu medreseyle aynı zamanda sonraları kurulacak olan medreselere örnek teşkil etme amacı güdülmüştür. Devletin siyasi misyonuna hizmet edecek bu medresede Balkanların Kosova, Sancak, Kara Dağ ve Makedonya bölgesinden talebeler okuyordu.¹¹⁵

Okul müdürü Ahmed Mehmedbaşıç tarafından, Yugoslavya güneyindeki Müslümanların sadece klasik medrese usulüyle eğitim görmeleri onları cehalete iteceği beyan edilmiş, geleneksel eğitime alternatif olarak çağdaş bir medrese modeli tasarlandığı

¹¹¹ Aruçi Muhammed, *İki Dünya Savaşı Arası Makedonya'da İslami Eğitim Müesseseleri-3*, sayı:15, Üsküp 2006, s.36

¹¹² Memiş Mustafa, *Velika Medresa i Njeni Učenici U Revolucionarnom Pokretu*, IPZRO Fonografika, Skopje 1984, s. 346.

¹¹³ Aruçi Muhammed, *İki Dünya Savaşı Arası Makedonya'da İslami Eğitim Müesseseleri-2*, Köprü Dergisi, s. 14, Üsküp 2006, s.39.

¹¹⁴ Asım Salih, a.g.e s.9.

¹¹⁵ Asım Salih, a.g.e s.9.

açıklanmıştır. İlk başta eğitimin Türkçe yapılacağı kararlaştırılmışsa da bu gerçekleştirilememiş Sırpça yapılmıştır.

Öte yandan söz konusu okulun kurucularının Bosna Hersek'teki Jugopslovenska Muslimanska Organizacija ile de ihtilaflı oldukları bilinmektedir.¹¹⁶ Öğrencilerin çoğunluğunun Yugoslavya Eğitim Bakanlığının burslusu olan okul yatılı sistemiyle çalışıyordu, belletmenlerin çoğu Sırp asıllıydı.

Bölgede dinî kadrolar yetiştireceği iddiasında olan bu medresenin müfredatı üç bölüme ayrılmıştı. Din derslerine ait bölümde; Kur'an, Fıkıh, Akaid, İslami İlimlere Giriş, Feraiz, Tefsir, Hadis ve İslam tarihi dersleri verildi, söz konusu derslerin hepsi sadece iki yıl okutuldu.

Müfredatın kalan kısmında da çağdaşlık adına sosyal, sayısal ve fen bilimlerine ağırlık vererek bölgede eğitim alanındaki eksikliği gidermede ve beklentileri karşılamada başarılı olamamıştır. Müfredatta ayrıca Sırpça-Hırvatça, Fransızca, Arapça, Türkçe, Almanca ve Latince dilleri de vardı.¹¹⁷

Müfredatın dışındaki sorun hocaların büyük bir kısmının gayri Müslim olması ve öğrenciler arasında Komünist Partisi taraftarlarının yaygın olması halkın medreseye şüphe ile yaklaşmasına sebebiyet vermiştir 1941'de II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle medresedeki eğitim faaliyeti son bulmuştur.¹¹⁸

3.2. Meddah Medresesi

İkinci kuruluşu Yugoslavya döneminde olsa genel eğitim öğretim faaliyetleri Osmanlı dönemi Örgün eğitim bölümünde yer verilmiştir bu sebepten burada yer verilmeyecektir. Birinci Yugoslavya'sı ve İkinci Yugoslavya döneminde din hizmeti veren alimlerin çoğu bu medresede yetişmiştir.

¹¹⁶ Aruçi Muhammed, *İki Dünya Savaşı Arası Makedonya'da İslami Eğitim Müesseseleri-2*, Köprü Dergisi, Sayı 14, Üsküp 2006, s.39.

¹¹⁷ Aruçi, Muhammed, *İki Dünya Savaşı Arası Makedonya'da İslami Eğitim Müesseseleri-2*, Köprü Dergisi, s.14, Üsküp 2006, s.39.

¹¹⁸ Asani Eljesa, a.g.e, s.45.

C. Yugoslavya Dönemi Makedonya’da Din Eğitimi

1. Yugoslavya Dönemi (1945-1991)

1945 yılında Tito tarafından sosyalist Yugoslavya kurulduğunda, komünist yönetim ismen eşit altı cumhuriyete dayalı bir federasyon oluşturarak milli duyguları örtbas etmeye çalıştı: Hırvatistan, Karadağ, Sırbistan, Slovenya, Bosna-Hersek ve Makedonya. Sırbistan’da iki bölgeye “Kosova ve Voyvodina”ya özerklik verildi.¹¹⁹

Etnik yapısı çok zengin olan Yugoslavya'ya ait cumhuriyetlerde yirmi iki ila yirmi beş farklı etnik grup yaşamaktadır.¹²⁰ Ancak Josip Broz Tito liderliğinde ve Yugoslavya Komünist Partisi yönetiminde 1945'te kurulan Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti (Federa-tivna Namdna Republika Jugoslavija), AVNOJ ilkelerine bağlı kalarak getirilen yeni anayasada herkesin anayasal olarak "eşit haklara" sahip olduğu görülmektedir.¹²¹

Osmanlı sonrası ve iki dünya savaşı arasındaki dönemde Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı olarak kurulan Krallık Yugoslavyası Makedonya bölgesini Güney Sırbistan adını vererek işgal etmiştir. Özellikle bu dönemde Makedonya bölgesinde yaşayan Müslümanlar, din eğitimi ve öğretiminden tamamen uzak kalmışlardı. Osmanlı sonrası dönemde din eğitimi ve öğretimi tamamen yasaklanmıştı. Yasaklanan din eğitimi sadece Müslümanlar için değil diğer din mensupları için de söz konusuydu. Müslümanların din eğitimi ve öğretimi gördükleri birçok cami ve medrese, 1918–1945 yılları arasında bu dönemde yakılıp yıkılmıştır.¹²²

Yugoslavya’nın iki yönlü olmasının bir nedeni, varlığıyla Balkanların en karmaşık sorunları olan Bosna-Hersek ve Makedonya için entegre bir çözüm sağlamış olmasıdır.¹²³

¹¹⁹ Bozkurt Giray Saynur, *Tito Sonrası Donemde Eski Yugoslavya Bölgesindeki Türkler Ve Müslümanlar, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, Cilt 10, sayı: 2, İstanbul 2010, s.51.*

¹²⁰ Smajlovic Ahmed "Muslims in Yugoslavia", *Journal*, III, s. 132.

¹²¹ *Ustav na Socijalisticka Federativna Republika Jugoslavija*, Celen 1-9 (madde 1-9), s. 29-31.

¹²² Recebi Süleyman, *Balkanlarda Gelecek Tasavvuru*, *Düşünce-Gündem Dergisi*, sayı 48. İstanbul 2008, s. 17.

¹²³ Şafak Yasin, *Bosna Savaşı ve Yugoslavya’nın Parçalanması*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010, s.55.

Anayasa 1. madde, “*Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti gönüllü olarak birleşen milletlerden ve onların sosyalist cumhuriyetlerinden ve Kosova ile Voyvodina gibi özerk bölgelerden oluşmaktadır.*” Bu federasyon, işçi kesiminin iktidarı ve özyönetimi olarak eşit haklara sahip olan bütün emekçilerin, vatandaşların ve anayasa önünde eşit tüm milletlerin ve milliyetlerin özyönetimci sosyalist ve demokratik bir topluluğudur.¹²⁴

Yugoslavya 20. yüzyılda kurulup yıkılan devletler arasında dünya gündeminde çokça yer alanlardandır. Hem birinci Yugoslavya (krallık Yugoslavya’sı) hem ikinci Yugoslavya(sosyalist) modern siyasal tarihin tüm varyantlarını taşıyan, maruz kaldığı ve sebep olduğu çatışmalarla dünya sisteminin hep merkez gündeminde yer almıştır.

Siyasal sorunun tüm başlıkları Yugoslav coğrafyasında örneğini göstermiştir: İmparatorlukların geri çekilişi ve yıkılışı, uluslaşma süreci, çok etkili devlet, cumhuriyetlerden oluşan federasyon, etnik çatışma, ulusal sorun, özyönetim, çoğulcu sosyalizm, yeni sınıf. Güney sınırı Makedonya üzerinden Yunanistan’a kuzey sınırı Slovenya üzerinden Orta Avrupa’ya uzanan eski Yugoslavya böylelikle tam bir geçişlilikler/zıtlıklar ve arayışlar coğrafyası olagelmıştır.

Bu sadece bu yüzyıl için değil çok uzun süreden beri imparatorluk dönemlerinden beri süregelen bir olgudur. Buna sebep coğrafyanın gerçekten tam bir kesişim alanına yataklık etmesidir.¹²⁵

2. Yugoslavya Makedonya’sında Din

Komünist ülkelerde Marksizm’in prensiplerinden kalkarak, “her türlü yabancılaşmayı kaldırmak, yabancılaşmamış şahsiyetler yaratmak”, bir nevi manevi istismar “(Lenin) ve “halkın afyonu” (Marx) olan dinden kurtulmak için dine karşı savaş

¹²⁴ Ustav na Socijalisticka Federativna Republika Jugoslavija, Clen 1, 154 ,s. 29, 96.

¹²⁵ Şafak, Yasin, *Bosna Savaşı ve Yugoslavya’nın Parçalanması*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010, s.22.

ilan edilmişti. Bu toplumlarda hakim kitle tarafından din ve dindarlık, gelenek olarak, köksüz ve fonksiyonelsiz bir düşünce tarzı olarak algılanıyordu; buna dayanarak dinin kaldırılmasına karşı metot olarak baskının kullanılması doğal bir şey telakki edilmiştir.

Toplumun ilerlemesi ile din müessesesinin varlığını sürdürmesinin imkansız olduğu düşüncesi hakimdi. Fakat bu düşünce tarzı, dini bir sosyal realite olarak insanların kafalarından kolayca silinebilecek bir fenomen olmadığının da bilincindeydi, bu yüzden dinden kurtulmanın sistemin güçlenmesiyle olacağı inancı hakimdi.¹²⁶ Komünizm dini bir sosyal realite olarak kabul ederek din, dini hayat, kilise, dini cemaatlere karşı bir resmi tavır almaya mecburdu.

Fakat, komünist siyasi rejimlerin dine karşı aldığı tavır devletlere göre değişiklik göstermiştir. Komünist ideolojisine bağlı olan eski Yugoslavya diğer komünist ülkelerden her konuda biraz daha esneklik gösteriyordu. Bunu din konusunda daha rahatça söyleyebiliriz. *Dini inanç hürriyeti vatandaşa 1946 (madde 25), 1963 (madde 46) ve 1974 (madde 74) anayasalarıyla garanti altına alınmıştır.* Din hürriyeti Dini Cemaatlerin Hukuksal Konumuna Dair Temel Kanunu ile de garanti altına alınmıştı. Bütün bu anayasal ve kanuni kurallara göre dini inanç her vatandaşın hakkı ve ona özel olan bir şeydir, dini cemaatler devletten ayrıdır, dinin siyasi amaçlarla kullanılması yasaktır, dini cemaatler gayri menkul mülke sahip olabilirler, devlet dini cemaatlere yardımda bulunabilir. Devlet hiçbir din ve ya mezhebi devletin resmi dini kabul etmediği için, hiçbirine özel statü tanımamıştı. Dinin sosyalist toplumu ile formel hukuksal münasebeti budur.

1974 Makedonya Sosyalist Cumhuriyeti anayasası MSC'ne dini cemaatlerin hukuksal konumu hakkında kanun getirilme hak ve görevini vermiştir. Bütün bu tanınmış haklara rağmen din adamları sıkıntılarına sıkıntılar yaşatılmıştır. Yaşanılan olumsuzluklara, engellere rağmen dünyanın çeşitli yerinde ve zamanında olduğu gibi din müessesesi kendini bugüne kadar korumayı başarmıştır. Dini liderler her zaman dostluk

¹²⁶ Kostovski Stefan, *Religijata icrkvata vo socijalističkoto samoupravno opštество Komunist*, Skopje 1982, s.23.

hoşgörü mesajları verirlerdi. Onlar eski sistemin müsaade ettiği belli sınırlar içerisinde, daha fazla dini hürriyete kavuşabilmek için, beraber mücadele ederlerdi.¹²⁷

Ülkede din ve mezhep olarak Ortodoksluk, Katoliklik ve Müslümanlık mevcuttur. Sırlar, Makedonlar ve Kara Dağlılar Ortodoks kilisesine, Hırvatlar, Slovenler ve Macarlar ise Katolik kilisesine mensupturlar. İslam dinine mensup olanlar ise Müslümanlar (Boşnak Müslümanlar ve Sancaklılar), Arnavutlar, Türkler, Torbeşler ve Romlar'dır. Yugoslavya Müslümanların milli sorunlar kadar dini problemlerle de karşı karşıya kalmışlardır. Komünist iktidarın getirdiği anayasaya göre din ve ibadet serbesttir ve bunlar vatandaşın özel hayatını ilgilendiren bir hadisedir.¹²⁸

Dini faaliyetlerin kontrolünün sağlanması için Yugoslavya Devleti tarafından 1947'de İslam Dini Birliği anayasası benimsendi. Söz konusu anayasanın 4. maddesine göre, "İslam Dini Birliği, İslami hükümlere ve İslam Dini Birliği anayasası maddelerine göre çalışır; bütün bu çalışmalar Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti anayasası çerçevesinde olmalıdır. " Ancak dini eğitim devlet okullarında yapılmadığı için bu görevi İslam Dini Birliği'nin kendi müesseseleri içinde yapması gerekmektedir.

Muhtelif dönemlerdeki siyasi duruma göre, din eğitimi programı, metodu ve eğitimin yapılacağı günlerin de değiştiği görülmektedir. İlkokul çağındaki çocuklara okul günleri dışında camilerde din eğitimi verilebilmesi için cami avlusunda okul sınıflarına benzer sınıfların yapılması da istenmiş olmasına rağmen bazı dönemlerde sınıfta öğrencilerin kalem ve defter kullanması yasaklanmıştır.

Eğitimin yalnız devlet tarafından yapılabileceği uyarısı her zaman mevcut olmasına rağmen, devlet müesseseleri ile İslam Dini Birliği camiası arasında "dini eğitim" mefhumu tartışmaya açılmış, camilerdeki dini eğitimin "Verska Obuka" (dini talim) mahiyetinde olmasının gerektiği vurgulanmıştır. Yalnız cumartesi ve pazar günleri böyle bir eğitim yapılabilmesine izin verilmiş ve cami imamının elinde de hem velinin hem de öğrencinin muvafakatini gösteren bir belgenin de bulunması gerekliliği şart koşulmuştur. Ancak bu tür dayatmalar 1945- 1991 dönemi içerisinde her zaman için geçerli olmamıştır.

¹²⁷ Pajaziti, Ali, *Geçiş Sürecinde Makeonya Üniversite Gençliği ve Din Olgusu*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s.22.

¹²⁸ Aruçi Muhammed, *Eski Yugoslavya II*, Günümüz Dünyasında Müslüman Azınlıklar, Sempozyumlar/Paneller 3, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1998, s. 183.

Daha ılımlı bir siyasi dönemde dini eğitimin rahat denebilecek bir şekilde yapıldığı da görülmektedir.¹²⁹

Din ve dini kuruluşlar devletten ayırdır ve dini faaliyetlerin sürdürülmesi için bu kuruluşların gerekeni yapması serbesttir. Dini kadronun yetiştirilmesi için söz konusu kuruluşlar tarafından buna yönelik okulların açılması anayasal bir haktır. Dini inanç ve ibadetlerin siyasete bulaşması ise yasaktır.¹³⁰

1980'deki verilere göre Yugoslavya sınırları içerisinde din eğitimi gören öğrencilerin adedi 120.000'i aşmaktadır.¹³¹ Eğitim programlarında ilkökul seviyesindeki öğrencilere temel dini bilgiler, Kur'an elifbası ve İslam tarihinden örnekler verilmekteydi ve bu eğitimin neticesinde gruplar halinde öğrencilerin hatm-i şerif törenleri de hemen her yıl yapılmaktaydı. Aynı öğrenciler arasında seçilen kabiliyetli çocuklar hafızlığa devam ediyor, hafızlığı tamamlayınca İslam Birliği tarafından belirlenen bir komisyonun huzurunda sınava tabi tutulup kendilerine hafızlık diploması veriliyordu.¹³²

Bu konuda en başarılı bölge Makedonya'nın başşehri Üsküp, Kalkandelen ve Gostivar, Bosna-Hersek'te de Saraybosna Mostar ve Zerrica olarak görülmektedir.¹³³ Üsküp ve yöresi en güç şartlarda bile Osmanlı dönemindeki hafız yetiştirme geleneğini korumuş ve diğer Balkan ülkelerinin hafız ihtiyacını karşılamıştır. Dini eğitimin sağlıklı bir şekilde yapılması için İslam Birliği tarafından ilmiyal tipinde kitaplar muhtelif dillerde (Boşnakça, Arnavutça, Türkçe, Makedonca ve Romca) hazırlanıp yayımlanmıştır.¹³⁴

2.1. Yugoslavya İslam Birliği'nin Yönetim Sistemi

¹²⁹ Aruçi Muhammed, a.g.e., s. 184.

¹³⁰ Cvitkoviç İvan "Islamic Community in the SFRY", Moslems in Yugoslavia, Journal (of the Institute of Muslim Minority), II/1, Jeddah 1979 s. 78-79.

¹³¹ Smajlovic, Ahmed "Muslims in Yugoslavia", Journal (of the Institute of Muslim Minority), II/1, Jeddah 1979, s.136.

¹³² Aruçi Muhammed, *Eski Yugoslavya II*, Günümüz Dünyasında Müslüman Azınlıklar, Sempozyumlar/Paneller 3, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1998, s. 184.

¹³³ Hifzija Hasandedic, "Hafizi Mostara i Okoline", *Takvim*, Sarajevo 1977, s. 92-113.

¹³⁴ Aruçi Muhammed, *Eski Yugoslavya II*, Günümüz Dünyasında Müslüman Azınlıklar, Sempozyumlar/Paneller 3, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1998, s. 185.

Yugoslavya İslam Birliği'nin yönetimi camiden başlayarak federal yapının en üst seviyesi olan başkanlığa kadar ulaşmaktadır. Bu kurumun hiyerarşik yapısı şu şekildedir:

Dzematski Odbor (Cemaat Heyeti). Diyanet camiası hiyerarşisinde tabanı oluşturan nüve "cemaat"tir. Cemaati "Dzematski Odbor" adında her camide seçilen bir heyet idare eder ve cami imamını da bu kuruluşun bir üyesi olarak görev yapar. Söz konusu heyet 5, 7, 9 veya 11 kişiden oluşur. Cemaat arasından seçilen bu heyeti müftülük makamındaki "Odbor Islamske Zajednice" resmen onaylar.

Odbor Islamske Zajednice (İslam Birliği Heyeti). "Dzematski Odbor"un üstünde "Odbor Islamske Zajednice" adındaki kuruluş belediyeler düzeyinde oluşturulup birkaç "Dzematski Odbor"dan meydana gelmektedir. Son dönemde bu kuruluşun adı "Müftülük" olarak değiştirilmiştir.

Starjesinstvo Islamske Zajednice (İslam Birliği Başkanlığı). 1947 ve 1957 anayasalarına göre "Ulema Medzlis" ve "Vakufsko-Mearifski Sabor" adında iki ayrı kuruluş, 1959 anayasasında "Starjesinstvo Islamske Zajednice" adlı bir müessesede birleştirildi. Söz konusu müessese "Odbor Islamske Zajednice" adındaki birkaç kuruluştan meydana geliyor ve Yugoslavya cumhuriyetleri arasında müstakil bir cumhuriyetin Diyanet İşleri Başkanlığı görevini üstleniyordu. Bu tür başkanlık adedi dörttü: Saraybosna'da Starjesinstvo Islamske Zajednice SR BiH, üsküp'te Staresinstvo na Islamska Zajednica na SRM, Priştine'de Staresinstvo Islamske Zajednice SRS ve Titograd'ta Staresinstvo Islamske Zajednice SR CG. Yugoslavya'nın dağılmasıyla söz konusu kuruluşların "Starjesinstvo" kelimesi yerine bir kısmında "Mesihat", bir kısmında da "Rijaset" kelimesi kullanılmıştır.¹³⁵

Sabor Islamske Zajednice (İslam Birliği Meclisi). Starjesinstvo Islamske Zajednice adlı kuruluşların bulunduğu cumhuriyetlerde Sabor Islamske Zajednice Dergisinin birinci sayısı *Zbornik Radova* adında (Sarajevo 1982) çıkmış ve günümüze kadar, savaş dönemi hariç, yayımlanmaya devam etmektedir. Boşnak ilim adamlarının ilmi makalelerini içeren söz konusu dergi, Balkanlar'la ilgili İslami çalışmalar için zikre değer bir dergidir ve bazı nüshaları İSAM Kütüphanesi'nde mevcuttur. Jednice adında

¹³⁵ Aruçi Muhammed, Eski Yugoslavya II, Günümüz Dünyasında Müslüman Azınlıklar, Sempozyumlar/Paneller 3, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1998, s. 187.

parlamentar tipinde birer dini meclis bulunmaktadır. Bunların da sayısı dördtür. Meclisteki delegelerin sayısı söz konusu Cumhuriyetteki Müslüman nüfusun sayısına göre belirlenmektedir. Meclisteki (Sabor Islamske Zajednice) 62 delegelerin temsilcilik görevi fahri bir görevdir ve olağan üstü durumlar dışında yılda bir defa toplanmaktadırlar. Starjesinstvo Islamske Zajednice adlı kuruluş Sabor Islamske Zajednice'nin icra organıdır; Starjesinstvo Islamske Zajednice'ye Sabor Islamske Zajednice tarafından verilen görevler yerine getirilir ve yılda bir defa Sabor Islamske Zajednice'ye çalışmalar hakkında rapor sunulurdu. Son dönemlerde bu kuruluş "Meclisü's-Şura" adı ile değiştirilmiştir.

Vrhovno Islamsko Starjesinstvo u SFRJ (Yugoslavya Diyanet İşleri Başkanlığı). Starjesinstvo Islamske Zajednice'nin üst düzeydeki organı Vrhovno Islamsko Starjesinstvo adındaki federal başkanlık söz konusu dört Starjesinstvo Islamske Zajednice'den ibarettir ve bütün Yugoslavya'nın Diyanet İşleri Başkanlığı görevini yapmaktaydı. Federal tipinde olan bu başkanlık makamında Reisül- ulema mevcuttur ve kendisine verilen yetkilerle Yugoslavyada yer alan yedi cumhuriyetten dördündeki Starjesinstvo Islamske Zajednice adındaki Diyanet camiasını denetlemektedir.

Yugoslavya Diyanet işleri başkanlığının makamı Saraybosna'dadır. Ayrıca Saraybosna'daki ilahiyat Fakültesi de bu kuruluşun denetimi altında çalışmaktadır. Yugoslavya'nın dağılmasıyla söz konusu kuruluşun yetkileri müstakil cumhuriyetlerdeki "Mesihat" veya "Rijaset" adındaki başkanlıklara devredildi.¹³⁶

Vrhovni Sabor Islamske Zajednice u SFRJ (Yugoslavya Diyanet işleri Meclisi). Vrhovni Sabor Islamske Zajednice u SFRJ adlı müessesede cumhuriyetlerdeki dört meclisten (sabor) delege seçilip söz konusu federal tipteki parlamenter meclis oluşmaktaydı. Yugoslavya Müslümanların en yüksek dini kuruluşu sayılan Vrhovni Sabor Islamske Zajednice u SFRJ yılda bir defa olağan toplantısını yapmaktadır. Görüşülen kararlar bütün dini kuruluşları ilgilendiren kararlardır. Ancak Vrhovni Sabor Islamske Zajednice u SFRJ adlı kuruluş Vrhovno Islamsko Starjesinstvo adındaki

¹³⁶ Aruçi Muhammed, *Eski Yugoslavya II*, Günümüz Dünyasında Müslüman Azınlıklar, Sempozyumlar / Paneller 3, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1998, s. 187.

kuruluşun üstünde bir makamdır ve en üst düzeyde bir dini ve parlamenter meclis görevini üstlenmektedir.

Meclisteki delegelerin sayısı söz konusu cumhuriyetteki müslüman nüfusun sayısına göre belirlenmektedir. Meclisteki (Vrhovni Sabor Islamske Zajedniceu SFRJ) delegelerin temsilcilik görevi de fahri bir görevdir ve olağan üstü durumlar dışında yılda bir defa toplanmaktadırlar. Vrhovno Islamsko Starjesinstvo adlı kuruluş Vrhovni Sabor Islamske Zajednice u SFRJ'nın icra organıdır; Vrhovno Islamsko Starjesinstvo'ya Vrhovni Sabor Islamske Zajednice u SFRJ tarafından verilen görevler yerine getirilir ve yılda bir defa Vrhovni Sabor Islamske Zajednice u SFRJ'ya çalışmaları hakkında rapor sunmaktadır. Yugoslavya'nın dağılmasıyla ve Bosna-Hersek savaşından sonra bu kuruluş tamamen ortadan kalkmış ve yetkileri cumhuriyet parlamenter meclislerine devredilmiştir.

Reisül-ulema. İslam Birliği camiasındaki organizasyon Yugoslavya'nın federal yapısına uygun bir şekilde düzenlenmişti. Diyanet camiasının merkezi Vrhovno Islamsko Starjesinstvo adında Saraybosna'da bulunmaktaydı. Bütün Yugoslavya'daki müslümanların ve söz konusu müessesenin başkanı "Re!sülulema" unvanı ile "Vrhovni Sabor" adındaki federal dini meclis tarafından kendisine takdim edilen menşur merasimiyle göreve başlamaktaydı.¹³⁷

Dini Kadro. Yalnız 1945-1975 yılları arasında Saraybosna Gazi Hüsrev Bey Medresesi'ne 1000 'i aşkın öğrenci kayıt yaptırmıştır. Bunlardan 500 kadar Türkiye'deki İmam-Hatip Lisesi seviyesinde diploma almıştır. 1975'ten sonra hem Bosna-Hersek'te, hem de Kosova ve Makedonya'da yeni açılan medreselerin yetiştirdiği öğrenci adedi iki ya da üç katını aştı. Buradan mezun olanlar muhtelif camilerde imamlık görevinden başka, hatip, muallim, müftü vb. görevlere atanmaktadırlar. Bunların bir kısmı akademik çalışmalarına devam etmek için muhtelif Arap ülkelerindeki ilahiyat fakültelerinden de mezun oldular. Ezher Üniversitesi mezunları büyük bir çoğunluğu oluşturmaktadırlar.

¹³⁷ Aruçi, Muhammed, *Eski Yugoslavya II*, Günümüz Dünyasında Müslüman Azınlıklar, Sempozyumlar/Paneller 3, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1998, s. 188.

Bunlardan mezun olan kişiler camilerde, Gazi Hüsrev Bey Medresesi'nde, Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi'nde ve Saraybosna İlahiyat Fakültesi'ndeki kadro boşluğu doldurulabilmiştir. Kosova ve Makedonya'daki dini kadro da aynı şekilde yetiştirilmiştir. Söz konusu elemanların (imam ve müezzinler de dahil) maaşı, sigortası ve dini müesseselerin diğer giderleri İslam Birliği tarafından karşılanmaktadır. Hatta, 1950'de oluşan "İlmiye" adındaki kuruluş, Yugoslavya İslam Birliği içerisindeki dini kadronun bir nevi sendikasını bugüne kadar oluşturmaktadır. Diyanet hiyerarşisinde olduğu gibi müftülükler, cumhuriyetler çapındaki İslam birlikleri ve federal yapıdaki İslam Birliği nezdinde birer "İlmiye" kuruluşu bulunmaktadır.

Yugoslavya İslam Birliği'nin Finansman Durumu

II. Dünya Savaşı'ndan sonra çok büyük zorluklarla karşılaşan Müslüman topluluklar ve özellikle Yugoslavya Devleti tarafından İslam Birliği'ne ait vakıfların alınmasından sonra, dini hayatın finansman açısından çöktüğü görülmektedir. Arıcak İslam Birliği yetkilileri tarafından zekat, sadakatü'l-fitr, hac organizasyonu, kurban, kurban derileri gibi finansman kaynaklanan müftülükler vasıtasıyla bu merkezde toplanması sağlanmıştır. Her caminin cemaati için yıllık üyelik ödemeleri tespit edilmiştir. Gönüllü yardımlar, muhtelif fonlar, hibe ve vasiyet tarzındaki nakit veya gayri menkuller, din görevlilerinin halka sunduğu hizmet için İslam Birliği tarafından alınan dini vergiler, devlet tarafından yılda bir defa olmak üzere verilen mali yardım ve İslam dünyası tarafından yapılan mali destekler Yugoslavya'daki İslam Birliği'nin ayakta durmasını sağlamıştır.¹³⁸

İslami Neşriyat: Yugoslavya'nın bütün bölgelerinde yaşayan Müslümanların neşriyatı hakkında yalnız İslami olanlarına değinmemizin sebebi, diğer neşriyatın sadece devlet kuruluşları tarafından yapılmış olmasına dayanmaktadır. Bosna Hersek'te Boşnakça, Kosova ve Makedonya'da Türkçe veya Arnavutça⁶⁸ olarak çıkan gazete ve dergilerin hepsi Yugoslavya Komünist Partisi tarafından denetlenmektedir. Dini neşriyat

¹³⁸Smajlovic Ahmed , a.g.e., XI, s. 139.

ise İslam Birliği'nin denetiminde ve kanunlar çerçevesinde yapılmaktadır. İslam Birliği Boşnakça, Arnavutça ve Türkçe olarak neşriyat yapmaktadır.

Neşriyatın büyük bir bölümü gazete ve dergi, diğer bölümü de İslami literatürle ilgili kitaplardır. Saraybosna'da yayımlanan dergiler arasında Yugoslavya İslam Birliği'nin yayımladığı *Glasnik*, ilahiyat Fakültesi'nin yayımladığı *Zbornik Radova* adındaki yıllık dergi, ilmije'nin yayımladığı *Takvim*, Gazi Hüsrev Bey Medresesi öğrencilerinin yayımladıkları *Zemzem*, Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi'nin yayımladığı *Anaji* ve Bosna-Hersek İslam Birliği'nin yayımladığı *Islamska Misao* anılmaya değer dergilerdir.

Makedonya'da *el-Hilöl* Kosova'daki *Edukata Islame* ve *Dituria Islame* adlı dergiler de bu bölgedeki halkın dini eğitime katkı sağlamaktadır. Yugoslavya'daki müslüman topluluklar Avrupa'nın bir parçası olarak hem kendilerini tanıtmak, hem de bu zor şartlar altında yeni nesillere dini bilgiler sunmak için din, kültür, sanat, bilim ve bütün ilmi sahalarda telif ya da tercüme işine sarılmışlardır. Bu şartlar altında Yugoslavya İslam Birliği de İslami bir kütüphane oluşturabilmek için gerekli çabayı sarfetmiştir.¹³⁹

3. Yugoslavya Dönemi Makedonya'da Örgün Din Eğitimi

3.1. İsa Bey Medresesi

Üsküp'ün Kondovo köyünde 1980 yılında temelleri atılmış, 1984'te tamamlanmış ve eğitime başlamıştır.¹⁴⁰ Açılışına kalabalık halk, ve davetlilerin yanı sıra dönemin İslâm Birliği başkanı Naim Hacıabdiç de bulunmuş tekbir ve salavatlarla açılışı yapılmıştır. Günümüze kadar faaliyette olan İsa Bey Medresesi bölgede Müslümanlar için önemli hizmetlerde bulunmaktadır. Sadece erkek talebelerin okuduğu medresede 1990–91 yıllarında kız talebeler için de açık öğretim tarzı eğitim eklenmiştir.¹⁴¹

¹³⁹ Aruçi Muhammed, *Eski Yugoslavya II*, Günümüz Dünyasında Müslüman Azınlıklar, Sempozyumlar/Paneller 3, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1998, s. 188.

¹⁴⁰ Popovic, Aleksandar, a.g.e., s. 250.

¹⁴¹ Zekaj Ramiz, *Zhvillimi i Kultures Te Shqiptaret Gjate Shekullit XX*, Instituti Shqiptar i Mendimit Dhe Qytetimit Islamik, Tirane 2002., s. 92.

Günümüzde İsa Bey Medresesi şubeleri olarak Üsküp, Kalkandelen (Tetova) ve Gostivar’da kız medreseleri faaliyet göstermektedir. Yakın zamanda tekrar açılan İştîp Hamidiye medresesini de saydığımızda Makedonya’da üçü kız beş medrese dinî hayatı organize etmede önemli hizmetler sunmaktadır. Özellikle İsa Bey medresesi Osmanlı sonrasında günümüze kadar bölgenin dinî kadrolar ve dinî hayatı organize etmede en büyük paya sahiptir. Talebelerin tecrübe edinmeleri ve halkla iletişimleri gelişmesi açısından Ramazanda ve Bayramlarda ülkenin birçok şehri ve köylerine medrese talebeleri gönderilerek imamlık, vaizlik ve mukabele okumak gibi önemli görevler ifa edilmiştir. Kutlu doğum ve mübarek gün ve gecelerde ayrıca talebeler tarafından Mevlid-I Şerif, İlahi konserleri, tiyatrolar vs. faaliyetler günümüze kadar etkisini devam ettirmektedir.

Özellikle de medrese hocalarından Mahir Hasan’ın yazdığı “Hz. Bilal’in Ezanı” adlı tiyatro oyunu talebeler tarafından birçok şehirde sahnelenmiş ve büyük beğeni toplamıştır. Günümüz İsa Bey Medresesinin yeri Üsküp girişinde Kondovo köyündedir. 7000 metre karelik alana inşa edilmiştir. Birinci binada sınıfların yanı sıra, müdür ve hocaların odaları, mescid, lavabolar, abdest alma yeri, kitap satış yeri, kütüphane, panel-konferans salonu, yabancı dil ve biyoloji laboratuvarları bulunmaktadır. İkinci binada yemekhane ve üçüncü binada yatakhane bulunmaktadır. Üçü de müstakil binalar olup koridorlarla birbirine bağlanmıştır. Ayrıca bahçesinde de bir spor sahası da bulunmaktadır.¹⁴² EK 3

Dört yıl süren eğitimde okutulan dersler şunlardır: Kıraat, Akaid, Fıkıh, Fıkıh Usulü, Tefsir, Hadis, Ahlak, İmamat / Da’ve, Tarih, İslam Tarihi, Osmanlı Tarihi, İslam Kültür ve Medeniyeti Tarihi, Hat Sanatı, Türk, Arnavut, Makedon, İngiliz ve Arap dil ve edebiyatları dersleri, Coğrafya, Biyoloji, Psikoloji, Mantık, Sosyoloji, Pedagoji, Felsefe ve İslâm Felsefesi dersleri.

Mezunları Türkiye’de İmam hatip lisesi mezunu sayılıp üniversiteye özellikle ilahiyat fakültesine girebilmektedir. Türkiye’de bu medreseden mezun çok sayıda öğrenci vardır.¹⁴³

¹⁴²Bajrami Musli, *Periudha Historike E Medrese Se İsa Beut*, Shkup 2005, s.78.

¹⁴³Asani Elyesa, a.g.e, s.69.

4. Yugoslavya Dönemi Örgün ve Yaygın Din Eğitime Örnek Vrapçište

Vrapçište, Makedonya Polog bölgesinde, Gostivara bağlı kasabadır. Müslümanların yoğun olarak yaşadığı bir bölge olması açısından örgün ve yaygın din eğitiminde örnek olarak sunulacak bir kasabadır. Vrapçiştde üç cami, iki klise olmak üzere dini yaşama yön veren kurumlar vardır. Kasaba yüzölçümünün küçüklüğüne oranla Yugoslavya daki dini hayata ve din eğitimine katkı sağlayan bir çok ilim adamı ve hoca yetiştirmiştir.

4.1. Kemal Aruçi (1920-1977)

Makedonya'nın kuzeybatısında Gostivar'a bağlı Vrapçište'de doğdu. Aruçi halk arasında daha çok Kemal Efendi diye tanınmıştır. İlk öğrenimini Vrapçište'de yaptı, ilk dinî bilgileri babası Abdülvehhâb Efendi'den öğrendi. Daha sonra Üsküp'teki Meddah Medresesi'ne girdi (1931); medresenin kurucusu Atâullah Kurtiş'ten ve Fettah Efendi'den ders okudu. 1944 yılında icâzet aldıktan sonra Vrapçište'ye dönen Kemal Efendi, buradaki Yeni Cami avlusunda klasik metotlarla öğretim yapan özel bir medrese inşa ettirip ders vermeye başladı.

Kemal Aruçi'nin hece ve aruz vezniyle yazdığı şiirleri, makaleleri ve diğer yazılarından Türkçe yanında Farsça, Arapça, Arnavutça, Boşnakça (Sırpça ve Hırvatça) ve Makedoncaya vâkıf olduğu anlaşılmaktadır. Muhtevasını daha çok dinî, millî ve içtimaî konuların oluşturduğu şiirlerinin büyük bir kısmında mâziye karışmış tarihî mefâhirle Osmanlı medeniyeti mirasına ve Arnavut halkının vatanına duyduğu hasreti ve üzüntüyü terennüm etmiştir. Özellikle II. Dünya Savaşı'nın ardından Yugoslavya'dan Türkiye'ye başlatılan göçe karşı çıkmış, bu göçün dinî bakımdan câiz olmadığını ısrarla belirtmiştir. Hocası Fettah Efendi ile birlikte Balkanlar'da Osmanlı Türkçesi ile yazan son nesil şairlerinden biri kabul edilir Kemal Efendi.¹⁴⁴

¹⁴⁴ Aruçi Muhammed, Kemal Aruçi mad., DİA, XXV, s.225.

Kemal Efendi Müslümanların din eğitimine en çok ihtiyaç duyduğu dönem olan geçiş döneminde, yaşadığı bölgede medrese kurmuş, hocalar yetiştirmiş, dini hizmet vermiştir.

4.2.Mehmedali Zekiri, (1926-1987)

Vrapçište doğumlu Mehmedali zekiri, hafızlığını meşhur Abbas Efendi de tamamladıktan sonra onbeş yıl müezzinlik, on yıl Yeni Cami’de imamlık vazifesi yapmıştır. Aynı zamanda hattat olan Mehmedali Zekiri görev yaptığı bölgede halka din dersleri vermiş, özellikle sabah namazlarından sonra derslerine devam düzenli devam edenler olmuştur. En büyük ve kalıcı hizmetlerinden biri, Gostivar bölgesine çok sayıda hafız yetiştirmiştir.¹⁴⁵ EK 2.

4.2. Cavid İbrahimi (1921-1991)

Vrapçište doğumlu Cavid İbrahimi, ilkokulunu köyde bitirip hafızlığını tamamladıktan sonra, 1931 yılında Meddah Medrsesi’nde eğitimine devam etmiş, dönemin meşhur hocalarından ders görmüştür. Medrese kapatıldıktan sonra 1947-1949 yılları arasında Vrapçište köyünde açılan medresede ders görmüş, küçük sınıflara hocalık yapmıştır. 1948-1988 yılları arasında imamlık ve muallimlik görevinde bulunmuştur. Görevi sırasında camide, çok sayıda talebesi olmuş, Kur’nı Kerim okumayı ve Temel dini bilgileri öğretmiş, sekiz hafız yetiştirmiştir. Emekliye ayrıldıktan sonra da din hizmetine devam etmiştir. Öğrencisinin ifade ettiği gibi; merhum hocamız hayatı boyunca irfanı irşadı sevdiği kadar hiçbir şeyi sevmemişti.¹⁴⁶ EK 3

¹⁴⁵ Aruçi Muhammed, Hfz. Cavid ef.İbrahimi’nin Hafızlar Ekolü, El-Hilal, Üsküp 1991.(Sayı Tespit Edilememiştir).

¹⁴⁶ El-Hilal, Üsküp 1992.(Sayı Tespit Edilememiştir)

5. Yugoslavya Döneminde Dini Faaliyetler

Osmanlı'nın Balkan topraklarından ayrıldığı zamandan bu güne kadar yaygın eğitim devam etmesi için büyük mücadele verilmiştir. Camilerde, camilerin yanında açılan iki-üç sınıflık medreselerde olsun ara verilmeden devam etmiş gelecek nesillere dini öğretecek, camilerde görev alacak, hoca ve hafızlar yetiştirilmiştir. Batı Makedonya'da bu gibi çalışmalar daha fazla gerçekleştirilebilmiş ancak dönemin şartları gereği bazı bölgeler bu eğitim öğretimden mahrum kalmıştır.

Yugoslavya döneminde İslam Birliği'nin Makedonya'daki din eğitimi hayatındaki katkılardan birisi de hafızlara icazet törenleri düzenlemesi bu yolla ülkede yapılan hafızlık eğitimleri desteklenmiş ve kayıt altına alınmıştır. İslam Birliği tarafından düzenlenen hafızlık merasimleri hanımlara ve erkeklere ayrı ayrı düzenlenmiş, El-Hilal Dergisinde, izacet alan kişilerin isimleri ve özgeçmişleri yayınlanmıştır. Ek 4.

İcazet alan hanımlar evlerinde hanımlara ve çocuklara Kur'an-ı Kerim okumayı öğretip İlmihal dersi vermişlerdir, bu uygulama günümüzde de devam etmektedir. Yugoslavya döneminde başlayıp günümüze kadar devam eden güzel uygulamalardan biri de, camilerde Kur'an-ı Kerim'i öğrenip hatim eden çocuklar için ailelerin de katıldığı tören düzenmesidir. Ailelerde hatim çok önemsendiği için Kur'an-ı Kerim ve ilahiler okunduktan sonra akrabalara yemek ikram edilir. EK 6

Önemli gün ve gecelerde, camilerde vaaz ve ilahiler eşliğinde programlar düzenlenmiş, halk buna her zaman büyük ilgi göstermiştir. Alimlerin gayreti ve halkın desteği ile açılan İsa Bey Medresesi öğrenci ve mezunları, dini törenlere katılarak halkın dini hayatına yer almışlardır.

8. BAĞIMSIZLIKTAN SONRA MAKEDONYA'DA DİN EĞİTİMİ

1. Hukuki Yapı

Makedonya Cumhuriyeti Anayasasının 1.maddesinin 1. fıkrasına göre Makedonya Cumhuriyetinin tanımı şu şekilde yapılmaktadır. “*Makedonya devleti bağımsız, egemen, demokratik, hukuk ve sosyal bir devlettir.*”¹⁴⁷

Makedonya Cumhuriyeti'nin vatandaşlarına esas haklar, özgürlükler ve görevler verilmektedir. Her vatandaşın doğduğu andan dokunulmaz, bozulmaz ve ayrılmaz hakları vardır. Haklar, hürriyetler herkesin toplum ve diğer kişiler karşısında sorumluluğunu, görevlerini kapsar. Bütün vatandaşların, kadın-erkek ayrımı yapmadan kanun ve mahkeme karşısında eşit oldukları ifade edilmektedir. Devlet ırkından, milliyetinden, dininden, dilinden, cinsinden, soy kökünden, emlak durumundan, siyasî partilere, kuruluşlara ve diğer sosyal birliklere bağlılıklarından dolayı ayrıma tabi olmadan her vatandaşın hukuk ve hürriyetine teminat vermektedir. Bunlarla beraber Makedonya Cumhuriyeti'ni vatandaşlarının yaşam hukuku, hürriyet hukuku, mülkiyet hukuku, nikâh ve iş hukuku, tatil, sosyal güvenlik, kültür ve eğitim vb. hakları vardır. Bütün bu hakları Makedonya Cumhuriyeti Anayasası ile teminat altına alınmıştır.¹⁴⁸

¹⁴⁷ *Makedonya Cumhuriyetinin Anayasası*, Feniks, Akademski Peçat, Skopje 2000, s. 3.

¹⁴⁸ Trayanovski Aleksandar, *Crkovno-Učilišnite Opštini vo Makedonija*, Skopje 1988, s.78.

2. Makedonya Anayasasında Din

Makedonya Cumhuriyeti anayasasında din ve dîni kurum ve kuruluşlar ile ilgili olarak anayasanın II. maddesinin 19. fıkrasında şu ifadeler yer almaktadır:

“Dinî inanç ve özgürlükler kişisel ya da kurumsal anlamda, dinî topluluklar oluşturma hakkı garanti altına alınmaktadır. Makedon Ortodoks Kilisesi ile diğer dini birlikler ve kuruluşlar devletten bağımsız ve devletin kanunları karşısında eşittirler. Dinî toplulukların birleşmeleri, devlet sınırları içerisinde hiçbir sınırlamaya tabi değildir. Makedon Ortodoks Kilisesi ile diğer dinî birlikler kendi işlerini herkes için geçerli olan kanunların sınırları çerçevesinde bağımsız olarak düzenler ve yönetir görevlilerini devlet tayin etmez. Kanunla belirlenmiş okul açma ve topluma faydalı olacak sosyal aktiviteler düzenlemeleri serbesttir.”¹⁴⁹

Makedonya laik bir cumhuriyettir. Dinin devletten, devletin dinden ayrı olması Anayasa’da yer almıştır. Bu yüzden, devletin sosyal, siyasî, ekonomik ve hukukî düzenini belirleyen kanunlar yapılırken dinin bu konudaki emir ve yasakları yerine sosyal ihtiyaçlar esas alınmıştır. Devletin bir niteliği olan laiklik, din ve vicdan hürriyetinin devlet tarafından teminat altına alınmasını sağlayan temel bir ilkedir. Özellikle, farklı din ve inanç mensuplarının bir arada yaşadığı ülkelerde, gerçek din hürriyetini ancak laiklik ilkesi ile sağlamak bir çözüm olabilir. Çünkü ancak böyle bir devlette kişiler, hiçbir dış zorlama olmaksızın dinlerini seçebilir ve dinî gerekleri yerine getirip getirmemekte serbest olur, kendi iradeleri doğrultusunda davranma imkânı bulurlar. Laik bir devlette din hürriyeti, belli bir dine inanma ve onun ibadet gereklerini yerine getirme hürriyetini ifade ettiği gibi, kişinin isterse hiçbir dine inanmama ve hiçbir dinin ibadetlerini yerine getirmeme hürriyetini de kapsar.

Devletin vatandaşı ile ilişkisi dinî ve ideolojik değil, adalet boyutunda olmalıdır. Devletin temel görevi, adaleti, iç ve dış güvenliği sağlamak, vatandaşların temel hak ve hürriyetine engel olan şeyleri ortadan kaldırmaktır. O, toplumun var olan değeri olarak dine saygılıdır. Vatandaş dilerse toplumun dinî değerlerini öğrenebilir ve bu değerler doğrultusunda yaşayabilir.¹⁵⁰

¹⁴⁹ *Makedonya Cumhuriyetinin Anayasası*, Feniks, Akademski Peçat, Skopje 2000, s.11.

¹⁵⁰ Arif Kadir, a.g.e., s.98.

3. Makedonya Anayasasına Göre Din ve Vicdan Hürriyeti

İnsanın en tabii ve temel haklarından biri, istediği dini, istediği şekilde, hiçbir baskı altında kalmaksızın yaşaması ve dile getirmesidir. Herkes korkmadan ve başkalarının baskısı altında kalmadan inancına göre yaşamak hak ve hürriyetine sahip olmalıdır. Makedonya Cumhuriyeti, anayasal bir teminatla vatandaşlarına bu hak ve hürriyetleri sunmuştur. “Din ve vicdan hürriyeti”, anayasanın II. maddesinin I. fıkrasında şu şekilde teminat altına alınmıştır.

a. “Hiç kimse cinsiyetinden, soyundan, ırkından, dilinden, memleket ve doğum yerinden, inancından, dininden veya cemaatinden, siyasi görüşünden dolayı haksızlığa uğratılamaz.

b. Makedonya Cumhuriyeti devleti sınırları içerisinde yaşayan herkesin din ve vicdan hürriyeti vardır.

c. Dinin serbestçe icrası teminat altındadır.”¹⁵¹

Görüldüğü gibi laik bir sisteme sahip olan Makedonya’da insana ait temel hak ve hürriyetler kanunla garanti altına alınmaktadır. Dinî kuruluşlara kanunlar çerçevesinde tam bir serbestlik tanınmıştır. Dinî ve siyasî bir görüşe sahip olmak, medenî ve siyasî haklardan istifade etmeye engel değildir. Dinin serbestçe icrası teminat altına alınmıştır. Makedonya Cumhuriyeti, her bir vatandaşın dine olan alakasını tespitite, dinî inancında, ibadetlerinde, dinî ayin ve törenlerin uygulanışında, dinî öğretim yolunda her hangi olumsuz problemlerin oluşmasına hukuki yol vermiyor. Dinî inanç, dinî hayat tarzının ve ibadetlerin zorla veya insanlar arasında nifak salmak ve bölücülük maksadıyla tebliği yasaklanmıştır.¹⁵² Makedonya Cumhuriyeti’ndeki dinî kurum ve kuruluşları serbestçe dinî inancını seçme ve yaşama, din eğitim ve öğretimi yapma, dinî yayın ve dinî teşkilatlanma gibi hakları vardır.

¹⁵¹ *Makedonya Cumhuriyetinin Anayasası*, Feniks, Akademski Peçat, Skopje 2000, s. 8.

¹⁵² Arif Kadir. a.g.e., s.13.

4. Dinî Kuruluşlar ve Faaliyetleri

Eski Yugoslavya'nın dağılması ve bunun akabinde bağımsız Makedonya Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra, Yugoslavya İslam Birliği'nden ayrı olarak Makedonya İslam Birliği Meşihatı adı altında bir dinî kurum tesis edildi. 1994 yılında kabul edilen yeni anayasayla Makedonya İslam Birliği bağımsız bir dinî kuruluş olarak faaliyet göstermeye başladı.¹⁵³

1994 yılında kabul edilen tüzüğe göre Makedonya Cumhuriyeti İslam Birliği'nin kurum ve kuruluşların görev ve sorumlulukları bu tüzüğün 49. maddesinde şöyle belirtilmiştir:

“İslam Birliği'nde eğitim, öğretim bilim ve profesyonel faaliyetler yapılır.

Bu birlik, okul, medrese, ilahiyat fakülteleri, İslami bilimsel araştırma merkezleri, kitap evleri, İslami arşivlerini korumak ve gözetmekle ayrıca bunların gider ve gelirleriyle ilgilenir.”

Makedonya Cumhuriyeti dinî kurum ve kuruluşların serbest faaliyetlerini dinî inanç özgürlüğü ile teminat altına almıştır. Bununla birlikte, insan şeref ve haysiyetini küçük düşüren, başkalarının dinî inançlarını tahkir eden dinî kuruluşların faaliyetlerine sınırlar koymaktadır. Makedonya Cumhuriyeti Hristiyanlığın veya diğer dinî kuruluşların faaliyetlerine karşı olmamakla birlikte, Makedonya Devleti'nin aleyhine yönelmiş amaç ve eylemlere karşı kendini koruma hakkını saklı tutar. Ülkede faaliyet gösteren tüm dinî kurum ve kuruluşlardan Makedonya Cumhuriyeti ve vatandaşlarının aleyhine yıkıcı propagandalarda bulunmamaları istenir. Dinî siyasî amaçlara alet edilmesine izin verilmez. Dinî toplumdaki rolünü inkâr etmek mümkün değildir. Dünyevi kanunlara saygı duygusunu yayan dinler, toplumda sosyal siyasî sabitliğin oluşmasında çok önemli faktördür. Ama bu misyonun aksi olursa bu gibi dinlerin ve dinî kuruluşların yayılması ve faaliyette bulunmaları imkânsızdır.

¹⁵³ Recebi Süleyman, *Balkanlarda Gelecek Tasavvuru*, Düşünce-Gündem Dergisi, sayı 48. İstanbul 2008, s 18.

Makedonya Cumhuriyetinde ağırlıklı olarak iki dinin mensupları yaşamaktadır. Hristiyan Ortodoks Kilisesine (MOK) mensup Makedonlar ile Müslüman olan Arnavutlar, Türkler, Pomaklar, Boşnaklar ve Romenlerdir.¹⁵⁴ Halkın dinî ihtiyaçlarını karşılayan önemli iki dinî kuruluş vardır. Bunlar da Makedon Ortodoks Kilisesi ile Makedonya İslam Birliği'dir (MİB). Bunlardan başka Batı ülkelerinden ve Arap devletlerinden gelen dinî örgütler de vardır. Bunlar da kendi alanlarında hizmet etmektedirler. Bu örgütlerin maddi desteğini genelde kendi ülkeleri sağlamaktadır.

Makedonya Cumhuriyeti'ndeki dinî kuruluşların faaliyetlerine herhangi bir engel konulmamaktadır. Değişik alanlarda faaliyetlerini sürdüren kuruluşlar genelde eğitim, kültür, vb. alanlarda hizmet vermektedirler. Bu kuruluşlar verdikleri hizmetlerle beraber, kendi dinî düşünce ve ideolojilerini de halka öğretmektedirler. Genelde bu iki büyük kuruluş dinî düşünceyi, dinî yaşamı insanlara aşlamayı hedef almaktadır. Makedonya Cumhuriyetinde mevcut olan bu iki büyük kuruluş devletin kanunlarını gözeterek faaliyetlerini yürütmektedirler.

Bu yeni yapılanma içinde Makedonya İslam Birliği'nin tüzüğünde de belirtildiği üzere; birlik, bu topraklarda daha önceki dönemlerde faaliyet gösteren diğer İslamî birliklerin bir devamı niteliğinde olduğunu kabul etmektedir. Buna göre, Makedonya İslam Birliği, tarihi seyir içinde burada faaliyet göstermiş olan diğer İslamî birliklerin bütün menkul ve gayrimenkul mal varlığının da varisi olmuştur.

Değişik etnik mensubiyetlere ait olan Makedonyalı Müslümanlar, yegâne dinî kuruluşları olan Makedonya İslam Birliği etrafında organize olarak dinî yaşayışlarını sürdürmeye devam etmektedirler. Makedonya İslam Birliği, ülke genelinde yaşayan bütün Müslümanların dini yaşayışını en iyi şekilde organize etmeye, İslami değerlere sahip çıkmaya ve Müslümanları maddi ve manevi değerlerine zarar verecek bütün olumsuzluklardan korumaya azami ölçüde gayret göstermektedir. Makedonya'daki Müslümanların Arnavut, Türk, Pomak, Boşnak ve Romen gibi farklı etnik topluluklara mensup oldukları nazarı dikkate alınırsa, Makedonya İslam Birliği'nin çok uluslu bir yapıya sahip olduğunu söylemek de mümkündür.¹⁵⁵

¹⁵⁴ Nuredini Mensur, *Makedonya'daki Belli Başlı Ziyaret Yerleri*, Gostivar, 2003, s.20.

¹⁵⁵ Şehabi Behicuddin, *İslâm Birliği ve Kuruluşları*, Üsküp, 1991, s.55.

5. Makedonya’da Eğitim-Öğretim Kanunu

7 Eylül 1991 yılında Makedonya Cumhuriyeti bağımsızlığını ilan etmiştir. Eski Yugoslavya’nın dağılmasından sonra Yugoslavya eğitim politikası geçerliliğini kaybetmiştir ve Makedonya için bir milli eğitim politikasının geliştirilmesi meselesi gündeme gelmiştir. Uzun yıllar boyunca her yönü ile gelişen güçlü bir eğitim sisteminin kısa sürede değiştirilmesi mümkün değildir. Özellikle Makedonya gibi farklı etnik milletlerden yeni oluşmuş bir devlette bunun hemen sağlıklı bir zemine oturtulması zamana bağlıydı. Bunun neticesi olarak devletin sağlıklı ve istikrarlı yürümesini sağlayan kanunların yeniden yapılanması, yeni kanunların çıkartılması ve kanunlarda yapılan eklemeler ve ek değişiklikler her geçen gün devamlı olarak farklılık arz etmiştir. Bunun tabii bir neticesi olarak, kanunlarda istenilen istikrar ve devamlılık sağlanamaktadır.¹⁵⁶

Bağımsızlığın ilk yıllarında kabul edilen yeni Anayasa’da eğitimle ilgili ana kanunlar yerini almıştır. Gençlere milli ve kültürel değerleri kazandırma yönünün ağırlıklı olması ile dikkat çeken bu kanunlar çerçevesinde, yeni milli eğitim politikasının ana hatları belirlenmeye çalışılmıştır. Bununla beraber gerek eğitimle ilgili kanunlarda, gerekse milli eğitim politikasının genel ve özel amaçlarının belirlendiği maddelerde eğitimci, politikacı ve halkın yeni tecrübe birikimleri doğrultusunda bazı gerekli değişimler yapılacağı vurgulanmıştır. Yapılan birçok değişikliğe rağmen istenilen istikrarı bir türlü yakalanamamıştır. Yapılan bütün değişiklikler Avrupa Birliği’nin istediği doğrultuydu.¹⁵⁷

Çağdaş Makedonya eğitim sistemindeki istikrarsızlığın sebebi ise eski eğitim sisteminin çok sağlam, istikrarı yakalamış ve daha da önemlisi, köklü bir maziye sahip olmasındandır. Çünkü bunun tesirlerini hemen atmak neredeyse imkânsız gibidir. Yeni uygulanmaya çalışılan eğitim sistem ise, tam tersine, yeni yapılanma döneminde ve henüz oluşum aşamasında idi.

Makedonya Eğitim Yasası, bağımsızlığını kazandıktan yaklaşık 4 yıl sonra yani 1995 yılında yeniden düzenlenmiştir. Yasa’nın ilk maddesinde eğitim, toplumun ve

¹⁵⁶ Aruç Numan, “Makedonya Eğitim Sistemi ve Din Eğitimi”, 16–18 Kasım 2007 tarihleri arasında İstanbul’da gerçekleştirilen “Müslüman Ülkelerde Din Eğitimi ve Avrupa’daki Okullarda İslam Öğretimi” konulu uluslararası sempozyumda sunulan bildiri, s. 3.

¹⁵⁷ Aruç Numan, a,g,m, s.4.

devletin gelişimini sağlayan stratejik öneme sahip, milli, ahlâkî, uluslararası değerleri esas alan demokratik bir karakter taşıyan, vatandaşların esas haklarından sayılan bir süreç olarak tanımlanmıştır. Bu anlamda devletin siyasî, ideolojik ve ekonomik güçleri ile eğitim arasında etkin bir karşılıklı bağımlılık vardır. Yugoslavya döneminden sonra kazanılan farklı siyasî, ideolojik oluşumlar yardımıyla, oluşan problemleri çözmek ve geleceğe yönelik olarak eğitimi yapılandırmak ve farklı açılardan geliştirmek hedeflenmiştir. Bu kanunlarla eğitimin amacı, amaca yönelik hedefleri belirlenerek milli değerlere bağlı eğitim sisteminin yapılanması söz konusu olmuştur.

Eğitim ve öğretim konusu Anayasanın 44.maddesinde şöyle ifade edilmektedir:¹⁵⁸

1. Makedonya Cumhuriyeti'nin her vatandaşının eşit eğitim görmeye hakkı vardır.
2. Temel ve orta eğitim zorunlu ve ücretsizdir. Her vatandaş bu eğitimi, devletin ve devlete ait organların eğitim kurumlarından alma hakkına sahiptir.
3. Devlet, tüm vatandaşların özel kabiliyetlerine göre mesleki, özel, orta ve yüksek eğitim alması için gerekli şartları hazırlar.
4. Vatandaşların devlet ve diğer eğitim kurumlarında ücretli eğitim almaları kanunen belirlenen esaslara ve şartlara göre yapılır.
5. Devlet, kanunda belirtildiği şekilde eğitim-öğretim kurumlarının ve eğitimle ilgili diğer kurumların faaliyetlerini kontrol eder.
6. Her vatandaşın kendi anadilinde, istediği okulda eğitim görme hakkı vardır.

Makedonya Cumhuriyeti Eğitim Yasasına göre; Makedonya Cumhuriyeti vatandaşları, cinsiyet, ırk, dil, sosyal konum ve mülkiyet durumu, iş türü ve niteliği, inanç, siyasal ve dinsel görüş, ikamet yeri vb. şartlarına bakılmaksızın, eğitim hakkına sahiptirler. Vatandaşların eğitim türünü, okulunu ve eğitim dilini seçme serbestliği vardır.

6. Makedonya'da Eğitim Öğretim Sistemi

Makedonya Eğitim Yasası, bağımsızlığını kazandıktan yaklaşık dört yıl sonra yani 1995 yılında yeniden düzenlenmiştir. Yasa'nın ilk maddesinde eğitim, toplumun ve devletin gelişimini sağlayan stratejik öneme sahip, milli, ahlâkî, uluslararası değerleri

¹⁵⁸ *Makedonya Cumhuriyetinin Anayasası*, Feniks, Akademski Peçat, Skopje 2000, s.29.

esas alan demokratik bir karakter taşıyan, vatandaşların esas haklarından sayılan bir süreç olarak tanımlanmıştır. Bu anlamda devletin siyasî, ideolojik ve ekonomik güçleri ile eğitim arasında etkin bir karşılıklı bağımlılık vardır. Yugoslavya döneminden sonra kazanılan farklı siyasî, ideolojik oluşumlar yardımıyla, oluşan problemleri çözmek ve geleceğe yönelik olarak eğitimi yapılandırmak ve farklı açılardan geliştirmek hedeflenmiştir. Bu kanunlarla eğitimin amacı, amaca yönelik hedefleri belirlenerek milli değerlere bağlı eğitim sisteminin yapılanması söz konusu olmuştur.

Eğitim ve öğretim konusu Anayasanın 44.maddesinde şöyle ifade edilmektedir:¹⁵⁹

1. Makedonya Cumhuriyeti'nin her vatandaşının eşit eğitim görmeye hakkı vardır.
2. Temel ve orta eğitim zorunlu ve ücretsizdir. Her vatandaş bu eğitimi, devletin ve devlete ait organların eğitim kurumlarından alma hakkına sahiptir.
3. Devlet, tüm vatandaşların özel kabiliyetlerine göre mesleki, özel, orta ve yüksek eğitim alması için gerekli şartları hazırlar.
4. Vatandaşların devlet ve diğer eğitim kurumlarında ücretli eğitim almaları kanunen belirlenen esaslara ve şartlara göre yapılır.
5. Devlet, kanunda belirtildiği şekilde eğitim-öğretim kurumlarının ve eğitimle ilgili diğer kurumların faaliyetlerini kontrol eder.
6. Her vatandaşın kendi anadilinde, istediği okulda eğitim görme hakkı vardır.

Makedonya Cumhuriyeti Eğitim Yasasına göre; Makedonya Cumhuriyeti vatandaşları, cinsiyet, ırk, dil, sosyal konum ve mülkiyet durumu, iş türü ve niteliği, inanç, siyasal ve dinsel görüş, ikamet yeri vb. şartlarına bakılmaksızın, eğitim hakkına sahiptirler. Vatandaşların eğitim türünü, okulunu ve eğitim dilini seçme serbestliği vardır.¹⁶⁰

Makedonya Cumhuriyeti'nde eğitim sistemi demokratik, laik özelliğe sahiptir. Eğitim sisteminin esasını milli ve uluslararası değerler oluşturuyor. Makedonya Cumhuriyetinde zorunlu eğitim 6–18 yaşları arasını kapsamaktadır.

¹⁵⁹ *Makedonya Cumhuriyeti Anayasası*, Feniks, Akademski Peçat, Skopje 2000, s.29.

¹⁶⁰ Arif Kadir, a.g.e., s.22.

Makedonya'daki eğitim sistemi birkaç kademeden oluşturmaktadır: Okul öncesi eğitim, ilkokul, ortaokul, lise, teknik- meslek eğitimi ve yüksek öğretim.

Makedonya Eğitim Sistemi şu şekilde örgütlenmiştir:

1. Okul öncesi eğitim
2. Temel Eğitim
 - a. I. Basamak - ilkokul (6-10 yaş)
 - b. II. basamak – Orta okul (10-14 yaş)
 - c. III. basamak - Lise (14-18)

Makedonya'da temel eğitim veren okullar 3 çeşittir: Temel eğitim planını uygulayan devlet okulları, bazı seçmeli derslere ağırlık veren devlet okulları ve çeşitli özel lise ve kolejler.¹⁶¹

3. Mesleki ve Teknik Eğitim Kurumları
4. Araştırma Enstitüleri
5. Üniversite ve Enstitüler

Eğitim Yasasında belirtildiği gibi, Makedonya Cumhuriyeti'nin her vatandaşı öğrenim görme hakkına sahiptir; ırk, din, dil, sosyal fark gözetilmeksizin herkesin eşit şekilde bu haklardan yararlanması öngörülür.

Makedonya Eğitim Sistemi aşağıdaki prensipleri benimsemiştir:

- Bilimsel gelişmeler ve uluslar arası eğitim standartları doğrultusunda uygulama;
- Eğitimin, siyasi ve dini kurumlardan bağımsızlığı;

¹⁶¹ Arif Kadir, a.g.e., s.23.

- Eğitim kurumlarının talim ve terbiye uygulamasında çeşitliliği;
- Devlet okullarında öğretimin laiklik kavramına uygun şekilde verilmesi;
- Alternatif eğitim kurumlarının faaliyette bulunma imkânı;¹⁶²

Okullarda ulusal eğitim programının hazırlanması, eğitimin planlanmasında ve finansmanında Makedonya Eğitim ve Bilim Bakanlığına aittir. Makedonya Cumhuriyeti devamlı eğitim sisteminin uluslar arası düzeyde yapılanması yolunda kendi siyasetini gerçekleştirir. Devlet okulları toplam okulların % 95'ini kapsamaktadır. Aileler çocuklarını istedikleri okula gönderme hakkına sahiptir.¹⁶³

7. Din Eğitimi

Makedonya'da örgün din eğitimi 1912 yılında Osmanlı'nın Balkanlardan çekilmesinin ardından kaldırıldı. Din eğitimi almak isteyen veya dinini öğrenmek isteyen medreseye kaydını yaptırıp orada eğitimine devam edebilirdi. Din eğitimi ancak mahalle camilerinde, kiliselerinde ve dinî cemaatlerin kendi mekânlarında düzenlenen kurslarda gerçekleştirildi.¹⁶⁴

Makedonya Cumhuriyeti bağımsızlığını ilan ettikten sonra birçok konuda değişiklik yapmıştır. Din eğitimi konusu birçok kez gündeme gelmesine rağmen, devlet yetkilileri tarafından gerekli adımlar atılamamıştır. Makedonya'daki dinî kuruluşlarından ve Avrupa Birliği'nden gelen istekler ve bu ülkelerdeki gelişmeler ve istekler sonucunda bu mesele konuşulmaya başlanmış ve toplumun ihtiyacına uygun, din eğitimi için çalışmalar yapılmıştır. Fakat günümüze kadar, devletin din eğitimine gösterdiği ilginin hala istenilen seviyeye ulaşamadığı görülmektedir.

Bağımsızlığından beri Makedonya'da din eğitimi ve öğretimi mücadelesinin sessiz, siyasileştirmeden ve her çeşit ideolojik spekülasyondan uzak olarak verilmesine özen gösterilmiştir.

¹⁶² Gagovska Bojna, *Osnovi na Opštestvenoto Ureduvanje*, Bitola 2007, s.121.

¹⁶³ Gagovska Bojna, *a.g.e.*, s. 114.

¹⁶⁴ Arif Kadir, *Bağımsızlıktan Günümüze Makedonya'da Din Eğitimi 1991-2010, "Yakup Selimoski ile yapılan mülakat."* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2010.

Bu dönemde, her siyasi partinin tüzüğü, plan ve de programında din eğitimi ve öğretimi yer alıyordu. Avrupa Birliğine girme reformlarında ve taleplerinde de din eğitimi ve öğretimi açıkça ifade ediliyordu. Ancak bu konunun sürekli göz ardı edildiği gözlenmektedir. Öncelikli reformların içinde yer almayarak hep ikincil düzeyde önem arz eden reformlar arasında yer verildi. Bazen bu konuya değinildiyse de çözüm için zayıf bir irade sergilendi ve ciddi bir tutum, gayret ve kararlılık gösterilmedi.¹⁶⁵

8. Devlet Okullarında Okullarda Din Dersi

İlk olarak devlet okullarında din dersinin verilmesi 2000 yılında gündeme gelmiş. Aynı yıl içinde geniş siyasi koalisyon partiler tarafından Makedonya Parlamentosunda ilköğretim okulları için bazı kanun değişiklikleri yapıldı. Değişikliğe göre ilköğretim kanununun 13'üncü maddesi¹⁶⁶ kaldırılarak yasak olan din eğitimi yasak olmaktan çıktı. Eğitim Bakanı'nın kararı ile din dersi her milletin kendi dilinde devlet okullarında seçmeli olarak okutulmasına karar verildi.

8.1. 2002–2003 Eğitim Yasasında Din Eğitimi ve Uygulanması

Makedonya Cumhuriyetinde 2002 yılına kadar okullarda din eğitiminin yapılması kanunen yasaktı. 2002–2003 yıl içerisinde yapılan kanun değişikliği ile din eğitimi serbest bırakıldı ve bazı okullarda denemek amacıyla seçmeli olarak okutuldu.

2002–2003 yılında Makedonya Cumhuriyeti'nde din derslerinin devlet okullarında seçmeli olarak okutulmasına karar verildikten sonra Makedonya Cumhuriyeti İslam Birliği (MCİB) Devlet okullarında, din dersi verecek olan öğretmenler listesini kendileri oluşturup listeyi ve Eğitim ve Bilim Bakanlığına gönderdiler. Eğitim ve Bilim Bakanlığından izin almış 12 öğretmen din eğitimi dersini

¹⁶⁵ Arif Kadir, Bağımsızlıktan Günümüze Makedonya'da Din Eğitimi 1991-2010, "*Yakup Selimoski ile yapılan mülakat.*" Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, s.88.

¹⁶⁶ Arif Kadir, a.g.e., s.89.

vermeye başladı. Böylece resmen din eğitimi dersleri seçmeli olarak ilkokul III. sınıflarda okutulmaya başlandı.¹⁶⁷

Din dersinin seçmeli olması demek ya din eğitimi (verska pouka) ya da dinler tarihi (istoriija na religite) derslerinden birini öğrencilerin seçmesi demektir. Din dersinin haftada bir saat olmak üzere din adamları tarafından verilmesine izin verildi. Ancak bu karar ciddi olarak çok tartışıldı. Çünkü karar eğitim kanununda değişiklik yapılmadan Bakanın kararına binaen okullarda okutulmasına izin verildi. Hemen 1 Eylül 2003 eğitim ve öğretim yılında uygulanmaya başlandı. Hiçbir altyapı hazırlığı yapılmadan kilise ve camilerden din adamlarını okullara tayin ederek din eğitimine başlandı. Aynı gün okullar din adamlarının yaptığı dua ve dinî merasimlerle açıldı.¹⁶⁸

2002/2003 öğretim yılında Eğitim ve Bilim Bakanlığı ülke çapında devlet okullarında din dersinin üçüncü sınıflarda seçmeli olarak okutulmasını ve öğrencilerin sayısının tespit edilmesini istedi. Makedonya Cumhuriyeti İslam Birliği, Makedonya Cumhuriyeti Eğitim ve Bilim Bakanlığı'nın onayına sunmak üzere eğitim plan ve programını hazırlamaya başladı. Eş zamanlı olarak, söz konusu Birlik tarafından önerilen ve Eğitim Bakanlığı'na gönderilen din eğitimi öğretmenlerinin listesi kabul edildi.¹⁶⁹

2002–2003 eğitim öğretim yılında din dersinin seçmeli ders olarak haftalık ders programda yer almasına karar verilmiş, fakat bunun için kesin bir süre belirtilmemiştir. Bazı okul programlarında din dersinin süresi haftalık bir saat iken, bazı okullarda 30 dakikaya indirilmiştir. Okul programında din dersine ayrılacak zamana açıklık getirilmemesi ülkedeki okullar arasında farklı uygulamaların ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Kısa bir zaman önce Din eğitimi plan ve programı Eğitim ve Bilim Bakanlığı tarafından okullarda uygulanmaya başladı. Kısa sürede Müslüman öğrencilerin sayısı 4500–5000'e ulaştı.¹⁷⁰

¹⁶⁷ Veseli Hacer Suloca, , Din Eğitimi Devlet Okullarında Devam Edecek mi?", *Yeni Balkan*, 9 Şubat 2009, Üsküp s.65.

¹⁶⁸ Arif Kadir, a.g.e, s.57.

¹⁶⁹ Arif Kadir, a.g.e, s. 58.

¹⁷⁰ Veseli, Hacer Suloca, *Makedonya Devlet Okullarında Din Dersleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s.52.

Makedonya Cumhuriyeti Ortodoks Kilisesi din eğitim konusunda pek hazırlıklı olmadığı için bir ay içerisinde ülke çapında Makedon Ortodoks din derslerine son verilmesine karar verdi. Eğitim ve Bilim Bakanlığı ile bizzat yaptığımız görüşmeler neticesinde adlığimiz bilgilere göre din dersine son verilmesinin sebepleri şunlardır.¹⁷¹

1. Derse olan talebin doğru bir şekilde tespit edilmemiş olması. Başka bir ifadeyle dersi alacak öğrencilerin sayısı konusunda kesin bilgilerin olmaması,

2. Kilise ve İslam Birliği öğretmenlerinin masraflarının devlet tarafından karşılanmak istenmemesi,

3. Kadro sıkıntısı (Öğretmen ihtiyacının ve bu ihtiyacı karşılayacak düzeyde yetişmiş eleman sayısı ile ilgili verilere açık bir şekilde sahip olunamaması),

4. Kitap gibi öğretici materyal sıkıntısı v.s.

Makedonya Cumhuriyeti İslam Birliği, Makedon Ortodoks Kilisesinden farklı olarak bu konuda daha büyük başarı gösterdi ve Makedonya çapında 13 öğretmen tayin etmeyi başardı.

Bu uygulamanın geliştirilmesi da fazla okullara ulaştırılması beklenirken, Anayasa Mahkemesi tarafından durduruldu. Gerekçe olarak da Makedonya Cumhuriyeti dinî birlikler ve dinî gruplar Kanunun 24. Maddesindeki, “*Din öğretimi sadece dinî ibadetlerin ve dinî işlerin yapıldığı yerde yapılabilir*” ifadeleri gösterildi. Müslüman çocukları, Anayasa mahkemesinin bu iptal kararına kadar bir yıl boyunca bu seçmeli dersleri almış oldular.¹⁷²

8.2. 2007 Eğitim Yasasında Din Eğitimi Ve Uygulanması

Dört yıl aradan sonra, Eğitim Kanununda köklü bir değişiklik yapılarak, Din Eğitimi ve Öğretiminin başlatılması kararı verildi.

¹⁷¹ Veseli, Hacer Suloca, a.g.e, s.53.

¹⁷² Arif Kadir, a.g.e, s.59.

24 Nisan 2007 tarihli 51.sayılı Makedonya Cumhuriyeti Resmi Gazetesinde yayımlandığına göre:

2007 yılında Eğitim Öğretim Kanunu'nda yapılan değişiklikle, din dersi ve öğretimine 2008/2009 öğretim yılında başlayacağına karar verildi. Makedonya Eğitim ve Bilim Bakanlığı söz konusu Kanun'un 13. maddesinde “*din eğitimi ve öğretiminin ilk ve orta öğretimde I. - IX. Sınıflarda seçmeli olarak yapılmasına*” karar vermiştir.¹⁷³

2007 yılında karar verildi fakat müfredatın ve eğitim kadrosunun hazır olamamasından dolayı bir yıl gecikmeli olarak din eğitimine başlanmıştır.

2008–2009 eğitim öğretim yılında ise din dersinin din eğitimi ve dinler tarihi olmak üzere iki dersten birini seçmek okul müdürlüklerine bırakılmıştı. Sonuç olarak din dersi okul programlarında yine zorunlu seçmeli ders olarak yerini aldı. Okul programlarında din dersinin süresi haftalık iki saat olarak belirlenmiştir.¹⁷⁴

15 Nisan 2009 tarihinde Anayasa Mahkemesinin kararı ile ikinci bir denemeden sonra devlet okullarında din dersinin tekrardan yasaklanmıştır. Bu uygulamadan sonra, Hristiyan ve Müslüman halk tepki göstererek, Makedonya Hükümeti ile Eğitim ve Bilim Bakanlığını yeni arayışlara itmiştir.

8.3. 2010 Makedonya Eğitim Kanununda Etik/ Ahlak Dersi ve Uygulaması

Makedonya gibi çoğulcu bir toplumda değişik dünyevî ve dinî değer yargılarına sahip çocuk ve gençler bir arada yaşamaktadırlar. Bu çeşitliliğe cevap vermek ve pedagojik açıdan anlamlı bir şekilde hayata geçirmek maksadı ile Makedonya Hükümeti ve Eğitim ve Bilim Bakanlığı, altıncı sınıftan başlayarak “Etik” (Ahlak) dersini yürürlüğe koymaya karar verdi. Ahlak dersinin okutulmasına ilişkin yaptığı basın toplantısında bu dersin öneminden bahseden Makedonya Eğitim ve Bilim Bakanı Nikola Todorov;

“Haftada bir ders bu ders için ayrılır. Ders sınıf öğretmenleri tarafından verilir. Ve bütün öğrenciler için mecburidir.” diyerek, “ *Ortak ve bağlayıcı temel değerleri*

¹⁷³ Arif Kdir, a.g.e, 60.

¹⁷⁴ Arif Kadir, a.g.e, 61.

arama, okulun önemli bir görevidir. Ders ile birlikte öğretmen ve öğrenciler ortak değerler ve normlara ilişkin sorular çerçevesinde kafa yormak için, bir yapısallık elde ederler. Adalet, barış ve insanın kendi dışındaki insanların korunması temelinden yola çıkarak, kendi davranışları için birlikte somut ve bağlayıcı kurallar ve normlar geliştirilir. Fakat Etik (Ahlaki) öğretim, sadece bir ders ile sınırlı değildir. Daha ziyade normlara ve değerlere kafa yorma bir ders prensibidir. Önümüzdeki eğitim öğretim yılından itibaren yürürlüğe girecek olan ahlak dersi zorunlu olmakla birlikte felsefe hocaları tarafından verilecektir.”¹⁷⁵ şeklinde bir basın açıklamasında bulunmuştur.

Bu gelişmeden sonra; Üsküp Üniversitesi emekli hocalarından Prof. Dr. Kiril Temkov, okullarda ahlak dersinin okutulması için ondört yıllık bir mücadele süreci içerisinde bulunduğunu ve her fırsatta bunun çok büyük önem arz ettiğini söyledi. "Zaman gazetesinde bu konuda daha önce çok yazı yazdım. Ahlak dersinin öneminden bahsettim. Daha sonraki dönemlerde, ahlak dersinin önemi ile alakalı birkaç kitap yazdım. Ahlak kuralları insanların arasındaki ilişkilerde çok önemlidir. Özellikle Makedonya gibi çok etnikli bir ülkede bu kuralların pratiğe dökülmesi elzemdir." diyen Temkov, "Bu Makedonya'nın ahlaki gelişimi açısından çok büyük bir karardır. Çağdaş yaşamın en önemli ihtiyaçlarından biri ahlak eğitimidir. Son dönemlerde insanın başına birçok musibet geldi. Gerek kültürel hazımsızlık, doğaya karşı saygısızlık, insanın insana karşı duyarsızlığı gibi çok büyük değişimler oldu. Bu nedenle ahlak dersi insanların iyiyi kötüden ayırması için önemli bir vasıta. Ahlak dersinin 6. sınıftan başlayarak çocuklara okutulması son derece önemlidir. Kısa sürede olmasa bile en azından orta vadede bu dersin ürün vermeye başlayacağından eminim".¹⁷⁶

Bakanlığın bu kararından sonra bu uygulama günümüze kadar devam etmektedir. Müslüman öğrencilerin ders kitapları, Makedonya İslam Birliği tarafından hazırlanarak Makedonya Eğitim ve Bilim Bakanlığı onayından geçtikten sonra okutulmaya başlandı. Ahlak dersinde, Ahlaki konular ve temel dini bilgiler okutulmaktadır.

¹⁷⁵ Halil Ömer, *Okullara Ahlak Dersi Giriyor*, ZAMAN, 17 Şubat 2010, Üsküp, s.6.

¹⁷⁶ Halil Ömer, *a.g.e.*, s.6.

9. Özel Okullarda Din Dersi

Makedonya Cumhuriyeti'nde devlet okulları ile beraber özel okullarda bulunmaktadır. Bu okullar Eğitim Bakanlığına bağlı olarak faaliyet göstermektedirler.

Makedonya'da özel okullar ve özel dini okullar (medreseler) özel eğitim sektörünün bir parçasıdır ve özel eğitim sektörüne uygulanan bunlara da uygulanmaktadır. Bu okulları açmak isteyenler gerekli belgelerini ve okul açma gerekçelerini devlete sunmak zorundadır. Eğer okul; tüzüğü, gerekli belgeleri, binası ve öğretmenleri itibarıyla eğitim sisteminin kendisinden istediği standartları sağlamışsa ve bulunduğu bölgede bir boşluğu dolduracaksa genelde izin verilmektedir

Özel okullar yerli kişiler ve kurumlar tarafından açılacağı gibi yabancı kişi ve kurumlar tarafından da açılabilmektedir. Ücretli olan bu okullar, öğrencileri sınav yava tabi tutarak kabul etmektedir. Programlarında eğitim Bakanlığının belirlediği derslerle beraber bazı ek dersler de verilmektedir. Bu okullarda din dersinin olması da söz konusudur. Din dersi, dini içerikli olmayan okullarda seçmeli ders olarak programda yer almaktadır

10. İsa Bey Medresesi

Osmanlı döneminde açılıp, bazı dönemlerde eğitime ara vererek 1984'te tekrar öğretime başlayan İsa bey Medresesi, Makedonya'nın bağımsızlığından sonra sayıları artarak toplam iki erkek üç kız olmak üzere beş şubesi bulunmaktadır.

Üsküp İsa Bey Erkek Medresesi,

Üsküp İsa Bey Kız Medresesi,

Kalkandelen İsa Bey Kız Medresesi,

Gostivar İsa Bey Kız Medresesi,

İştîp Hamidiye Erkek Medresesi (İsa Bey Medresesinin Şubesidir), Giderleri Türkiye'deki bir vakıf tarafından karşılanmaktadır.

Dört yıl süren eğitimde okutulan dersler şunlardır:

Kıraat, Akaid, Fıkıh, Fıkıh Usulü, Tefsir, Hadis, Ahlak, İmamat/Da've, Tarih, İslam Tarihi, Osmanlı Tarihi, İslam Kültür ve Medeniyeti Tarihi, Hat Sanatı, Türk, Arnavut, Makedonca, İngilizce ve Arapça dil ve edebiyat dersleri, Coğrafya, Bijoloji, Psikoloji, Mantık, Sosyoloji, Pedagoji, Felsefe ve İslâm Felsefesi dersleridir.¹⁷⁷ Son sınıftaki öğrenciler uygulama dersinde Makedonya'nın her bölgesinde imamlık yapıp, belirli gün ve gecelerde sohbetler düzenlemektedirler.

Müfredatta devlet liselerindeki zorunlu derslerin Medreselerde okutulmasına rağmen bazı dönemlerde Makedonya Eğitim ve Bilim Bakanlığı tarafından denklik verilmemiş, mezunlar üniversiteye kayıt sırasında sıkıntılar yaşamışlardır.

11. Din/ Ahlak Dersi Kitapları

Makedonya Cumhuriyeti'nde Eğitim Kanunun 26. maddesine göre: *“ders planlarını ve programlarını Eğitimi İlerletme ve Geliştirme Bürosu hazırlar, pedagoji hizmetlerine teklif edilerek Makedonya Eğitim ve Bilim Bakanı kabul eder”*¹⁷⁸.

Din eğitimi söz konusu olunca hangi kitabın, neyin din dersi kitabı olacağını düzenleyen yasal bir zemin yoktur. Böyle bir ortamda okulların ve din dersi öğretmenlerinin kitap seçimini ve kitabın hazırlanmasını nasıl gerçekleştirdikleri sorusu gündeme gelmektedir. Dini birlikler bir komisyon kurarak Makedonya İslam Birliği ayrı Makedon Ortodoks Kilisesi ayrı ders programı ve kitaplarını hazırladıktan sonra Makedonya Eğitim ve Bilim Bakanına sunularak bakanın onayı alınır. Ders kitaplarının ücretleri okul tarafından karşılanmaktadır. Okul tarafından alınan din dersi kitaplarını öğrenciler kullanmakta ve daha sonra okula iade etmektedir. Ders konularına göre farklı kitaplarından da faydalanılmaktadır. Makedonya Cumhuriyetinde eğitim dili Makedonca, Arnavutça ve Türkçe olduğu için, din dersi kitaplarının hazırlanması da bir sorun oluşturdu. Çünkü Makedonca ve Arnavutça din dersi kitapları hazırlanmıştır.

¹⁷⁷ Bajrami, a.g.e., s. 139.

¹⁷⁸ Gagovska, Bojna, *Osnovni na Opštestvenoto Ureduvanje*, Bitola 2007, s.155.

12. Din Dersi Öğretmeni

Makedonya Cumhuriyeti'nde din dersi öğretmeninde aranan ilk ve en önemli şart öğrencinin inancını paylaşmış olmasıdır. Öğretmenlerin bilimsel tahsil görmeleri yanında ait oldukları dinî birlikler ve inanç esasları hakkında da bilgi sahibi olmaları gerekmektedir. Din dersi öğretmenin okullarda din dersi verebilmek için Makedonya Cumhuriyeti dinî birliklerinin de onayını alması gerekli olabilir. Çünkü her ne kadar din dersinin anayasada sağlam bir statüsü olamasa bile, devlet dinî birliklerle ortaklaşa hareket etmektedir. Ancak devlet okullarında din dersi branş öğretmenlerinin istihdamında bazı problemlerin olduğu bir gerçektir. Makedonya Cumhuriyeti İslam Birliği tarafından verilen bilgilere göre, bazı okullara tahsis edilen öğretmen kadrolarına gerekli olan din dersi branş öğretmenini almayarak bu derse yeterince önem verilmediği gözlenmektedir. Hatta okulların çoğunda din dersi veren öğretmenlerin çoğunun Eğitim ve Bilim Bakanlığı tarafından alınması gereken çalışma izni yoktur.¹⁷⁹

2002/2003 eğitim öğretim yılında Makedonya Cumhuriyeti Eğitim ve Bilim Bakanlığı ile dinî birlikler arasında yapılan sözlü anlaşmaya göre öğretmenlerin maaşının dinî birlikler tarafından karşılanması öngörülmüştür. Fakat ne İslam dinî birliği ne de Makedon Ortodoks Kilisesi öğretmenlerin maaşlarını ödememiştir.

2008/2009 eğitim öğretim yılında ise Makedonya Cumhuriyeti Eğitim ve Bilim Bakanlığı, öğretmenlerin maaşının devlet tarafından karşılanacağını bildirdi ve öyle de olmuştur.¹⁸⁰

13. Üsküp İslami Bilimler Fakültesi

1997/1998 Eğitim öğretim yılında eğitime başlayan Üsküp İslami Bilimler Fakültesi, Makedonya İslam Birliği yüksek kuruluşudur. Bu fakültenin faaliyete geçmesiyle, Makedonya Cumhuriyeti İslam Birliği, dini eğitim açısından Müslümanların

¹⁷⁹ Arif Kadir, a.g.e., Selimoski ile yapılan mülakat. S.71.

¹⁸⁰ Arif Kadir, a.g.e., s.72.

daha yüksek seviyelere çıkması ve çağımızın ihtiyaçları doğrultusunda yetişmesini sağlamış olacaktır.¹⁸¹

İslam Birliği eğitim müdürü Şakir Fetahu konuyla ilgili şunları ifade etmiştir:

“İslami Bilimler Fakültesi, Makedonya Cumhuriyeti İslam Birliği'nin yüksek öğretim kadroları ihtiyaçlarını karşılayacaktır. Bu suretle, şimdiye kadar bu topraklarda süregelen ve çağımızın ihtiyaçları doğrultusunda İslam'ın ilmi açıdan değerlendirilmesi gibi bir geleneğin bundan böyle de devam etmesi sağlanmış olacaktır. Bu geleneğin sürdürülmesi sayesinde de, bize atalarımızdan değişik ideoloji ve görüşlerden olumsuz açıdan etkilenmemesi temin edilecektir. İslami Bilimler Fakültesi, kuruluş amaçları doğrultusunda, İslam dininin esası olan Kur'an ve Muhammed (a.s)'ın hayatını ve öğretisini daha doğru öğrenmek mümkün kılacaktır. Kuruluş amaçları nazarı dikkate alınırsa, İslami Bilimler Fakültesinin tarihi seyri içerisinde bu topraklarda yeni bir kuruluş olduğu söylenebilir. Bu fakülte, İslami eğitim açısından Kur'an kursları, mektep, medrese ve benzeri eğitim kurumlarının bir üst basamağını teşkil etmektedir ve İslam Birliği'nin bu sahadaki faaliyetlerinin daha da yoğunlaşmasına vesile olacaktır.”

1997/1998 Eğitim öğretim yılında 21 örgün ve 16 açık öğretim olmak üzere 37 öğrenci kayıt yaptırmıştır.¹⁸² 2014/2015 Eğitim Öğretim yılında mezun sayısı 35 tir.

13.1. Müfredat;

- 1.sınıf: Kur'anı Kerim, Tefsir, Hadis, Kelam, Fıkıh, Arapça, Arnavutça, İngilizce,
2. Kur'an, Tefsir, Hadis, Kelam, Aile Hakları, Arapça, İngilizce, Türkçe, Dinler Araştırması, İslam Medeniyeti, İslam Vakıf Miras Hakları,

¹⁸¹ El-Hilal Gazetesi, Üsküp, Temmuz,1997.

¹⁸² İlk Nesil Fakülte Talebeleri Eğitime Başlıyor, Üsküp İslami Bilimler Fakültesi Komisyonu, El- Hilal, 1997.

3. Kur'an, Tefsir, İslam Kanun Hakları, İslam Medeniyeti, Felsefe Tarihi, Arapça, Türkçe, Osmanlı Türkçesi.

4. Kur'an, Arapça, Fıkıh, İslam Felsefesi, Osmanlı Türkçesi, Oryantalizm, İslami Sivil Haklar, Bilgisayar.

14. Makedonya'da Yaygın Din Eğitimi

Anayasasında Makedonya'nın laik bir devlet olduğu belirtilmektedir. Anlam ve mahiyeti henüz açığa kavuşturulmadığından özellikle dinî kurumlar söz konusu olduğu zaman bu kavramın gündeme getirildiği görülmekte ve bu bağlamda özellikle de yönetici kesim tarafından çeşitli düşünceler ortaya konmaktadır.

Laiklik bütün dindar vatandaşlar için bir güvencedir ve devlet bir başkasının özgürlüğüne müdahale etmediği müddetçe bireyin inandığı dininin gereklerini özgürce yerine getirebilmesi hakkını garanti altına almış olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Makedonya'daki camilerde, Müslüman halkın Kur'an öğrenmeleri ve dinî bilgileri elde etmelerinin anayasal olarak bir sıkıntı oluşturmayacağı açıktır. Hatta devlet, hem Müslüman hem Hristiyan vatandaşlarının dinlerini öğrenebilmeleri için mabetlerinden daha çok yararlanabilmeleri yolunda her türlü kolaylığı gösterir ve gerekli düzenlemeleri yaparak halkını bu konuda rahatlatır.¹⁸³ Ek 5.

14.3. Yaygın Din Eğitimi Yeri Olarak Camiler

Makedonya'nın bağımsızlığından sonra, inşa edilen cami sayılarında da artış olduğu gözlenmektedir. Halen, Makedonya'da 512'nin üzerinde cami faaliyet göstermektedir¹⁸⁴. İslam'ın ilk dönemlerinden beri yaygın din eğitimi mekânı olarak camiler önemli bir görev ifa ederler. Makedonya'da da İslam'ın zuhuru ile başlayan cami inşaatları ile din eğitimi de yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Bu eğitim faaliyeti yüzyıllar boyu devam ederek günümüze kadar gelmiştir. Ek 6.

¹⁸³ El-Hilal Gazetesi, Üsküp, Temmuz, 1997.

¹⁸⁴ Şehabi Becudin, *İslam Birliği ve Kuruluşları*, Üsküp, 1991, s.56.

Din eğitim-öğretimini camilerde yürütenler imamlardır. İmamlar namaz kıldırmakla beraber Cuma günleri, mübarek gece ve günlerde (cemaatin diline göre), cami cemaatinin sorularını cevaplandırır, ilmihal bilgilerini cemaate aktarırlar.

Makedonya’da camilerde faaliyet gösteren Kur’an kursları vardır. Bu Kur’an kurslarının çoğu yaz Kur’an kurslarıdır. Fakat faaliyette olan birçok Kur’an kurslarının oturmuş, planlı bir eğitim programları bulunmamaktadır. Sadece, Kur’an’ı yüzünden okumayı ve bazı dinî bilgileri öğretiyorlar. Bununla beraber bağımsızlığın ilk yıllarından bu yana yüze yakın Kur’an kursu faaliyette olmuştur.¹⁸⁵ Günümüzde Makedonya Cumhuriyeti İslam Birliğine kayıtlı Kur’an Kursları mevcuttur.¹⁸⁶

15. Kur’an Öğretimi Faaliyetleri

Günümüzde Makedonya Cumhuriyeti İslam Birliğine kayıtlı Kur’an Kursları olmakla beraber sivil toplum kuruluşları tarafından açılan Kur’an Kursları da mevcuttur. Osmanlı döneminden günümüze kadar uygulanan bir faaliyet de evlerde Kur’an öğretimi olmuştur, özellikle Osmanlı döneminden sonraki süreçte şartlar gereği bu uygulamaya daha çok ihtiyaç duyulmuş ve uygulanmıştır. Yetişkin hanımlar, az da olsa camilerde Kur’an okumayı öğrenmekle beraber, çoğu hafız, hoca hanımların evlerinde öğrenmektedirler. Son yıllarda camilerden izin alınarak, ramazan aylarında her gün, onun dışında haftada bir gün olmak üzere mukabele okunmaktadırlar. Mübarek gün ve gecelerde, İslam Birliği tarafından programlar düzenlenmekle beraber, İsa Bey Kız Medresesi hoca ve öğrencilerinin de katıldığı, belirli camilerde hanımlara özel faaliyet yapılmaktadır. EK.7

Sivil toplum kuruluşları, Kur’an Kursları açmakla beraber önemli gün ve gecelerde özellikle Türkiye’den davet edilen hocaların katılımıyla programlar düzenlemektedirler. Ek 7.

¹⁸⁵ *Kur’an Kurslarda İslam Din Dersleri İçin Öğretim Programı*, Eylül, Üsküp, 1997.

¹⁸⁶ <http://www.bim.org.mk/kollumna/bardhi.htm> 06.02.2010.

SONUÇ

Çalışmamızda ; Makedonya'nın tarih boyunca geçirmiş olduğu siyasi, sosyal ve kültürel olaylar bir yüksek lisans tezi yaklaşımıyla ele alındığında eğitim bakımından özellikle din eğitimi bakımından şu noktalar dikkat çekicidir.

Ülkenin Osmanlı yönetimine girdiği (1389-1912) Osmanlı yönetiminde bütün yerleşim merkezlerinde maddi imar yapılarının yanında eğitim kurumlarının da medreselerin de açıldığının görüyoruz. Bu medreselerde ilgili bölümde yazdığımız gibi Anadolu medreselerinin programları uygulandığı anlaşıyor. Ayrıca camilerde yaygın eğitim faaliyetleri gösterilerek öğrenim yaşı dışındaki halkın da eğitimi yapıldığı görülüyor. Yaklaşık 500 yıl süreyle istikrarlı bir dönem geçirmiş olmasında örgün ve yaygın eğitim kurumlarının rolü büyüktür.

Kraliyet dönemi (191-1945) Yugoslavya dönemi (1945-1991) ve Makedonya cumhuriyeti dönemlerinde örgün ve yaygın eğitim kurumları olmakla beraber din eğitimi kurumları açısından zaman zaman sıkıntılı dönemler olduğu görülmektedir.

Çalışmalarımızın sonucunda ülkenin sosyal, ekonomik ve demokratik gelişmeleri de dikkate alınarak kendi iç dinamikleri ve komşu ülkelerdeki gelişmeler ayrıca dünyanın gelişmiş bazı ülkelerinde din eğitim ve öğretimine nasıl yer verdiği dikkate alınırsa Makedonya'da da örgün ve yaygın din eğitimi öğretiminin zaman içinde doğru ve yeterli bir şekilde oluşması için şu yaklaşımlarda bulunması gerektiğini düşünmekteyim.

Din eğitimini nerede ve nasıl verileceği konusu bütün ülkelerde tartışılmaktadır. Din eğitimi aile tarafından mı, devlet tarafından mı, yoksa dernekler vakıflar ve ya cemaatler gibi gönüllü kuruluşlar tarafından mı verileceği konusu her ülkenin kendi tarihi, sosyal ve hukuki gelişmelerine göre belirlenmektedir. Bu anlayış uluslararası hukuka da yansımıştır.

Birleşmiş milletler genel kurulu tarafından 20 kasım 1989 tarihinde kabul edilen “çocuk haklarındaki sözleşmenin 14 maddesinde çocuğun düşünce, vicdan ve din özgürlüğü şu şekilde belirlenmişti:

- 1- Taraf devletler, çocuğun düşünce, vicdan ve din özgürlükleri hakkın saygı gösterirler.¹⁸⁷
- 2- Taraf devletler anne babanın ve gerekiyorsa yasal vasilerinin çocuğu yeteneklerinin gelişmesiyle bağdaşır biçimde haklarının kullanılmasında çocuğa yol gösterme konusundaki haklarına yol ve saygı gösterirler.
- 3- Bir kimsenin dinini ve inançlarını açıklama özgürlüğü kanunla öngörölmek ve gerekli olmak kaydıyla yalnızca kamu güvenliği, düzeni, sağlık, ahlaki ya da başkalarının temel hak ve özgürlüklerini korumak gibi amaçlarla sınırlandırılabilir.

Makedonya devleti tarafından Bu maddeler 27 Şubat 1997 yılında kabul edilmiş daha sonra diğer prokoller ve protokol oniki ise 11 Mayıs 2004 değiştirilerek kabul edilmiştir.

Kısacası devlet anne babanın uygun biçimde uygun biçimde yönlendiriciliğine tabi olarak çocuğun düşünce vicdan ve din özgürlüğüne saygı gösterir, anne babanın çocuklarının dini terbiyelerini belirleme ve yol gösterme hakkına sahip olduğu birçok kültürde sahip olunmuş bir prensiptir. Temel din ve vicdan hürriyeti hakkını çocuklara ebeveynin isteğı yetişkin insanlara da kendi istekleri doğrultusunda örgün eğitimin her kademesinde din öğretimi yapmanın yanında örgün eğitimi dışında kalan alanlarda da özgür bırakılması gerektiğı insan hakları sözleşmesine göre sözleşmeye imza atan bütün ülkeler tarafından 4 Kasım 1950 tarihli Avrupa insan hakları sözleşmesine göre “*Devlet eğitim ve öğretim alanında yükleneceğı görevlerin yerine getirilmesinde ana ve babanın bu eğitim ve öğretimi kendi, dini ve felsefi inançlarına göre yapılmasını sağlama haklarına saygı gösterir*”¹⁸⁸

Bütün ülkeler kendi şartlarının da dikkate alarak din eğitim ve öğretimi okulların bütün kademelerinde yetismekte olan çocuklara kazandırmak için insan değerinin özgür ve demokratik bir toplumda ortaya çıkabileceğı gerçeğini düşünerek aşağıdaki maddeler ışığında din eğitimi yapmanın gerektiğı kabul edilmektedir. “dinlerin ve ahlaki değerlerin

¹⁸⁷ Ayhan Halis, “*Din Eğitimi ve Öğretimi: 21. Yüzyılda Beklentiler*”, 21. Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi, Dem Yay., İstanbul 2004, s.240.

¹⁸⁸ Ayhan Halis, a.g.e., s.240.

genel okul müfredat programının bir parçası olarak kabul edilmesini esas alarak okullarda şöyle düzenlemeler yapılabilir.

Din eğitimi genel okul müfredat programının bir parçasıdır bir ayrıntı değildir.

Din eğitiminin kesin anlamı okul kitaplarında tanımlanan dinler dikkate alınarak düşünülmelidir. Konuları yüzeysel olarak anlatmak doğru değildir. Müfredat programının ele aldığı görevin ciddiyeti orijinal kaynakların okunması gerektiğini dikkate almak gerekir. Kuran ve incilin direk olarak okunması gibi. Dini ve ahlaki prensiplerin kaynağı gerçek bir hoşgörü ortamı sağlamaktır. Çok dinli ve çok kültürlü bir toplumda her dinin temel bilgileri okullarda kazandırılmalıdır. Genç insanlara dinin hoşgörü uygulamasının örneği olarak ülkede farklı dini inançlarının yaşadığı fikrini vermek kişi kendi din ve vicdan anlayışına saygı gösterilmesini istiyorsa başkasının din ve vicdan hürriyetine saygı göstermesini öğrenmelidir.¹⁸⁹

Çağımızın düşünürleri kültür eğitim, sosyal ekonomik seviyesi ne olursa olsun her toplumun içinde bulunduğu olumsuzlukları aşarak sağlıklı, huzurlu, ve güvenli bir toplum ortamında yaşanması açısından din ve din eğitimine özel önem vermektedirler. Ekonomik bakımdan gelişmiş ülkelerin sosyal psikologları yaptıkları araştırmanın sonuçlarını şu şekilde açıklamaktadırlar. “bilimin ilerlemesini gençlerin eğitiminde garip bir ikilik yaratmıştır. Çocukları okulda ampirik düşünceyle eğilmekte onlara dünyanın maddesel nedenler etkilerle yönetildiği biçimde oldukça tutarlı bir görüş işlenmektedir, sonra sokağa çıktıklarında bilimin icatlarını kullanan teknoloji ürünleriyle sarılmış bulurlar böylelikle bilimsel metotların otoritesini onaylamış olurlar oysa o öğrencilerin büyük çoğunluğu en azından bir dinin ve mezhebin ismen de olsa üyesidir. İlimdeki bütün gelişmelere rağmen bugün hiç kimse dinin sonun geldiğini iddia edemez. Böyle tahminler 19 yüzyılda kulağa hoş gelebilirdi.¹⁹⁰

Woltere’den Marksa değin tüm aydınlanma düşünürleri dinin fetişsizimden ve en mistik boş inançlardan ibaret olduğuna dolayısıyla da 20. yüzyılda ortadan kaybolacağına inanıyorlar, ve bilimin insan oğlunu uğraştıran tüm sorunların üstesinden gelebileceğini

¹⁸⁹ Nipkow Karl Ernest, *Avrupa Birliği Anlayışı Çerçevesinde Almanya’da Din Eğitimi*, Din Eğitiminde Yeni Yöntem Arayışları Uluslararası Sempozyum Bildirileri, İstanbul 2001, s.66.

¹⁹⁰ Milosz Czesław, *“Dinsel Hayatın Gücünün Kaderi”*, Yüylün Sonu, Editör: Nathan Gardeles, s.33.

düşünüyorlardı. Ancak tüm bu düşüncelerin boşa çıktığı insanlığın dinsel canlanmanın, dine dönüşün her gün bir yenisi ile evrensel bir olgu olarak karşılaştığı görülmektedir.¹⁹¹

Günümüzün psikoloji sosyoloji ve tarihi araştırmaları sonucunda varılan genel anlayışa göre insanın kendini ve kendi dışında kalan insanları ve doğal çevresini doğru bir şekilde tanıması bütün bunlarda tutarlı ve sağlıklı ilişkiler yürütebilmesi için eğitim kurumunun bütün kademelerinde şu dört alanda doğru bilgi ve tatmin edici inanç değerlerine ulaşılması gerekir.

1. İnsanın kendini tanıması (biyoloji ve psikoloji ışığında)
2. Fizik ve sosyal çevresini doğru tanıması(fizik ve sosyoloji açıklamaları ışığında)
3. Ben üstü alem (Allah'ın varlığı ve birliği inancı, din bilgisi ve kelim ilmi ışığında)
4. Ölüm ötesi hayat, ahret inancı (ölümden sonra dirilip dünyadaki her türlü olumsuz ve olumsuz eylemlerin mutlak adalet ortamında hiçbir haksızlığa ve zulme uğramadan karşılığının verileceği bir ebedi alem inancı).

Bu alanlarda her yaştaki insana anlayacağı ölçülerde fizyolojik, psikolojik, zihinsel ve ruhsal gelişimi dikkate alınarak bilgiler ve davranışlar kazandırılması örgün ve yaygın eğitimi vazgeçilmez esasları olmalıdır.¹⁹²

Ülkede Almanya İngiltere ve Türkiye'nin örgün ve yaygın eğitimde yapmakta oldukları din eğitimi ve öğretimini dikkate alarak ülkenin şartlarına göre seçmeli olarak din öğretimi yapmasının program içine alınması bilimsel açıdan doğru ve yerinde olacaktır. Ancak ülkede Hristiyan ve Müslüman topluluklar olduğuna göre bu dine mesnup çocukların sayısal durumu dikkate alınarak dersler Hristiyanlık ve Müslümanlık sınırları şeklinde olabileceği gibi okulun çoğunluğu dikkate alarak herhangi bir dinin öğretimi de yapılabilir. Dil olarak ülkede kullanılan bütün diller göz önünde bulundurulmalıdır.

¹⁹¹ Naisbitt John ve Aburdene Patricia, Megatrends 2000, Değişen Dünyada 1990'lıların On Yedi Hedefi, Çev. Erdal Güven, İstanbul 1990, s.267

¹⁹² Ayhan Halis, "Din Eğitimi ve Öğretimi: 21. Yüzyılda Beklentiler", 21. Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi, Dem Yay., İstanbul 2004, s.234.

Ancak dersin  ğretmenlerinin mutlaka ilgili fakülte mezunu olması; özel alan, genel kültür ve pedagojik formasyon almış en az dört yıllık yüksek okul mezunu olmasına dikkat edilmelidir. Bu seviyenin dışında kalan öğretmenlerden faydalanılacak ise uzun süreli hizmet içi eēitimden geçirilmesi gerekir.

KAYNAKÇA

AĞANOĞLU Yıldırım, *Üsküp Kitabı*, Fide Yay., İstanbul 2008.

AYDEMİR Yaşar, Makedonya Ohri Arşivi Türkçe Yazmalar Kataloğu, Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 2007/41.

Ana Britannica, Makedonya mad., Ana Yayıncılık, 1987. IV.

ARİF Kadir, Bağımsızlıktan Günümüze Makedonya’da Din Eğitimi 1991-2010, “*Yakup Selimoski ile yapılan mülakat.*” Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2010.

ARMAOĞLU Fahir, XX. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1988.

ARUÇİ Muhammed, *Üsküpte Meddah Medresesi*, Balkanlar’da İslam Medeniyeti Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri, Sofya 2000.

ARUÇİ Muhammed, *İki Dünya Savaşı Arası Makedonya’da İslami Eğitim Müesseseleri* -3, sayı:15, Üsküp, 2006.

ARUÇİ Muhammed, *İki Dünya Savaşı Arası Makedonya’da İslami Eğitim Müesseseleri* -1, Köprü Dergisi, Sayı 13, Üsküp 2006.

ARUÇİ, Muhammed, *İki Dünya Savaşı Arası Makedonya’da İslami Eğitim Müesseseleri* -2, Köprü Dergisi, Sayı 14, Üsküp 2006.

ARUÇİ Muhammed, *Kemal Aruçi mad.*, **DİA**, cilt: 25, İstanbul, byy.

ARUÇİ Muhammed, *Hfz. Cavid ef.İbrahimi’nin Hafızlar Ekolü*, El-Hilal, Üsküp 1991.

ARUÇİ Muhammed, *Eski Yugoslavya II*, Günümüz Dünyasında Müslüman Azınlıklar, Sempozyumlar/Paneller 3, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1998.

ASANİ Eljesa, *Makedonya’daki Medreseler ve İsa Bey Medresesi*, Yayınlanmamış Tez, Bursa 2010.

ÂSİM Salih, , *Üsküb Tarihi ve Civarı*, Sadeleştiren: Süleyman Baki, Rumeli Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul 2004.

AYHAN Halis, “*Din Eğitimi ve Öğretimi: 21. Yüzyılda Beklentiler*”, 21. Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi, Dem Yay., İstanbul 2004.

AYVERDİ Ekrem Hakkı “Yugoslavya’da Türk Abideleri ve Vakıfları”, *Vakıflar Dergisi*, TTK Basımevi Ankara 1956.

AYVERDİ Ekrem Hakkı, *Avrupada Osmanlı Mimari Eserleri: Yugoslavya 1899-1984*, İstanbul : İstanbul Fethi Derneği 1981.

BAJRAMİ Musli, *Periudha Historike E Medrese Se İsa Beut*, Shkup, 2005.

BALTACI Cahit, *XV.-XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Medreseleri*, İFAV yayınları, İstanbul, 2005.

BOZKURT Giray Saynur, *Tito Sonrası Donemde Eski Yugoslavya Bölgesindeki Türkler Ve Müslümanlar*, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, X/2, İstanbul 2010.

CASTELLANİ Georges, *Balkanların Tarihi*, Türkçeye çev: Yaraman-Başbuğ Ayşegül, Milliyet Yay, Ankara 2000.

CVİTKOVIĆ İvan, "İslamic Community in the SFRY", *Moslems in Yugoslavia*.

ÇELEBİ Evliya, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, İstanbul 1970.

DANIŞMEND İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Kronolojisi Tarihi*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1971.

İlk Nesil Fakülte Talebeleri Eğitime Başlıyor, Üsküp İslami Bilimler Fakültesi Komisyonu, El- Hilal, Üsküp 1997.

DURİÇ Marka, *Izrnadu Turskog Islami Katoličkog Hrişćanstva, Forımı Bosne*, Sayı 19, Sarajevo, 2002.

DURMUŞ Ahmet, “*Bir Zamanlar Makedonya’da İslam Kültürü*” Makedonya’da Dini Hayat, Avrupa Diyanet Dergisi, İstanbul 2009.

GAGOVSKA Bojna, *Osnovi na Opştstvenoto Ureduvanje*, Bitola 2007.

HACISALİHOĞLU, Mehmet “Makedonya” mad, *DİA*, c. XXVII, 2003.

HALİL Ömer *Okullara Ahlak Dersi Giriyor*, ZAMAN, Üsküp 17 Şubat 2010.

HİFZİJA Hasandedic, “*Hafizi Mostara i Okoline*”, Takvim, Sarajevo 1977.

El-Hilal Gazetesi, Üsküp, Temmuz,1997.

HODZİÇ Dzevad, Vakuf i İslamska Prosvejeta u Naşim Krayevima, İslamska Misano, VI/66, Sarajevo 1984.

İBRAHİMGİL Mehmet, Eski Yugoslavya I, III. Kutlu Doğum İlmi Toplantısı, Günümüz Dünyası Müslüman Azınlıklar TDV, İstanbul 1998, s.163

İNBAŞI Mehmet, Makedonya Sorunu Düünden Bugüne, ASAM, Ankara, 2002.

KOSTOVSKI Stefan, Religijata icrkvata vo socijalističkoto samoupravno opštstvo, Komunist, Skopje 1982.

KUT Şule, *Makedonya ve Sorunları*, Balkanlar'da Kimlik ve Egemenlik, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2005.

KUMBARACI Bogoyeviç, Lidiya, Üsküp'te Osmanlı Mimarî Eserleri, (Çev. Suat Engüllü), İstanbul 2008.

Makedonya Cumhuriyetinin Anayasası, Feniks, Akademski Peçat, Skopje 2000.

Mareşal Tito ve Lazar Kolişevski'nin Beş Yıl Makedonya Halk Cumhuriyeti Merasimlerinde demeçleri, Yay. Makedonya Halk Cephesinin Genel Heyeti, Üsküp,1949.

MEMİÇ Mustafa, *Velika Medresa İ Njeni Uçenici U Revolucionarnom Pokretu*,.

NAİSBİT John-ABURDENE Patricia, Megatrends 2000, Değişen Dünyada 1990'lıların On Yedi Hedefi, Çev. Erdal Güven, İstanbul 1990.

NESİMİ Qani, *Bitola Sicillieri'ne Göre Osmanlı Devleti'nin Himayesinde Bulunan Makedonya Hristiyanlarının Dini Hürriyeti*, Milet ve Nihal Dergisi, IX/2, 2012.

NİPKOW Karl Ernest, Avrupa Birliği Anlayışı Çerçevesinde Almanya'da Din Eğitimi, Din Eğitiminde Yeni Yöntem Arayışları Uluslararası Sempozyum Bildirileri, İstanbul 2001.

NUREDİNİ Mansur, *Makedonya'daki Belli Başlı Ziyaret Yerleri*, Gostivar, 2003.

OSMANÇAVUŞOĞLU Emel Oktay, “Çözölmeyen Doğum Makedonya Sorunu ve Makedonya Türkleri”, Balkan Türkleri, Erhan Türbedar (der.), ASAM yayınları, Ankara 2003.

ÖKSÜZ Hikmet, - OKUR Mehmet, “*Birinci Dünya Savaşı ’nda Balkanlar*”, *Balkanlar El Kitabı, Cilt: I, Tarih*, (Der.: Osman Karatay - Bilgehan A. Gökdağ), Ankara, 2006.

TURAN Ömer, “Balkan Türklerinin Dini Meseleleri”, *Türk Dünyasının Dini Meseleleri*, TDV yay.,Ankara 1998.

PELİDİJA Enes -EMECEN Feridun, İsa Bey Mad. *DİA*, XXII

POPOVIÇ Aleksandar, *Balkanlarda İslam*, İnsan Yayınları, İstanbul 1995.

RECEBİ Süleyman , *Balkanlarda Gelecek Tasavvuru*, Düşünce-Gündem Dergisi, sayı 48. İstanbul 2008.

RIZAİ Husein, *Hüseyin Cozo ve İslami Modernist Düşünce’nin Yugoslavya’ya yansması*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2002.

SAATÇİ Meltem Begüm, *Osmanlı İmparatorluğunun Son Döneminde Makedonya Sorunu*, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, Ankara 2002.

SADAK BEKİR, *Biz Oralarda Kalmalydık*, El-Hilal, IV, 23, Üsküp 1991.

Salnâme-i Vilâyeti Manastır, Vilâyet Matbaası, 1308.

Salnâme-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye 1321.

Salnâme-i Vilâyeti Kosova 1314

SARAÇ Tahsin, *Büyük Fransızca Türkçe Sözlük*, TDK, 1976. PAJAZİTİ Ali, *Geçiş Sürecinde Makeonya Üniversite Gençliği ve Din Olgusu*, Marmara Üniv. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1998.

SMAJLOVIĆ Ahmed, "Muslims in Yugoslavia", Journal (of the Institute of Muslim Minority), Jeddah 1979.

SÖNMEZ Mehmet, Üsküp’te Yaşayan Türklerin Sosyal Hayattaki Durumları, İstanbul Üniv. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1993.

ŞAFAK Yasin, *Bosna Savaşı ve Yugoslavya’nın Parçalanması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010

ŞEHABİ Behicuddin, *İslâm Birliği ve Kuruluşları*, Üsküp, 1991.

TRAYANOVSKI Aleksandar, *Crkovno-Uçilišnite Opštinin vo Makedonija*, Skopje 1988.

USTAV İslamske verska Zayednice Kraljevine Jugoslavije od 9.Jula 1930.

USTAV na Socijalisticka Federativna Republika Jugoslavija, 1946.

VESELİ Hacer Suloca, *Din Eğitimi Devlet Okullarında Devam Edecek mi?*”, Yeni Balkan, 9 Şubat 2009, Üsküp, 2009.

VESELİ Hacer Suloca, *Makedonya Devlet Okullarında Din Dersleri*, Ankara Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2005..

ZEKAJ Ramiz, *Zhvillimi I Kultures Te Shqiptaret Gjate Shekullit XX*, İnstituti Shqiptar I Mendimit Dhe Qyteterimit İslamik, Tirane 2002.

<http://www.bim.org.mk/kollumna/bardhi.htm> 06.02.2010.

EKLER

EK 1- Krallık Yugoslavyası Dönemi Meddah Medresesi Kurucularından
Ataullah Kurtiş ve Medrese Hocaları

EK 2 -Yugoslavya Dönemi İslam Birliği Hafızlık Merasimi 1978

(Hafız Osman Hasani)

EK 3- Yugoslavya Dönemi İsa Bey Medresesi İlk Mezunları

EK 4- Yugoslavya Dönemi Yaygın Din Eğitiminde Kur'an Okumayı Öğreten Kadınlar

Avrupa ya yönelik şoven ve Hirval milleti-
tir. Buna rağmen, 1981 yılından beri, Kosova'da
yapılan mücadele, Avrupa medeniyeti için bir
problem bile teşkil etmeyip, o günden bu yana
orada verilen 2000'i aşkın kurbanlarımız hakkın-
da gerçekçi ve insanî bir tavır alınmamıştır. Yugo-
belirtmeliyiz: Müslümanlar, Balkanlar'da altı asır
hâkimliğini sürdürmüş, fakat hiçbir zaman sizler
gibi oradaki milletlere zulmetmemiş; aksine, on-
ların dinî ve millî hukukuna dair, İslâm çerçevesi
dâhilinde, âdil bir şekilde davranmışlardır. Evet,
dünya nasıl değişirse değişsin; siyasî, içtimai ve

recek hangi mesnede dayamalıyız? Bütün bu
soruların da cevabı, hiç çüpheşiz, basittir: Aşırı
milliyetçi, şoven ve ırkçı davalar ve anlaşmazlıklar
sayesinde, İslâmî varlığımızı ve dinî beraberliği-
mizi unutturmak isteyenlerle mücadele etme-
liyiz...! İşte bizler, ancak bu şekilde, kendi rûhu-
muza, tarihimize, gelecek nesillere, ülke ve insa-
nımıza saygılı olabiliriz. Bunu, özellikle, siyasî
parti yöneticilerimize hatırlatmalıyız...! Müslüman
halkımız da bunu böyle arzu etmektedir... Hulâ-
sa, Yüce Allah da bizlere sonsuz rahmeti ile
tecellî eyler ve bu tecellî sayesinde istiklâl ve
hürriyetimize kavuşuruz...

İKİ DAMLA GÖZYAŞI

MERHÛME SAMİYE ARUÇI

Fotoğrafta gördüğünüz Hanime-
fendi; yaşadığı çok kısa, fakat
verimli ömründe, maalesef bir
"anne" olamadı. Yüce Allah, onu
evlâd sahibi kılmadı. Buna rağmen,
küçücük çocuklara kalbinde büyük
bir sevgi taşıyan bu insan, onları
hep bağrına basardı. Onlara, kendi
öz annelerinden bile daha merha-
metli, daha şefkatli ve sevgi dolu
bir titizlikle davranırdı. Her annenin,
kendi öz evlâdına gösterdiği iti-
nâyı; o, köyümüzdeki bütün mü-
slüman çocuklara aynı ilgiyi gö-
sterme arzusuyla yaşamaktaydı...
Bunlar arasında en küçüğü ben-
dim!... Ömrümde ilk defa ALLAH
Lâfza-ı Celâlini bana sevdirmiş,
kelime-i şehâdeti de öğretmişti.
Okuttuğu yüzlerce talebesi arasın-
da, beni de eteğine alır, "Rabbi
Yessir" ve "İhlâs-ı Şerif" i ezber-
letmişti. Kabrini ziyaretim esnasın-
da, küçücük ellerimle Allahıma yö-
nelip bana ezberlettiğinin tümünü
tertemiz rûhuna hediye eylemi-
ştim.. Vâsil eyle, Yâ Rabbi!

"Sizin en hayırlınız, Kur'ânı
öğrenen ve öğretenidir!" hadîs-i
şerîfi doğrultusunda, yüzlerce ta-
lebe okutup, köyümüze gereken
hizmeti sunmuştur. Bütün bunları
Allah rızasını kazanmak için yap-
mış; dolayısıyla, bölgemiz kadınla-
rının en değerlileri safına girmiştir.
Râbiat'ül Adeviyye misâli Allahına

yönelmiş, hayatını İslâmî ilkeler
için yaşamıştı... Hayatında imânı
ve irşâdi sevdiği kadar hiçbir şeyi
sevmemişti. Henüz pek genç bu-
lunduğu devirlerden son demine
kadar; her yerde, her mecliste, iki
kişi arasında bile fırsattan istifade
ederek hep dinî konular üzerinde
konuşmak isterdi. Her sınıfla düşer
kalkar, muhâtaplarının seviyesine
göre irâd-ı makâl ederdi.

1991 yılının 17 mayısı, Vrapçı-
şte'de yaşayan müslüman çocu-
klar için unutulamayacak kadar çok
acı bir gündür. Bu gün, dinî eğiti-
me âşık olan küçücük yavrularımız
büyük bir musibetle karşılaşmış-
lardır. Köyümüzün, belki de böl-
gemizin en kıymetli ve saygı değer
din muallimini, Samiye hanımı kay-
betmişlerdir. Merhûme, altı ay ya-
tağının esiri olmuş; mübtelâ oldu-
ğu kanser hastalığından kurtula-
mıyarak, mezkûr tarihe tesaduf
eden Cuma günü, sabah namazını
müteakip, saat 7,30'da, son nefesini
ikmâl ile gözlerini yummuş,
fânî hayattan el çekerek Rahmet-i
Rahmân'a kavuşmuştur. Ne yazık
ki, aramızdan ayrılıp gitti ve yeri
boş kaldı... 39 senelik kısa bir
hayatta gösterdiği faaliyetleriyle,
kolayca telâfi edilmez bir insandı.
Bizlar gibi küçücük yavrulara Kelâ-
m-ı ilâhî'yi öğretecek de kalmadı.

Bu günün acısını bizler, hayatımız
boyunca hissedecek, bu büyük fac-
cia ve musibet yüzünden kanlı yaş
dökeceğiz. Yetimâne figanlar içeri-
sinde kıvranıp kalacağız. Çünkü,
bizlerin de parıldayan yıldızımız
söndü... O, Cennet bağını ihtiyar
edip, bizimki burada harâbe dön-
dü. Cenaze merasimine iştirak
eden kalabalık, talebelerinin AL-
LAHU EKBER sadalarıyla vedala-
şması, onun izinde herkesi ağlatıp
çoşturmuştu. Ne büyük heybetti,
hele Allahım, parmaklar üstünde
yüzen o tâbü'l... Nimetti, vermişti
bize Yaratan, kadrini bilmedik, fa-
kat çok yaktı...!

Sevgili anam:

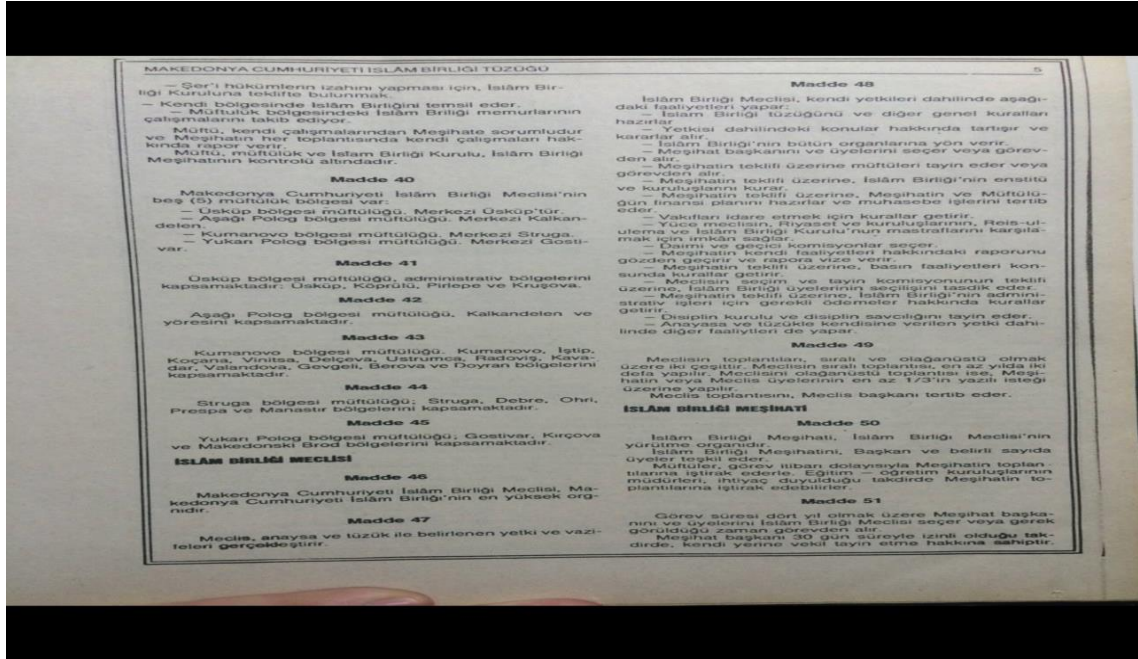
**Makamın Tanrı'nın Cenneti
olsun!**

**Yattığın bu toprak rehmetle
dolsun!**

**Âmin...
Nurhan A.**

„El-Hilal“ Ağustos 1991 • Safer 1412 h.

EK 5 -Makedonya İslam Birliği Tüzüğü

MAKEDONYA CUMHURİYETİ İSLAM BİRLİĞİ TÜZÜĞÜ

Madde 16

Özel evlerde yapılan dini ibadetler, özel iç tüzükte belirlenir.

İSLAM BİRLİĞİNİN MÜLKİYETİ (MAL VARLIĞI)

Madde 17

İslam Birliği'nin mülkiyeti aşağıdaki kaynaklardan müteşekkildir:

- İslam Birliği'nin kuruluşlarına ait vakıf, menkul ve gayri menkul mallar ve bu mallardan elde edilen gelirler.
- Zekat, sadakat-ül fitr ve kurban derhleri gelirleri.
- İslam Birliği mensuplarının sürekli ödenekleri ve bağışları.
- Hediye ve vasiyetlerle yapılan bağışlar.
- Özel fonlar ve gelirleri.
- İslam Birliği tarafından kâr payı esasına dayanan kurulların gelirleri.
- Din hizmetleri gelirleri, administrativ ödenekleri.
- Diğer gelir ve bağışlar.

Madde 18

İslam Birliği, arzu eden her fiziki ve tüzel kişinin mali üzerinde vakıf kurabilir.

Vakıf kurma kararı, Makedonya Cumhuriyeti İslam Birliği Meşihatı'nın vereceği izinden sonra yürürlüğe geçer.

Madde 19

Vakıfname'nin kuralları, ger'i hükümlere bağlı olarak gerçekleştirilmelidir. Vakıfname veya onun bazı bölümleri İslam Birliği'nin belirlediği hedefler doğrultusunda faaliyet yapmamaya bağladığı andan itibaren, İslam Birliği Meşihatı, getireceği kararla bu faaliyetleri durdurabilir ve vakıfın mülkiyetini ger'i hükümler dahilinde kullanabilir.

Vakıfnameye sahip olan veya olmayan vakıflara (teamül-i kadim) da aynı şekilde hareket edilecektir.

Madde 20

İslam Birliği'nin mülkiyeti, sadece bu kuruluşun hedefleri doğrultusunda kullanılabilir. Bunun dışında başka amaç ve gayeye kullanılmaz.

İslam Birliği mülkiyetinin kullanılma usullerini İslam Birliği Meclisi tarafından tespit edilir.

İSLAM BİRLİĞİNİN ORGANİZASYONU VE YAPISI

Madde 21

Faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi için İslam Birliği kendi organlarını, kuruluşlarını ve memurlarını görevlendirir.

İslam Birliği'nin organları, kuruluşları, vakıfları ve fonları faal taraf mahiyetindedir.

Madde 22

İslam Birliği'nin organları şunlardır:

- İslam Birliği Kurulları

- Müftülük

Makedonya Cumhuriyeti İslam Birliği Meclisi İslam Birliği organları toplantılar yapmakta faaliyetlerini sürdürüyor ve yekün üyelerin 2/3'sinin toplantıya katılması suretiyle kararlar alınabiliyor. Toplantıya yekün üyelerin % 50'sinden fazlasının evet oyu ile karar alınabiliyor.

Madde 23

İslam Birliği Kurulları'nın kendi mühürü vardır ve mühürdeki metin bölümü üç dilde yazılır. Mühürdeki dillerin sıralanışı, İslam Birliği Meşihatı kararıyla yapılır.

Madde 24

İslam Birliği'nin kuruluşları şunlardır:

- İmam-hatip liseleri (medreseler)
- İlahiyat Fakültesi
- İslam Enstitüsü
- İlmî araştırma merkezleri
- Kütüphaneler
- Arşivler
- Müzeler
- Yardımşama, kültür, sağlık kuruluşları

Ticarî, imalf ve turistik şirketleri vb.

İslam Birliği kuruluşlarının mühür metni üç dil üzerindedir.

Mührün metni ve mühürdeki dillerin sıralanışı, Makedonya İslam Birliği Meşihatının kararıyla belirlenir.

Madde 25

İslam Birliği memurları; dîni, eğitimsel, administrativ, ilmi ve diğer görevleri ve yükümlülükleri yerine getiren ve gerçekleştiren kişilerdir.

Madde 26

Faaliyetleri seri at prensiplerine ters düşmeyen der- vişler, İslam Birliği çerçevesi dahilinde belirli tarikat- lerde teşkilatlandırılır. Bu teşkilatlar, mensubu oldu- kları İslam Birliği Kurullarının kontrolü dahilindedir.

İSLAM BİRLİĞİ ORGANLARI

1. Cemaat kurulları

Madde 27

Cemaat kurulu, İslam Birliği Kurulu'nun esas orga- nıdır.

Cemaat kurulu imam, mütevellî ve cemaatten üç (3) veya daha fazla temsilcilerden oluşan kişilerden oluşur. Cemaat kurulu imam, hâric, İslam Birliği Kurulu iç tüzüğü'nün belirlediği kuralları çerçevesi dahilinde, bizzat cemaat tarafından seçilir.

Madde 28

Cemaat, ibadetlerini beraberce yerine getiren belli bir bölgenin müslümanlarından ibaret olan topluluktur. Cemaat, cemaat kurulu vasıtasıyla aşağıdaki haklara ve yükümlülüklerle sahiptir:

MAKEDONYA CUMHURİYETİ İSLAM BİRLİĞİ TÜZÜĞÜ

Madde 16

Özel evlerde yapılan dini ibadetler, özel iç tüzükte belirlenir.

İSLAM BİRLİĞİNİN MÜLKİYETİ (MAL VARLIĞI)

Madde 17

İslam Birliği'nin mülkiyeti aşağıdaki kaynaklardan müteşekkildir:

- İslam Birliği'nin kuruluşlarına ait vakıf, menkul ve gayri menkul mallar ve bu mallardan elde edilen gelirler.
- Zekat, sadakat-ül fitr ve kurban derhleri gelirleri.
- İslam Birliği mensuplarının sürekli ödenekleri ve bağışları.
- Hediye ve vasiyetlerle yapılan bağışlar.
- Özel fonlar ve gelirleri.
- İslam Birliği tarafından kâr payı esasına dayanan kurulların gelirleri.
- Din hizmetleri gelirleri, administrativ ödenekleri.
- Diğer gelir ve bağışlar.

Madde 18

İslam Birliği, arzu eden her fiziki ve tüzel kişinin mali üzerinde vakıf kurabilir.

Vakıf kurma kararı, Makedonya Cumhuriyeti İslam Birliği Meşihatı'nın vereceği izinden sonra yürürlüğe geçer.

Madde 19

Vakıfname'nin kuralları, ger'i hükümlere bağlı olarak gerçekleştirilmelidir. Vakıfname veya onun bazı bölümleri İslam Birliği'nin belirlediği hedefler doğrultusunda faaliyet yapmamaya bağladığı andan itibaren, İslam Birliği Meşihatı, getireceği kararla bu faaliyetleri durdurabilir ve vakıfın mülkiyetini ger'i hükümler dahilinde kullanabilir.

Vakıfnameye sahip olan veya olmayan vakıflara (teamül-i kadim) da aynı şekilde hareket edilecektir.

Madde 20

İslam Birliği'nin mülkiyeti, sadece bu kuruluşun hedefleri doğrultusunda kullanılabilir. Bunun dışında başka amaç ve gayeye kullanılmaz.

İslam Birliği mülkiyetinin kullanılma usullerini İslam Birliği Meclisi tarafından tespit edilir.

İSLAM BİRLİĞİNİN ORGANİZASYONU VE YAPISI

Madde 21

Faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi için İslam Birliği kendi organlarını, kuruluşlarını ve memurlarını görevlendirir.

İslam Birliği'nin organları, kuruluşları, vakıfları ve fonları faal taraf mahiyetindedir.

Madde 22

İslam Birliği'nin organları şunlardır:

- İslam Birliği Kurulları

- Müftülük

Makedonya Cumhuriyeti İslam Birliği Meclisi İslam Birliği organları toplantılar yapmakta faaliyetlerini sürdürüyor ve yekün üyelerin 2/3'sinin toplantıya katılması suretiyle kararlar alınabiliyor. Toplantıya yekün üyelerin % 50'sinden fazlasının evet oyu ile karar alınabiliyor.

Madde 23

İslam Birliği Kurulları'nın kendi mühürü vardır ve mühürdeki metin bölümü üç dilde yazılır.

Mühürdeki dillerin sıralanışı, İslam Birliği Meşihatı kararıyla yapılır.

Madde 24

İslam Birliği'nin kuruluşları şunlardır:

- İmam-hatip liseleri (medreseler)
- İlahiyat Fakültesi
- İslam Enstitüsü
- İlmî araştırma merkezleri
- Kütüphaneler
- Arşivler
- Müzeler
- Yardımşama, kültür, sağlık kuruluşları

Ticarî, imalf ve turistik şirketleri vb.

İslam Birliği kuruluşlarının mühür metni üç dil üzerindedir.

Mührün metni ve mühürdeki dillerin sıralanışı, Makedonya İslam Birliği Meşihatının kararıyla belirlenir.

Madde 25

İslam Birliği memurları; dîni, eğitimsel, administrativ, ilmi ve diğer görevleri ve yükümlülükleri yerine getiren ve gerçekleştiren kişilerdir.

Madde 26

Faaliyetleri seri at prensiplerine ters düşmeyen der- vişler, İslam Birliği çerçevesi dahilinde belirli tarikat- lerde teşkilatlandırılır. Bu teşkilatlar, mensubu oldu- kları İslam Birliği Kurullarının kontrolü dahilindedir.

İSLAM BİRLİĞİ ORGANLARI

1. Cemaat kurulları

Madde 27

Cemaat kurulu, İslam Birliği Kurulu'nun esas orga- nıdır.

Cemaat kurulu imam, mütevellî ve cemaatten üç (3) veya daha fazla temsilcilerden oluşan kişilerden ibaretir. Cemaat kurulunun üyelerini, imam hâric, İslam Birliği Kurulu iç tüzüğü'nün belirlediği kuralları çerçevesi dahilinde, bizzat cemaat tarafından seçilir.

Madde 28

Cemaat, ibadetlerini beraberce yerine getiren belli bir bölgenin müslümanlarından ibaret olan topluluktur. Cemaat, cemaat kurulu vasıtasıyla aşağıdaki haklara ve yükümlülüklerle sahiptir:

ÜSKÜP İSLÂM BİRLİĞİ KURULU DUYURULARI

DİN VE HİVZ KURSU TERTİPLENİYOR

Makedonya İslâm Birliği Meşihati'nin 13 Kurulundan biri olan Üsküp İslam Birliği Kurulu yeni dönemde yenilikleri muhteva eden faaliyetler başlatmaktadır. Bu Kurul geçtiğimiz yılın son günlerinde cemaate iki duyuruyla çıktı. Biri İslami din dersleri ile ilgili, diğeri Kur'an'ı Kerim'i ezberleme yani Hivz kurslarının tertiplenmesi ile ilgiliydi. Duyuruların önemini göze alarak ikisinin de olduğu gibi aktarıyoruz.

„Üsküp İslâm Birliği Kurulu, din kardeşlerimizin İslami hayatını zenginleştirmek amacıyla, bir çok etkinlikler yanı sıra, Kur'an'ı Kerimin genelliklerini tanımak için, kendi binasında resmi olarak altı aylık bir kurs tertiplemektedir.

Din dersi kurslarında şu dersler kapsamaktadır Tevsir, Hadis, fıkıh ve İslam tarihi.

Din kardeşlerimiz. Erkek ve kadın gözetmeden geçmişteki bütün kötülükleri unutmak ve gelecekte İslâmı okumakla sakın bir ruh hayatı yaşamak isterseniz, muhakkak bu kursa katılın.

Sizlere başarılar dileriz“.

İkinci duyurunun metni ise aynen şöyledir:

„Üsküp İslami Birliği Kurulu Kur'an'ı Kerimi ezberleme, yani Hivz kursları tertiplemektedir. Bu kurs İsa bey camiinde tutulacak ilgilenenler ise şu koşullar altında kursa katılacaktır:

1. Kur'an'ı Kerim'i okumasını bilmek

2. Altıncı sınıfını bütünlemiş olan adaylar kayıt esnasında genel bilgi provasından geçirilecektir.

3. Esas olarak davranışı ve okuması örneksel olmalıdır.

Kursta başarı gösterenler için İsa bey medresesine kayıtlanmada öncülük tanınacaktır.

Kursa katılmak için kayıtlar 1 Şubat 1992'ye kadar sürecektir. Hivz kursuna erkeklerle eşit olarak kızlarda katılabilirler. Daha geniş bilgiler için Üsküp İslam Birliği kurulu veya 227-538 nolu telefondan alabilirsiniz.

Esselemu aleykum. Üsküp İslam Birliği Kurulu adına
Din eğitimi müşaviri
Hafız Recep Nuredini“

EK 7- Makedonya Cumhuriyeti Kuran Kursu-Hatim Merasimi

